БУХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

Буряадай Залуушуул

ВЛКСМ-эй Буряадай областной комитедэй орган

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА ГАРАНА

ГАЗЕТЭ 1951 ОНОЙ ОКТЯБРИИН 1-hЭЭ БУРЯАД ХЭЛЭН ДЭЭРЭ ОРШУУЛАГДАЖА ГАРАНА

Суббото, январиин 13, 1990 он
№ 3 (7057)

Сэн 10 мүнгэн.

ҺЭШХЭЛ, НЭРЭ ХҮНДЭ, ЭНХЭРЭЛ ШУХАЛА ХЭРЭГТЭЙ

7-дохи хууд.

ОБЛАСТНОЙ КОНФЕРЕНЦИИН ЕНДЭРТЭ

НЮУСА «НААДАН»

МАНАЙ ГОРОДТОХИ ХУУЛИИН НАҺА ГҮЙСӨӨГҮЙШҮҮЛЭЙ ЭЛДЭБ ЯНЗЫН ГРУППИРОВКОНУУД ТУХАЙ МҮНӨӨ ХӨӨРЭЛДЭХЭ ЗОРИЛГО УРДАА ТАБИБАБДИ. ЭНЭМНАЙ ЮРЭЛ «НААДАН» ГҮ, АЛИ ГОЛ АНХАРАЛ ХАНДУУЛМА ТОН ХУРСА АСУУДАЛ ГҮ!

Түбэй хотонууд болохо Москва, Ленинград, Казань болон бусад городуудай хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүл тухай хэблэлдэ ходо уншадаг гээшэбди. Түбэй городуудай эдиршүүл болон залуушуул юундэ игэжэ хэтэршоо юм гэжэ гайхалсадаг байхабди. Теэд Улаан-Үдын эдир залуу үетэн түбэй городуудай залуушуулһаа ехэ илгаатай бэшэ.

Хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүлэй элдэб янзын группировконууд гэжэ тэмдэглэнэбди. Теэд эдэмнай хэд бэ, ямар нэрэтэйнүүд бэ? «Чанканууд» «хунхузууд», «колстнууд», «ЛСТ-63», «баргуудууд», элдэб янзын «штадууд» болон «фортнууд»... Американ гангстернуудые һажаалдаһан ушарнууд гэжэ һанаха хүнүүд дайралдажа магадгүй. Теэд имэ бэшэ. Манай обществын «продукт» гэжэ хэлэбэл, зүбтэй ха. Ямар залуу хүнүүд имэ гажа буруу группировконуудта ородог бэ? Юрын лэ хүбүүд, басагад ааб даа гэжэ хэлэебди. Тэдэнэр галстугуудые зүүнхэй, сэбэр хубсаһануудые үмдэнхэй һургуулинуудта ябадаг, техникум болон училищинуудта һурадаг. Харин үйлсэдэ тэдэниие харабал, танихагүйт.

(Дэбтэрһээ абтаһан мүрнүүд)

Соведүүдэй талмай. Гурбан хүбүүд хажуугаарнь үнгэрһэн хүнүүдһээ тамхи эринэ.

— Таанад хаанахибта?

— Проспектһээбди.

— Юундэ хүбэнтэй хүүртиг үмдэхэ гэжэ шиидээбта? Бүгэдэнэй анхарал хандуулхаяа һанана гүт? Али энэмнай шэнэ моодо гээшэ гү?

Игэжэ асуухада, хүбүүд өөһэд хоорондоо энеэлдээд абана. Тэнгэриһээ бууһандал ямар һонин асуудал табина гээшэб гэжэ һанажа болоо хэш.

— Ямар юумэ хэдэгбта?

— Арбан нэгэн жэлэй һургуулида һурадагбди.

— Багшанартай ямар харилсаатайбта?

— Ямаршье харилсаагүйбди.

— Юундэ?

— Хүндэ һүгэдэжэ, билдаганажа шадахагүйбди.

— Ямар зорилгонуудые урдаа табидагбта?

— Мэдэнэгүйбди...

Хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүл бүлэг бүлэгөөрөө сугларжа, дискотекэнүүдтэ ошодог, үгы гэбэл, үйлсөөр зайгуултажа, хулиган аашануудые гаргадаг байха юм. Ганса нэгээрээ бэшэ, харин олоороо ябахада найдамтай байдаг гэжэ тэдэнэр тэмдэглэнэ. Орео хүшэр ажабайдалда үнэн сэхэ юумэ бэдэрнэбди гэжэ тэдэнэй зариманиинь һанадаг байха.

Оршон тойронхи ажабайдалые хубилгаха, һонирхолтой болгохо гэһэн зорилго тэдэнэр урдаа табина бэшэ. Хэхэ юумэеэ оложо ядаад лэ зоргон соогоо ашалнад гэжэ ехэшүүл бүлэгөөрөө субажа ябаһан гү, али подъезд соо олоороо суглараһан эдиршүүл тухай ходо хэлэдэг гээшэ. Ямаршье үедэ эхэ, эсэгэнэр болон үхибүүдэй темэ эгээн хурсаар табигдадаг, гол анхарал хандуулдаг байха юм. Хүмүүжүүлгэдэ оросогүй, түрэлхидэйнгөө үгэ дууладаггүй эдиршүүлые шоо үзэдэг, бүгэдэнэй дунда зэмэлдэг, хараадаг байхабди. Ехэшүүлэй иимээр хандахада, эдиршүүл улам хэрээгы шэрүүн абари зантай болохоео һанадаг.

Арбан зургаанһаа дээшэ наһатай эдиршүүл болон залуушуулда зорюулагдаһан мэдээжэ дамжуулгануудта һургаал абамаар ушарнууд харуулагдадаг. Хододоо үнэн сэхэ абари зантай, уралшаа һанаатай, эдэбхи үүсхэлтэй байха хэрэгтэй гэжэ һургуулида зааха... Харин үйлсэдэ гарахадаа, эдиршүүл ямар үзэгдэлнүүдтэй ушардаг бэ? Бусадһаа илгархые, бэеэ харуулхые, зүрхэтэй болохые оролдоһон залуу хүнүүд элдэб янзын аяг ааша гаргадаг гээшэ. Тэдэнэй зариманиинь буруу байһанаа ойлгожо, саашадаа имэ ааша гаргахаяа болидог.

(Дэбтэрһээ абтаһан мүрнүүд).

Үдэшэ. «Элеватор» гэжэ трамвайн буудал. Тэндэхи һандали дээрэ бүлэг хүбүүд болон басагад һуужа, забда залигүй тамхи баалюулан, шанга шангаар хөөрэлдэнэд. Тэдээнһээ хэдэн асуудал һурабабди.

— Сүлөөтэй сагтаа юу хэдэгбта?

— Теэд бидэ ходо сүлөөтэй байдагбди.

— Ямар шуналтайбта?

— Аляархан хүхилдэхэ, зайгуултаха дуратайбди. Заримдаа архишье уухаяа арсахагүйбди. Дискотекэдэ ябадагбди.

— Хэды наһатайбта?

— Арбан долоо — арбан найма.

— Заримантнай армида ошохо дүтэлөө ха юм. Урма зоригтнай ямар бэ?

— Уялгаяа дүүргэхэл бэзэбди. Гансал хоер жэл гээшэмнай удаан лэ болзор байна...

— Хуурмаг юумэнтэй ушархадаа, ядагбта? Эбсэдэг гүт?

— Арга шадалайнгаа бирагүйшье һаань, хуурмаг юумэнтэй тэмсэхэ гэжэ оролдодогбди. Теэд ехэшүүл амыемнай түргэхэн лэ таглажархидаг...

Манай городто амарха, сүлөөтэй сагаа үнгэргэхэ газар үгы гэжэ хүүгэд ходо ходо хэлсэдэг. Энэшье зүб ха. Юундэб гэхэдэ, Улаан-Үдэдэ сүлөөтэй сагаа ашатай туһатайгаар үнгэргэхэ газар олохогүйт. «Огородто» гү, али «прянигта» хэдэн дахин ошохош, үсөөхэн кафегэй ээлжээндэ түлхисэлдөөд, багахан экран дээрэ видеофильм хараад лэ соелой программа дүүрэшэдэг. Подъездүүд болон подвалнууд соо сугларжа, ехэнхи сагаа барадаг. Архидалга болон наркомани Баруун оронуудта дэлгэрэнхэй гэлсэдэг аад, мүнөө манай эндэ тэдэ нэбтэржэ захалаа гэжэ хэлсэдэг болонхойбди. Магад, тэрэ манда хододоо байгаа гү? Бидэ үлэ мэдээшэ болоод ябадаг, совет залуушуул иимэрхүү юумэндэ анхаралаа табидаггүй гэжэ элидхэдэг байжа болоо хабди. Харин энэ үбшэн удаа дараалан мандашье һүжэржэ захалаа бшуу. Гэнтэ олон жэлдэ нойрсоһоноо һэриһэн мэтээр бидэ ямар байдалтай байһанаа бодотоор харадаг, мэдэдэг болонхойбди.

Өөрыгөө тойроод, архиин магазинуудай хажууда олоороо суглараһан ехэ боложо ябаһан эдир хүбүүдые хараад, тэдэнэй хөөрэлдэхые анхаралтайгаар шагнаад туршагты даа. Багахан наһатай наркоманай нюдэ шэртэн харабал, айгаад, һүрдөөд абахат, бидэ хайшаа ябанабди гэһэн асуудал гараха. Эдиршүүлэй архиин, наркотическа бодосуудай, наркоманиин хорсор хүгжэжэ, болбосоржо ябаһан бэеэ хорлоходонь, тэдэнэй түлөө гомдолтойшье, уйдхартайшье байдаг. Бидэ сухалтай болошоо бэшэ гүбди? Туһаламжа хүргэнгүйгөөр аюулда ороһон хүнэй хажуугаар һанаа амараар гаража болохобди, жэжэ-божо юумэнһээ уламжалан, хатуу шэрүүнээр хэн нэгые харадаг, доромжолдог байхабди. Бидэ захиран зонхилһон соонь байхагүй, еһотойл хүн бэеэ бэелжэ, хүн нэрэеэ хүндэлжэ, хүнүүдтэл адли һанаа амараар, амгалан тэнюунээр ажаһууха хүсэлтэйбди.

(Дэбтэрһээ абтаһан зарим хэһэгүүд).

«Саян» кафе. «Спортлото» гэһэн киоскын хажууда 4 басагад байна. Тэдэнэй хажууда ошобоб. Асуудалдамни анхараагүй 2 басагадтайнь хөөрэлдөөб. Тэдэ педучилищиин студент басагад байшоо.

— Мүнөө үеын хүнэй эрилтэнүүдээ хангахын тула юун хэрэгтэйб гэжэ хэлэжэ үгыт. Ажабайдалай удхань ямар бэ?

— Би ханилдаг һайн хүбүүтэйб, бэе бэеэ ойлгодогбди, өөрын нухэдтэйб. Бэшэ юун хэрэгтэйб? США-да индеецүүдые доромжолон илгадаг асуудалда ямараар хандадагбта гэжэ намһаа бү асуугты.

Света:

— О-о! Энэмнай үндэр дээдэ матери, харин бидэ эгээлэй юрын хүнүүдбди. Гэдэһэ садхалан, хубсаһа хунартайбди. Юрэл ажаһууха, энеэхэ, уйлаха, хани нүхэдтэеэ харилсан хөөрэлдэхэ, өөрынгөө асуудалнуудые шиидхэхэ гээшэ ажабайдалай гол удха болохо гэжэ һанаха байнаб.

— Хэн нэгэн танай анхарха мещан асуудалнууд тухай хэзээ нэгэтэ хэлэхэ гэжэ айнагүй гүт?

— Үгы даа. Ямаршье хүнһөө асуугаа һаатнай, иимэрхүүл харюу үгэхэ байха.

— Городойнгоо бүлэглэлнүүдтэ ямараар хандадагбта?

Надя:

— Минии мэдэхын, хэн нэгэн хэнэйшьеб түлөө саг үргэлжэ наншалдаһан байдаг. Иимэрхүүгээр ажаһуухада һонирхолтой байжа болоо гэжэ һанадагби. Имэ шатануудые дабажа гараһан олохон хүбүүдые мэдэхэб. Мүнөө тэдэ ямаршьегүй хүнүүд болонхой, гэр бүлэтэй, хүүгэдтэй.

— Намда хамаагүй байдаг.

Тэдэнэй гэмэ зэмые сагааруулхаа һанана гүйб. Бүхы аша туһа тон бэлэхэнээр хэншье асаржа үгэхэгүй. Тиимэһээ түбэг бэрхэшээлһээ тунхарингүйгөөр өөһэдөө эдэбхи үүсхэл гаргаха хэрэгтэй.

...Үдэрөөр, һараар бэшэ, харин хэдэн жэлэй туршада бүлэглэлнүүдэй хоорондо хемэроон, наншалдаан боложол байдаг. Нэгэ үетэнииие нүгөөдэнь һэлгэдэг, харин асуудалда харюу олдодоггүй. Үйлсэмнай бэшэгдээгүй өөрын жэмэ сһоор байдаг гээшэ. Тэрээндэ өөрын һайн талануудшье бии юм бээ, гэбэшье нэгэл «шулуун зэбсэгтэ» зуун жэлдэ ажаһуухамнай хүрөө болоол ха. «Газар дорохи хүүгэдые» ажабайдалда тэхэрюулхэ аргатай арга зам бии гээшэ гү?

Саян ОМБОЕВ,
МАН-ай журналистикын секциин шагнагша.

ИИМЭЭР АЖАҺУУХАДА ҺОНИРХОЛТОЙ

«Комсомолой ажал хэрэгүүдтэ хабаадалсаагүй байха аргагүйб...» — гэжэ Хяагтын ээрэлгын-трикотажка фабрикын технолог Марина Баннова намтай хөөрэлдэхэдөө, сэхэ мэдэрээ һэн.

Дүрбэн жэлэй урда тээ ээрэгшээр фабрикада орохо зуураа, эндэ удаан тогтохогүйб гэжэ тэрэ һанаа юм. Наймаалагшын мэргэжэлтэй болоһон байгаа. Тиимэһээ гэртээ дүтэ магазинда ажалай гарахадань, өөрынгөө мэргэжэлээр хүдэлхэб гэжэ һанадаг байһан юм. Теэдшье наймаалагшын ажал тэрээндэ һайшаагдадаг һэн. Тиигэһээр байтараа эндэһээ хайшаашье ошожо шадахаяа болиһоноо ойлгоо бэлэй. Коллективэй гэшүүдтэшье, ажалдаашье дадаа. Комсомолшууд цехэй организациин секретаряар тэрэниие һунгаба.

Мүнөө Марина Баннова цехтэ хоердохи жэлээ технологоор хүдэлнэ. Залуу басаганда энэ тушаал нилээд харюусалгатай байха. Эндэ тусгаар эрдэм мэдэсэ, дадал шадабари хэрэгтэй болодог. Зүгөөр Марина мүнөө дээрээ дипломгүйшье һаа, һайн технолог гэжэ хэлсүүлдэг болонхой. Тэрэ хүнгэн промышленностиин Ангарскын технологическа техникумдэ заочноор һурана.

Комсомолой хүдэлмэри Маринын нилээд ехэ сагые барадаг. Фабрика дээрэ комсомолой комитедэй үнгэргэдэг нэгэшье хэмжээ ябуулга тэрэнэй эдэбхитэй хабаадалсалгагүйгөөр үнгэрдэггүй. Тэрэ ВЛКСМ-эй райкомой гэшүүн болонхой, һүүлшын районно конференци дээрэ тэрэниие комсомолой областной конференциин делегадаар һунгаад, ВЛКСМ-эй обкомой гэшүүндэ дэбжүүлээ.

Н. ДАШИЕВА,
манай корр.

АРГА БОЛОМЖОЕО АЛДАХАГҮЙ

КОМСОМОЛОЙ Ахын райкомой нэгэдэхи секретарь Георгий Цыбденов конференци дээрэ хэһэн элидхэл соогоо комсомолой доройтоһон байдал тухай дурдаад, районой ажал хэрэгүүд тушаа тоггоо. Эндэшье дутагдалнууд олон. Тиин Зүүн-Холбоогой 86 гэшүүдһээ байгуулагдаһан комсомолой организаци тараха тухайгаа сонсоо. 582 хүнһөө бүридэһэн районно организаци 86 гэшүүдээ гээбэ гээшэ.

Комсомолые доройтоһон байдалһаа гаргахын тула эрид шууд хэмжээ ябуулганууд хэрэгтэй гэжэ элидхэлшэ тэмдэглэбэ. ВЛКСМ-эй ээлжээтэ бэшэ XXI съезд зарлаха, политическэ программа абаха шухала.

Организациин ажал ябуулга һайжаруулха талаар ВЛКСМ-эй райкомой хүдэлмэриин программа конференци дээрэ хаража үзэхыень Георгий Цыбденов дурадхаба. Имэ дурадхалнууд программа соо оруулагдаа:

— Комсомолой өөрын ажахын тоосоо байгуулха (экономическа зорилгонуудые бэелүүлхэ аргануудай нэгэн болодог сүлөөтэй сагые эмхидхэлгын залуушуулай түб мүнөө дээрээ ямаршье туһагүй байһаар).

— Клубуудые эмхидхэлгэ (экологическа, сэрэгэй-патриотическа болон бусад).

— Районой комсомолшуудай арадай депутадуудай һунгалтада хабаадалсалга.

— Олон хүнэй хабаадаха туризм эмхидхэлгэ, спортивна хэмжээ ябуулгануудта хабаадалсалга.

— Район дотор байгаали хамгаалха шэглэлтэй экологическа бүлэгүүдэй хүдэлөө дэмжэлгэ.

— Ахын дэбисхэр дээрэ нацинальна парк байгуулха тухай сейонно Соведэй сессиин шиидхэбэри баталха тухай (хандалга конференци дээрэ баталан абтаа) Буряадай АССР-эй Верховно Соведтэ хандалга абаха.

— Гурим журам хамгаалгада, гэмтэ ябадалнуудтай тэмсэлдэ комсомолшуудай хабаадалсалга.

Георгий хэһэн ажал тухайгаа тоосоо үгөөгүй. Юундэб гэхэдэ, тэрэ конференциин эхилтэр һаяын үлөөд байхада, нэгэдэхи секретарь болоо юм.

Элидхэл тушаа зүбшэн хэлсэлгэ эхилбэ. Делегадуудай зэншалта болошоһон уряануудаар зүбшэн хэлсэлгэ түгэсэһэниинь халаглмаар. Комсомолой ударидагшад залуушуултай ходо ходо уулзажа байха зэргэтэй (Н. Сыренова), политклубууд, үгэ буляалдаан мэтэ «залуушуултай ябуулха хүдэлмэри» иимэрхүү онол арганууды эмхидхэхэ (Г. Шоноев). ВЛКСМ-эй райком эдэбхи үүсхэлгүйгөөр хүдэлдэг гэжэ Оюна Хайдакова гэмнэбэ. Районой программа бодотоор бэелүүлэгдэхэ, тиихын тула залуушуулай байшангай бии болохые хүлеэжэ байһанай хэрэггүй гэжэ Эржена Наханцакова мэдүүлээ.

Экономист Бата Тутункеев туризм эмхидхэлгэдэ арга боломжоео алдангүй, гүйсэд һайнаар хэрэглэг лэ гэжэ райкомой шэнэ бүридхэлдэ захиба.

Конференциин делегадууд райкомой ажал ябуулгын программые дэмжээ. Комсомолой доройтоһон тухай хэлэхэһээ гадна, имэ байдалһаа гараха арга замуудые бэдэрхэ хэрэгтэй гэжэ делегадууд мэдүүлээ. Эршэмтэй һайнаар хүдэлхэ гээшэ гол шухала.

Г. ЦЫРЕНОВ.

8

ПРОЕКТ

КОМСОМОЛОЙ БУРЯАДАЙ ОБЛАСТНОЙ ОРГАНИЗАЦИИН

ПРОГРАММА

Гол зорилгонууд — хүдэлмэриин гол шэглэл хараалха, областной организациин политическэ хараа шугам дэлбэлэн харуулха, хүдэлмэриин түрүү онол аргануудые хэрэглэжэ һураха.

Комсомолой Буряадай областной организаци комсомолой эхин организацинуудта, залуушуулай творчество болон эдэбхи үүсхэлдэ түшэглэн, программаяа бэелүүлхэ.

Республика дотор залуушуулай гүрэнэй нэгэдхэгдэмэл политика бүридхэхэ талаар хүдэлмэри.

— Буряадай АССР-эй «Залуушуул» гэһэн гүрэнэй комплексно программа бэелүүлгые түйлаха;

— Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй залуушуулай хэрэгүүдэй талаар комитет, нютагай Соведүүдэй залуушуулай хэрэгүүдэй талаар саг үргэлжын комиссинуудые байгуулха;

— республикын, городуудай, районуудай социально-экономическа хүгжэлтын түсэбүүдтэ амяаран «Залуушуулай социально-экономическа асуудалнууд» гэһэн гаршаг нэмэхэ;

— ажалай коллективүүдэй, һуралсалай заведенинүүдэй соведүүдтэ, профсоюзна комитедүүдтэ залуушуулые олбор оруулха.

Залуушуулай социально-экономическа асуудалнуудые шиидхэлгэ.

— МЖК-гай хүдэлөө саашадань улам хүгжөөжэ, залуушуулай гэр байрын асуудалнуудые шиидхэхэ; залуушуулай гэр байра барилгада түрүү онол аргануудые нэбтэрүүлхэ (хубиин, кооперативна гэхэ мэтэ); ссуда, кредит болон газарай участогуудые үгэлгые түйлаха; студенческэ тусхай отрядуудые үргэнөөр эмхидхэхэ.

— Залуушуулай түбүүд болон нэгэдэлнүүдэй республиканска сеть байгуулжа, социально-экономическа асуудалнуудые шиидхэхэ, творческо түсэбүүдые бэелүүлхын тула материальна бааза хүгжөөхэ, «Спутник» гэжэ БММТ-гэй ажал хэрэгые саашадань хүгжөөн һайжаруулха.

— Республикын агропромышленна секторто ажалай салин хүлһые зүбөөр хубаарилга эмхидхэжэ, түрүү онол аргануудые хэрэглэжэ һураха. Республикын гээгдэжэ ябадаг ажахынуудта эрхим һайн кадрнуудые эльгээхэ, арадай депутадуудай районно болон нютагай гүйсэдкомуудай, агропромышленна нэгэдэлнүүдэй ажал һайжаруулха. Хүдөө тосхондо гэр бүлын подряд хүгжөөлгые түйлаха, комсомол-залуушуулай арендна коллективүүд болон предприятинуудые хаа хаанагүй үргэнөөр байгуулха.

— Шэнэ гуримаар ажахы эрхилжэ, кадрнуудые бэлдэжэ һураха.

— Республика дотор залуушуулай коммерческэ банк байгуулха.

— Эрэмдэг бэетэйшүүлдэ, инвалидуудта, сэрэгшэд-интернационалистнуудта, ганса эхэнүүдтэ, хүүгэдэй байшангуудта горитой туһаламжа хүргэлгын шэнэ арга формонуудые бэдэрхэ.

— Байгаали хамгаалгын, экологиин асуудалнуудые шиидхэлгын ябуулгануудта комсомолой организацинуудые эдэбхитэйгээр хабаадуулха, оршон тойронхи байгаалиие сахин хамгаалха талаар хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадажа, бусад нэгэдэлнүүд болон организацинуудтай нягта холбоо барисаа тогтоохо, залуушуулай экологическа үүсхэлнүүдые һайшаан дэмжэхэ. экологиин талаар сэбэр предприятинуудые байгуулха

Политическэ культура бүридхэхэ талаар хүдэлмэри

— Политическэ һуралсалай политическэ клубуудай хүдэлөөнэй, нниитын хэмжээ ябуулгануудай элдэб янзын арга формонуудые хүгжөөхэ.

— Залуушуулай дунда боложо байһан бүхы үйлэ хэрэгүүдтэ эрдэм наукын үндэһөөр сэгнэлтэ үгэхэ. Залуу түүхэшэдэй, обществоведүүдэй, социологическа албангай ассоциаци байгуулжа, тэрэниие үргэнөөр дэмжэхэ.

— Үзэл сурталай-политическэ, пропагандистска хүдэлмэриин материальна бааза бэхижүүлхын тула ажахын тоосоонуудай нэгэдэлнүүдые байгуулха.

— Залуушуулай сүлөөтэй сагые ашаг үрэтэйгөөр үнгэргэлгые түйлаха. Хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүлтэй хүдэлмэридэ түрүү онол аргануудые хэрэглэжэ, тэдэнэй дунда гэмтэ ябадал гаргалгые хараа байса доошолуулха.

— Республика дотор ажаһуудаг арадуудай түүхые, соел культурые сахин хамгаалгада, һэргээлгэдэ хабаадалсалга, национальна хемороо үүсхэлгэдэ эсэргүүсэн нэгэдэлгэ.

— Социально-позитивнэ шэглэлэй талаар залуушуулай организацинуудтай, нэгэдэлнүүдтэй ба хүдэлөөнүүдтэй харилсан ажаллалга, дэмжэлгэ.

— Хари гүрэнүүдэй залуушуулай организацинуудтай хани барисаата холбоо барисаа, харилсан ажаллалга тогтоолго.

Союз доторой ажал ябуулгые демократизацилха болон нарижуулан һайжаруулха талаар хүдэлмэри

— областной организаци эхин организациин нэрэ хүндые тодорхойлхо талаар нугархай байха зэргэтэй.

— Этигэлэй, эрилтэнүүдэй, тодорхой ажал хэрэгүүдэй үндэһөөр ВЛКСМ-эй гэшүүндэ орохо талаар хүдэлмэри эдэбхижүүлгэ — залуушуулда политическэ талаар нүлөөлэлгые үргэдхэлгын онол аргануудай нэгэн.

— Организациин урда табигдаһан зорилгонуудһаа уламжалан, аппарадай үүргэнүүдые үндэһөөрнь хубилгалга, тэрэниие һунгагдамал органуудай мэдэлдэ гүйсэдөөр оруулга.

— Бүхы хэмжээндэ ВЛКСМ-эй комитедүүдэй болон комсомолой органуудай секретарьнарые һунгалгада альтернативнаар хандалга.

— дүй дүршэлые тобшололго, идхалга, комсомолой кадрнуудые, халаанииие, эдэбхитэдые һургалгада методическа туһаламжа.

— Областной организациин мүнгэн һангай ажахын ажал ябуулга хубилгалга, дороһоо дээшэнь комсомолой бюджет бүридүүлгэ, мүнгэн һангай ажахын бүхы ажал ябуулгые нэмэл аргаар хинан шалгалга. Областной организациин бюджет баталалга, мүнгэ зөөри хубаарилалга — ВЛКСМ-эй обкомой пленумэй хэрэг болоно.

Партийна, гүрэнэй, ниитын органуудтай, пионерэй организацитай харилсаануудай ленинскэ жама еһонуудые баталалга

— үзэл бодолой талаар нэгэдэлгын, бэе бэедээ харюусалгатай байһанай, эмхидхэлэй талаар бэеэ даанги байдалые сахиха үедэ нүхэр еһоной шүүмжэлэлэй жама еһонуудай үндэһөөр партийна болон комсомолой организацинуудай харилсаануудые байгуулха.

— Алишье талын эрилтэнүүдэй үндэһөөр өөһэдынгөө уставна зорилгонуудые дүүргэһэнһээ уламжалан, гүрэнэй, ниитын организацинуудтай харилсаануудаа тодорхойлхо, байгуулха.

— Адли тэгшэ эрхын, харилсан ажаллалгын үндэһөөр пионерэй областной организацида алибаа туһаламжа хүргэхэ, дэмжэхэ.

1

Комсомолой областной обкомой конференцидэ ВЛКСМ-эй 34-дэхи

ТООСООТО ЭЛИДХЭЛ

Нүхэдүүд!

Манай Союзда комсомолой бүхы системые гүнзэгыгөөр демократизацилха шухала гэжэ ВЛКСМ-эй XX съезд, партийна XIX конференци бодотоор харуулаа. Улаан-Үдын городской, Гусиноозерско, Ивалгын болон бусад конференцинүүдэй делегадууд залуушуулай хараа бодол, комсомолой системые хубилгаха шухала байһан тухай асуудалнуудые эрид шангаар табина. Үнгэрһэн съездын болон удаадахи пленумүүдэй жэлнүүдтэ шэнэ инструкцинууд, XX ВЛКСМ-эй Уставта оруулһан хубилалтанууд үргэнөөр зүбшэн хэлсэгдэһэн байна. Демократизациин хүгжэлтые гүнзэгырүүлхэ ба түргэдхэхэ шухала гэжэ «сэхэ хөөрэлдөөнүүд», радио болон телевидениин залуушуулай редакцинуудтай хамта үнгэргэһэн радиохүүргэнүүд, асуудалнууд болон харюунуудай үдэшэнүүд, залуушуулай редакцинуудта ородог бэшэгүүд, үгэ буляалдаанууд ба тоосоото-һунгалтын конференциин дүнгүүд маанадые этигүүлнэ.

Мүнөө манай социалис обществодо залуушуулай үүргэ тухай үгэ буляалдаха зуураа, республикын арадай ажахын ажалай түйлалтануудта залуу хүдэлмэришэдэй, инженернүүд болон алба хаагшадай оруулһан хубитые зүбөөр сэгнэхэ хэрэгтэй. Хэдэн жэшээ харуулаябди: Байгал-Амарай түмэр замай трассаар поезднуудай сквозной хүдэлөөн нээгдээ, Галуута-Нуурай ГРЭС-эй 5-дахи энергоблок, сэбэрлэдэг түхеэрэлгэнүүдэй хоердохи ээлжээн, Улаан-Үдэ хотын Сэлэнгэ мүрэн дээгүүр шэнэ хүүргэ ашаглалгада тушаагдаа. Эдэ бүгэдэн эршэтэ ажалай үрэ дүнгүүд болоно бшуу.

Областной комитет үйлэдбэриин ажал ябуулгын бүхы албануудта залуушуулые хабаадуулха талаар комсомолой комитедүүдэй хүсэл оролдолгые нэгэдүүлхэ гэжэ оролдоо. ВЛКСМ-эй обкомой бюро дээрэ Яруунын болон Хурамхаанай районуудай хүдөө тосхонуудта залуушуулые түбхинүүлхэ, мал ажалай комсомол-залуушуулай коллективүүдтэ ажалые эмхидхэлгын түрүү онол аргануудые нэбтэрүүлхэ талаар асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдээ. Социалис мүрысөөнэй онол арганууд болон түхэл маягуудые нарижуулан һайжаруулха талаар удаа дараалан хүдэлмэри үнгэргэгдөө. Хүдөө тосхонуудта залуушуулые түбхинүүлхэ, хүдөөгэй ажалай бүтээсын ба оньһожоруулгын хэмжээе дээшэлүүлхэ гээшэ тэрэнэй гол зорилго болоно.

«Сезоной шангай» түлөө ниитын малай үбэлжэлгын үедэ мал ажалай комсомол-залуушуулай коллективүүдэй дунда дэлгэрһэн социалис мүрысөөн тоосоото үе соо һайн талаһаа бэеэ харуулаа.

Гурбан жэлэй туршада дэлгэрһэн социалис мүрысөөнэй ябаса тушаа тобшолол хэхэ зуураа, тэрээндэ һонирхол бүри ургаа гэжэ бидэ хэлэхэ аргатайбди. Мүрысөөндэ хабаададаг коллективүүдэй тоонь гурба дахинаар ургаа, үйлэдбэриин ажал ябуулгын үрэ дүнгүүд ургана.

«Буряадай залуушуул» газетэ мүрысөөнэй үрэ дүнгүүдые саг үргэлжэ толилжо, тэрээндэ хабаадаһан бүхы хүнүүдтэ туһалһан байха.

Пленумүүд дээрэ обкомой гэшүүдэй хэлэһэн дүрадхалнуудые, «түхэреэн дабжада» хабаадалсаһан малшадай, «Буряадай залуушуул» газетын таһагуудай хүдэлмэрилэгшэдэй хэлэһэн үгэнүүдые өөрынгөө хүдэлмэридэ гүйсэдөөр хэрэглэхэ гэжэ областной комитет оролдоһоң байна. Баргажанай хонишон Д. Б. Сундуевай отарада Зэдын хонишон ВЛКСМ-эй обкомой гэшүүн Ю. Намсараевай дүй дүршэлөө андалдалга, арендна харилсаа нэбтэрүүлгэ залуу малшадта туһалжа, үндэр дүнгүүдые түйлаха арга олгоно. Мүнөө Зэдын районой хонишодой бригадануудай бүхы 33 КМК арендна подрядаар хүдэлнэ. Үнгэрһэн үбэлжэлгын үрэ дүнгүүдээр 16 коллектив зуутанай тоодо ороо юм.

Мүрысөөнэй үшөө нэгэ түхэл хадаа «Ургаса» гэһэн заншалта мүрысөөн болоно. Энэ мүрысөөн олон жэлэй туршада дэлгэрһэншье һаа, еһотойл ашаг үрэ үгэнэгүй гэжэ һанаха байнабди. Мүрысөөндэ хабаадагшадшье, ВЛКСМ-эй райкомуудшье энээндэ балай ехээр анхаралаа хандуулдаггүй байна. Юуб гэхэдэ, тэдэ мүрысөөн тухай мэдээсэл эльгээхэ гэжэ оролдодоггүй. Комсомолой обком залуу механизаторнуудай анхарал татаха хүдэлмэриин онол арга олоогүй гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй.

Социалис мүрысөө эмхидхэлгын дутуу дунданууд тухай хэлээгүй гаража болохогүй. Жэшээлхэдэ, ВЛКСМ-эй Кабанскын райкомой хүдэлмэридэ нилээд дутагдалнууд ушарна. Райком социалис мүрысөөнэй дүримүүдые зохеоһон аад, мүрысөөндэ хабаадагшадта саг болзор соонь тэрээн тухайгаа хэлэжэ үгэдэг гэхын аргагүй. Мүн мүрысөөнэй үрэ дүнгүүд болзор соогоо гаргагдадаггүй, олондо мэдээсэлгын хэмжээн доогуур, дүй дүршэлөө андалдалга эмхидхэгдэдэггүй. Ондоогоор хэлэхэдэ, эдэбхи үүсхэлтэй ажал ябуулагдадаггүй байна. Энээнһээ уламжалан, 1988 онтой сасуулжа үзэхэдэ, КМК-гай тоо 5 дахин хороо, хүдөө ажахыда хүдэлдэг комсомолшуудай тоо 13 процент хүрэтэрөө доошолһон байна.

КМК-гай тоонууд тушаа бэшэ, харин комсомолой комитедүүдэй хүдэлмэриин гол дүнгүүдые харуулха шухала гэжэ тэмдэглэхэ байнабди. Мүнөөнэй байдалаар комсомолой комитедүүдэй хүдэлмэриин шанар болон бэелүүлһэн хүдэлмэриин тоо зохидоор таарлдуулан ябуулагдаха зэргэтэй. Ондоо үгөөр хэлэхэдэ, коллектив үнэхөөрөө залуушуулай дунда ажалые эмхидхэлгын түрүү онол аргануудые хэрэглэхэ гэхэ гү, али ажалай түлбэриин, эмхидхэлгын түрүү онол аргануудые хэрэглэхэ (хамтын подряд, арендэ), ажалай үндэр үрэ дүнгүүдые түйлаха, бусад коллективүүдтэ түрүү дүй дүршэл эдэбхитэйгээр нэбтэрүүлхэ, өөрынгөө дүршэлые идхаха.

Яруунын районой «Комсомольский» совхоздо 1982 ондо Эрьеын һүнэй фермын коллектив байгуулагдаа. Түс коллектив 1988 онһоо арендна подрядаар хүдэлжэ, 3000-най хилэ дабаад, мүнөө хожомойнгоо байдал тухай анхарна. Фермын ажалшад өөһэдынгөө хүсөөр зундаа үнеэдые һааха дал баряа, малай байра заһабарилаа. 150 гектар арендэдэ абаад, өөһэдынгөө хүсөөр тэжээл бэлэдхээ. Хожомоо өөрын тоһоной завод байгуулхаар хараална. Тиимэһээ түс коллективэй 1987—1988 онуудта «Сезоной шангай» түлөө дэлгэрһэн республиканска социалис мүрысөөндэ илажа гараһандань гайхалтай юумэн үгы.

Мүнөө республика дотор 90 гаран КМК хүдэлнэ, тэдэнэй далаад процентнь арендна, бригадна подряд хэрэглэнэ. ВЛКСМ-эй обкомой таһагууд арендын талаар дүй дүршэлые дэлгэрүүлгэдэ һулаар тупалаа, комсомолой эдэбхитэнэй һургуулиин хэмжээндэ һуралсал эмхидхээд дүүргэнэ, социально-экономическа таһагай хоер хүн ажал хэрэг эршэмтэйгээр ябуулха аргагүй гэжэ мэдэрхэ хэрэгтэй.

Онол шадабариин конкурснууд мэргэжэлэй хэмжээе дээшэлүүлгэдэ, залуу ажалшадай дүй дүршэлөө андалдалгада нилээд ехэ үүргэ дүүргэдэг гэжэ һанаха байнабди. Республикын «Агропромсоюз» болон Худалдаа наймаанай министерствэтэй хамта 16 республиканска конкурс үнгэргэгдөө. Оньһон аргаар үнеэдые һаадаг операторнуудай, хонидой нооһо хайшалагшадай, токарьнуудай, наймаалагшадай, официантнуудай, тогоошодой конкурснууд тэдэнэй дунда ороно.

Иимэ конкурснуудые эмхидхэн үнгэргэһэнэй ашаар залуу хүнүүд хоорондоо харилсажа, дүй дүршэлөө андалдан абадаг байна.

Конкурснуудай дүнгүүдээр тэрээндэ илагшад өөрынгөө мэргэжэл дээшэлүүлнэ. Гэхэ зуура, республиканска конкурснуудта хайша хэрэгээр бэлэдхэхэ ябадал һанааемнай зобооно. «Агропромсоюзай» хүдэлмэрилэгшэд ходо ходо болзорнуудые хубилгадаг, энээнһээ боложо, районно хэмжээндэ үнгэргэһэн конкурснуудта хүнүүд үсөөнөөр хабаададаг, шанарыншье бирагүй байдаг.

Комсомолой комсомол-залуушуулай коллективүүдые байгуулха, тэдэнэй дунда социалис мүрысөө эмхидхэхэ, ажалые эмхидхэлгын шэнэ онол аргануудые нэбтэрүүлхэ тухай анхарһанай хэрэггүй гэһэн һанамжа бии гэжэ област-

ной комитет мэдээг. Энэ хадаа мэргэжэлтэд болон профсоюзуудай хэрэг гэжэ хэлсэдэг. Улаан-Үдын городской болон районно конференцинуудэй уедэ иимэ hанамжанууд хэлэгдээ, районно, областной комитедэй пленумууд дээрэ баhал иимэрхүү үгэнүүд зэдэлдэг байгаа. Залуушуул худөө тосхондо үлэхэ, түбхинэхэ хүсэлгүй гэжэ мэдэнэбди. Залуушуулай коллектив олохоншье, байгуулханшье хүшэр болошонхой гэжэ комсомолой Бэшүүрэй райкомой нэгэдэхи секретарь Александр Смолиной хэлэhэн үгэ тушаа hанаагаа зобохогүй байхын аргагүй. Залуушуулай үгы байхадань, хэйшэн гэжэ залуушуулай коллектив байгуулхабши! Хэрбээ промышленна предприятинууд дээрэ КМК байгуулга болон тэдэнэй дунда социалис мүрысөө эмхидхэлгын үйлэдбэридэ ямаршье нүлөө үзүүлдэггүй байгаа hаань, худөө тосхондо иимэрхүү онол аргаhаа арсахын аргагүй.

Арадай депутадые hунгаха талаар областной организациин платформо соо бидэ иимэ зорилго тодорхойлообди: «Тарааhанда өөрынгөө газар дээрэ эзэн болохо арга олгохо». Энээниие шиидхэхэ гээшэ манай ерээдүйн ажалай гол үндэhэн болохо. Гансал агарна асуудалнуудые шиидхэхэ бэшэ, харин барилга гээшэ мүнөө үедэ арадай ажахын гол шухала hалбаринуудай нэгэн болоно.

ВЛКСМ-эй XX съезд дээрэ комсомолой габшагай барилганууудта шеф ёhоной туhаламжа хүргэжэ байhан комсомолой худэлмэри шүүмжэлхы сэгнэлтэдэ хүртөө. 1988 оной июль hарада ВЛКСМ-эй обкомой бюро дээрэ Галуута-Нуурай ГРЭС-эй болон Улаан-Үдын 2-дохи ТЭЦ-эй барилганууудта сэгнэлтэ үгтэhэн байна. Комсомолой габшагай барилганууд гэжэ тэдэниие тоолоhотой гү гэhэн асуудал тииhэдэ эрид табигдаа.

Барилгын материалнууд, элдэб янзын түхеэрэлгэнүүд, конструкцинууд дуталдажа, барилганууудые урагшань ябуулхагүй... Үшөө тиихэдэ ажалшад ходо дуталдаха... 1986—87 онуудта олонитын уряалаар Галуута-Нуурай ГРЭС-тэ хүдэлхөөр элдэб регионуудhаа 300 хүнүүд ерэhэн байна. Мүнөө тэдэнэй 50-ниинь лэ барилгада үлэнхэй. 2-дохи ТЭЦ-эй барилгада мүн лэ орео байдалтай. 2-дохи ТЭЦ-эй ашаглалдажа эхилтэр үшөөл үдэ гэжэ хэлэлтэй. 102-дохи, 113-дахи (городской МЖК-гай баригдажа байhан) микрорайонуудые дулаагаар хангахые хүлеэхэ болоо hаа, нилээд удаан болохоор шэнги. ВЛКСМ-эй обкомой бюро эдэ барилганууудые мүнөө үедэ эгээн габшагай гэжэ тоолоод, комсомолой бэшэ, харин республиканска габшагай барилга гэжэ соносхоо. «Бурятэнергострой» трестын зүгhөө эдэ барилганууудта гол анхарал хандуулагдаха ёhотой.

Барилгын штабуудтай хамта залуушуулай асуудалнуудта хабаатай дүрэдхалнууд хаража үзэгдэhэн, «Бурятэнергострой» трестын социальна хүгжэлтын программа зохёогдоhон байна.

1988—89 онуудай хугасаа соо олониитын уряалаар нэгэшье хүн барилгануудта ерэлгэдэзэгүй. Социальна асуудалнуудай шиидхэгдэзэгүй байгаа сагта ажал hайнаар эмхидхэгдэхэгүй гэhэн hанамжа зүбтэй ха.

Габшагай отрядуудай бүридхэгдэжэ байхада, штабууд ажалдаа харюусалгатайгаар хандаhан аад, хожомынь гол уялгаа мартажа, ондоо ажалда анхаржа эхилшэдэг байна. Иимэ ябадалнуудта эсэс табиха тухай нииты организацинууд, комсомолой комитедүүд нэгэн hанамжатай байhанаа мэдүүлнэ. Иимэ дутагдалнуудай дайралдаашье hаа, областной комитет штабуудай начальнигууд байhан Александр Минихэметовтэ, Сэсэг Дашамолоновада баярые хүргөө. Энэмнай ямар гээшэб!

Энергетикын объектнуудэй барилгада ехэ туhаламжа хүргэхэ, тэдэниие дэмжэхэ гээшэ мүнөө үедэ шухала зорилгонуудай нэгэн болоод байна. Тус объектнуудые бариха үедэ экологическа асуудалнууд анхарагдангүйгөөр үлэхэ ёhогүй. Энэ хэрэгтэ Сэлэнгын, Октябрьска районуудай комсомолой организацинууд гол анхаралаа хандуулха ёhотой. Барилганууудта ажалаа тон hайнаар мэдэхэ түрүү мэргэжэлтэдые, эрхим hайн кадрнуудые элсэхэ хэрэгтэй. 2-дохи ТЭЦ-эй, Галуута-Нуурай ГРЭС-эй 6-дахи энергоблогой элшэ хүсэн республикын хүн зондо шухала хэрэгтэй гэжэ мэдэнэбди. Үшөө тиихэдэ Мокско ГЭС-эй барилга хүлеэжэ байна.

Баунтын, Северобайкальска, Муйска районуудай залуушуул бата үгэеэ үшөө хэлээдүй, ямар ажал хэжэ шадахаа байhанаа харуулаадүй гэжэ хэлэлтэй.

ВЛКСМ-эй ЦК-гай Буряадай БАМ-ай участогтахи штабай начальнигай уялга комсомолой худэлмэрилэгшын гол зорилгонуудтай тааралдаха гү гэhэн туршалга бүгэдэниие гайхуулаа hэн. Энэ туршалгын ямараар дүүрэхэ байhаниие урид мэдэхээр байгаа бшуу. Северобайкальска районой конференци ВЛКСМ-эй ЦК-гай штабай худэлмэри тухай тоосоо шагнаа. Штаб хэрэгтэй гээшэ гү гэhэн асуудалда мүнөө хүрэтэр харюу үгтөөдүй байhаар зандаа. Северобайкальска болон Муйска районуудай делегадуудай hанамжа шагнаа hаа, hаин лэ байгаа. Иимэ байдалда штабай начальнигта худэлхэнь хүшэр гэжэ областной комитет тоолохо байна. Социальна асуудалнуудые шиидхэлгэдэ түсгаар анхаржа, тэдэниие эрхим hайнаар бэелүүлгые туйлаагүйдэ хэрэг байдал hайн тээшээ хубилхаяа болео гэжэ мүнөө элээр харагдана.

Үнэхөөрөөшье социально-экономическа асуудалнууд тон хүрсаар табигдаха ёhотой. Бодоод үзэгты: арбадахи залуу бүлэ бүхэн өөрын гэр байргүй, салин хүлhэниинь эгээн бага. hүүлэй үедэ хаа хаанагүй штадуудай хороогдоходо, залуу ажалшад лэ ажалhаа болюулагдахаа hанана. Тобшоор хэлэбэл, орон доторнай залуушуулай асуудалнууд hайнаар шиидхэгдэнэгүй. Хяагтын районно конференциин делегадууд залуушуулай асуудалнуудые түргөөр шиидхэхээр болоо гэжэ онсо тэмдэглээ. Мүн Мухар-Шэбэрэй, Кабанскын районуудай комсомолшууд ямар зорилгонуудтай байhанаа мэдүүлээ.

МЖК-гай барилгада социальна хангалгын объектнууд, гэр байранууд, хүүгэдэй саадууд, медицинскэ эмхи зургаанууд болон бусад оруулагдана. Залуушуул эдэ объектнүүдые барилгада өөрэдынгөө дүрээр хабаадажа, эрхим hайнаар ажаллахые оролдоно.

Гэбэшье республика доторнай МЖК гансал хото городто хүгжөөгдөөд, худөөгэй районуудта эрхилэгдэнэгүй. Городской конференциин үедэ энэхэн тушаа тэмдэглэгдээ hэн. Комсомолой городской организаци залуушуулай асуудалнуудые эрхим hайнаар шиидхэхэ талаар түрүү онол аргануудые хэрэглэжэ, түрүү зэргэдэ гарахые оролдоходо байха гэжэ найдагдана. МЖК-да хабаадагшад үзэл сурталай, политическэ асуудалнуудые шиидхэлгэдэ гол анхаралаа хандуулна. Харин маанадай зүгhөө МЖК-да мүнгэнэйшье, ажалай неесэнүүдэйшье талаар горитой туhаламжа хүргэхэ зэргэтэй. Залуушуулай гэр байрын комплексын барилгада оньhон техникэ, элдэб янзын түхеэрэлгэнүүд дуталдадаг гээшэ.

Худөөгэй МЖК хүгжөөхэ талаар түрүүшын алхамууд хэгдэжэ захалаа. Гэбэшье энэдэ республикын «Агропром» союзай, РАПО-гой зүгhөө нэгэшье туhаламжа хүргэгдэнэгүй, анхарал хандуулагданагүй. Барилгын подразделенинүүд худөөгэй МЖК хүгжөөхэ хэрэгтэ тон эдэбхитэйгээр хабаадаха ёhотой.

Республика доторнай МЖК-гай худэлөөн улам эршэтэйгээр ябуулагдажа эхилээ гэбэл, алдуу болохогүй. Мүнөө Улаан-Үдэдэ, Хяагтада «МЖК-строй» гэhэн коллективүүдые байгуулха талаар худэлмэри ябуулагдажа захалаа. Өөhэдынгөө хүсөөр, өөhэдынгөө арга шадалаар МЖК байгуулагты, үмсын гэр байранүүдые баригты гэhэн уряанууд хаа хаанагүй зэдэлнэ. Тэд гэр байра бариха гэжэ зориглоод, гүрэнhөө мүнгэ урьhалжа абаха гээ hаа, бэрхэшээхэн хэрэг байшадаг.

Парти болон правительствын шиидхэбэринүүдтэ үндэhэлэн, ВЛКСМ-эй ЦК, обком залуу бүлын эрхим хотон гэhэн конкурс соносхоно. Хүбиин ажахы эрхим hайнаар эрхилжэ шадаhан залуу бүлэнүүд иимэ конкурсдо илажа шадаха. Тэд бухы залуу бүлэнүүдтэ мал, газар гэхэ мэтэ абалаар үгтэдэггүй байха юм. Үмсдөө олон мал барихада, тэжээл ехээр бэлдэхэ гэhэн асуудал гаража ерэхэ...

Республика доторнай хүбиин ажахы эрхим hайнаар эрхилжэ шадаhан залуу бүлэнүүд үсөөн байха. Мүнөө дээрэ жэшээнүүдые дурдаhанай үлүү гэжэ hанагдана.

Мүнөө үедэ ямар асуудалнуудые гол анхаралдаа абажа, тэдэниие бэелүүлхэ талаар түрүүшын алхамуудые хэжэ эхилхэ ёhотойбди? Нэгэдэхеэр, бидэ республикын район бүхэнэй залуушуулай hанаа зободог асуудалнуудые мэдэхэ ёhотойбди. Иигэжэ залуушуулай тусхай статистика хэрэгтэй болоод байна. Тэрэнэй үндэhөөр залуушуулай программануудые зохёохо болоно ха юмсиоди. Гүрэнэй статистикын комитедэй органуудай ажахын тоосоогоор худэлжэ эхилдэг болоходо, хэрэг байдал hүүриhөө балайшье ехээр хүдэлөөгүй гэжэ хэлэлтэй.

1990 ондо комсомолой эхин организацинууд сүлөөлэгдэмэл тушаалнуудые өөhэдынгөө мүнгөөр баридаг байха. Хэрбээ мүнгэнэй хүрэхөөр бэшэ байгаа hаа, секретарьнарые нэмэлтэ түлбэритэйгөөр бариха. Энэл жэлдэ ВЛКСМ-эй райкомууд болон горкомуудта ВЛКСМ-эй ЦК-гай зүгhөө мүнгэнэй туhаламжа дунда зэргээр хоер комсомолой худэлмэрилэгшэдые бариха хүргэгдэхэ. Бусад худэлмэрилэгшэдтэ нэмэлтэ мүнгэн түлэгдэхэ...

Областной организацида ажахын тоосоонуудые хаа хаанагүй үргэнөөр нэбтэрүүлхэ тухай шиидхэбэри абтаа. Районно организацинуудта шэнэ гуримаар худэлжэ эхилхэ гээшэ юунhээшье шухала хэмжээн гэжэ тоологдоно. Мүнөө республика доторнай залуушуулай 20

тулэдэг гэжэ хэлээдэг. Элдэб секцинүүдые, каратэгэй клубүүдые нюусаар эмхидхэлгэдэ, улаан гарараа тулалдалгада эсэс табигдаа. ВЛКСМ-эй обком болон шэнэ хамтарал Зүүн зүгэй арадуудай барилдаагаар түрүүшын нэмэл турнир үнгэргөө. Хоер үдэр соо үргэлжэлhэн мүрысөөн Буряадта спортын энэ зүйлые хүгжөөлгын хэмжээе тодорхойлхо арга олгоо.

Спортын энэ зүйлэй олондо hайшаагдадаг байhаниинь эли. Тиимэhээ залуушуул болон hаhаа гүйсөөгүй хүүгэдые энэ секцинүүдтэ хабаадуулhанай ашаар элүүр энхэ байдалые идхан ябуулха худэлмэрие сашадаа үргэнөөр хэрэглэхэ.

Республикын комсомолой организацинууд ерээ табан жэлэй туршада залуушуулай болон hаhаа гүйсөөгүй хүүгэдэй hүүрижэhэн газарта, сүлөөтэй сагые эмхидхэхэ талаар олоной хэбээдэлгатай физкультурын худэлмэрие эмхидхэлгэдэ хаба шадалаа элсүүлхэ зэргэтэй гэжэ ВЛКСМ-эй обком тооло-но.

ЖЭК-нүүд, райкомхозууд, домоуправленинүүд энэ худэлмэриин түбүүд болохо зэргэтэй гэжэ бидэ тоолонобди.

Бүхэсоюзна IX слёдой hүүлээр пионерэй областной организациин хэhэн худэлмэриин тобшолол комсомолой зүгhөө пионерэй организаци хүтэлбэрилхэ үедэ ямар дүтүү дүнданууд ушардаг байгааб гэжэ адаглан хараха, пионернүүд тушаа комсомолой байдалые үндэhөөрнь хубилгаха шухала байhанда этигэхэ арга олгоно.

Зарим комсомолой комитедүүд пионерэй организацинуудые хүтэлбэрилгэдэ хубилалтануудые оруулжа эхилээ. Энэ талаар Загарайн, Хоринн, Прибайкалиин районуудта, Улаан-Үдэ хотодо эдэбхитэйгээр худэлмэри ябуулагдана. Энээнтэй хамта олонхи комсомолой районно комитедүүд бухыдээ пионерэй организациин байдал, хүгжөөлгын хэмжээн тухай мүртэй юумэ мэдэнэгүй.

Пионерэй организациин районно Соведүүд районуудта пионерэй худэлмэриин хүтэлбэрилхы болон шэглүүлхы түб болодог гээшэ. Гэхэ зүура, тэдэмнай түрүү үүргэ дүүргэдэггүй байна. ВЛКСМ-эй райком арадай эрдэм hуралсалай тэhэгүүдтэй, hургуулинуудай багшанарай коллективүүдтэй, hургуулиhаа гадуур эмхи зургаанүүдтай нягта холбоо барисаа тогтоожо шадаhангүй. Пионернүүдые хүмүүжүүлгын асуудалнудай талаар РСПО-гой, ВЛКСМ-эй райкомуудай баталан абтаhан тогтоолнууд пионерэй ажабайдалай асуудалнуудые шиидхэлгэдэ балайшье түhалдаггүй.

Областной Совет республикын хэмжээндэ пионерые хүтэлбэрилгэ үндэр хэмжээндэ бэелүүлнэ гэжэ хэлэхын аргагүй. Совет эдир ленинецүүдые хүмүүжүүлхэ талаар таараха эмхинүүдэй хүсэл оролдолгонуудые нэгэдүүлэгшэ боложо шаданагүй. Пионерэй худэлмэрилэгшэдэй конференци, республиканска пионерэй слет үнгэргэдөө. Пионерэй асуудалнуудаар районно комитедүүдэй, РСПО-гой хэhэн худэлмэриин тоосоон шагнагдадаг. Гэхэ зүура, пионерэй худэлмэри бэелүүлгэдэ сахижа боломоор, нэрин нягта гурим дүрим үгы. Энэ худэлмэриин дүнгүүдтэ мүүгээр нүлөөлнэ.

Өөрын захиргаае хүгжөөлгэ хадаа районно Соведүүдэй ажал ябуулгын түрүү шэглэлнүүдэй нэгэн болодог. Энэшье худэлмэриин эрхим hайн үрэ дүнгүүдые түйладаг гэжэ хэлэхын аргагүй. Хүүгэдэй бэеэ дааhаад худэлхэ хүсэл эрмэлзэл зарим ушарта худэлмэриин шанарые мүдүүлнэ гэжэ тэмдэглэхэ шухала. Мүнөө дээрэ иимэ байдалhаа мүлтархагүйбди, юундэб гэхэдэ, пионернүүд худэлхэ хүсэлтэй, гэбэшье тэдэ бэеэ дааhаад худэлхэ дүршэл шадабаригүй байhаар. РСПО эдэбхитэдые hургалгада анхаралаа ехээр хандуулнагүй.

Гагаринай нэрэмжэтэ пионерэй лагериин бааза дээрэ жэл бүхэндэ пионерэй болон комсомолой эдэбхитэдэй республиканска hургуули үнгэргэгдэдэг. Харин районуудта эдэбхитэдэй hургуулинууд пионернүүдэй байшангуудай мэдэлдэ үгтэнхэй. Хэрбээ тэндэнь дүй дүршэлтэй методистнууд худэлдэг байгаа hаа, hайн юм бээ. Гэбэшье республикын олохон районуудта методистнүүд үгы байдаг. Харин пионернүүдэй байшангай директор өөрынгөө худэлмэри ябуулхатаа хамта методистын үүргэ дүүргэдэг. Иимэрхүүгээр ажал хэрэг эмхидхэбэл hайн үрэ дүн туйлахабди гэжэ найдаhанай үлүү.

Пионернүүдэй байшангай материальна баазаа угытэй ядуу байдалтай гэжэ булгэнда мэдээжэ. Ахалагша вожатанарай кадрнууд эгээл шухала шиидхэгдээгүй асуудалнуудай нэгэн байhаар зандаа. Түсгаар мэргэжэлгүй. Байhан дээрэhээ ахалагша вожатанар сэг ургэлжэ hэлгэдэг (республика дотор жэл бүхэндэ ахалагша вожатанарай 50-яад процентнь hэлгэдэг).

Дружинын худэлмэриин шэглэлые, онол аргануудые тодорхойлхо, бэеэ дааhаад худэлжэ шадаха үндэр болбосоролтой вожата мүнөө шухала хэрэгтэй. Мүн тэрэ ерээдүйн пионерэй организациин түлөө харюусаха зэргэтэй. Арадай эрдэм hуралсалай шэнэ министр нүхэр Намсараев кадрай талаар асуудал шиидхэлгэдэ, материально-техническэ бааза hайжаруулгада республикын пионернүүдтэ түhалха байха гэжэ найдаха дүрэмнай хүрэнэ.

Республикын пионерэй дружинануудта бии байhан дүтүү дүнданүудэй хажуугаар hайншье дүршэл бии байха гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Пионер, звено, отряд, дружина бүхэн пионерэй худэлмэриие хубилгэн шэнэдхэхын түлөө тэмсэхэ зэргэтэй гэжэ hуралсад шийдхээ. Арбан хоердохи табан жэлдэ республикын анхарха асуудалнуудай зарим хубиие бэедээ даажа абахаар, ажалай нэгэдэлнүүдтэ худэлхөөр, пионерэй кооперативүүдые, бригаденүүдые, туhаламжа хүргэлгын бюро байгуулхаар, арадай эд зөөрие сахин хамгаалхаар, байгаали хамгаалгада хабаадалсахаар түгэс бэлэнбди гэжэ пионернүүд мэдүүлнэ. Хэлэhэн үгэнүүдэй ажал хэрэгүүдтэй алгасдаггүй байhыень баталhан hайн жэшээнүүд манда бии байха.

Хүүгэд бэдэрэлтын худэлмэридэ (Загарайн, Сэлэнгын районууд) эдэбхитэйгээр хабаадана. Улаан-Үдэ хотын 33-дахи (Советскэ район), 32-дохи, 49-дэхи (Октябрьскэ район) hургуулинуудай пионернүүд дайнай болон ажалай ветеранүүдта түhална. Республика доторнай пионерэй кооперативүүд байгуулагданхай. Зэдын, Сэлэнгын районуудай зарим hургуулинуудта түhаламжа хүргэлгын бюро, hургуулиин ательенүүд нэгэдэнхэй. IX слёдой шиидхэбэри соо иигэжэ бэшэгдэнхэй: «Бэеэ дааhаад хүдэлэгты, шухала, hонирхолтой юумэ бэдэрэгты, олоогты, турэшаад үзэгты». Хүүгэд ехэшүүлтэй хамта hанаандаа тааhан hонирхолтой ажал хэрэгүүдые олохо гэжэ оролдоно. Пионернүүд фермэнүүд дээрэ, пионерэй бригаденүүдтэ худэлнэ. Хоринн районой Үдын дундэ hургуулиин hургашад үндэр шагналаар — Ленинскэ комсомолой шагнаар Буряадай түүхэдэ түрүүшынхиеэ шагнагдаба. Алцатай, Выдрино, Таксимогой 1-дэхи дунда hургуулида интэрэ нэгэдэдэ, харилсаан ажаллаха талаар туршэлгэнүүд үнгэргэгдэнэ: октябрятанар — пионернүүд — комсомолшууд. Олохон hургуулинууд дружинын соведэй түрүүлэгшые демократиин үндэhөөр hунгадаг заншалтай болонхой. 47-дохи hургуулида багшанарай комсомол-залуушуулай коллектив байгуулагданхай. Энэмнэй hүүрижэhэн газартаа пионерэй дружинын худэлдэг ори ганса hургуули болоно. Энэ талаар hайн дүршэл бии, гэбэшье шиидхэгдээгүй асуудалнууд ehала олон.

Прибайкалиин, Северобайкальска, Кабанскын, Тарбагатайн, Октябрьска, Советскэ районно организацинуудта hайн эхилэлтэнүүд бии гэжэ хэлэхэдэ болохо. Пионерэй худэлмэрилэгшэдэй ажал хэрэгүүдтэ зохеохы ehoop хандадаг газарнуудта hайн заншалнууд мүндэлнэ, баян дүршэл, эрхим дүнгүүд туйлагдана.

Нүхэдүүд!

Областной комитет тоосоото элидхэл соогоо комсомолой доройтолгын бүхы шалтагаануудые тодорхойлхо, иимэ байдалhаа гараха талаар бэлэн рецептнүүдые үгэхэ зорилго урдаа табяагүй. Бидэ энэ конференци дээрэ үнгэрhэн үе соо хүрсадаhан шухала үйлэ хэрэгүүдые зүбшэн хэлсэхэ, hургаал абаха, комсомолой Буряадай областной организациин бүридхэлдэ сэашадаа хэйшэн гэжэ ажаhууха, худэлхэ байhанаа тодорхойлхо зэргэтэйбди.

рүүлдэхэ гэжэ hанамжанууды ше бии. Нүгөө талаhаа залуушуулай газетэ ВЛКСМ-эй обкомой аппарадай мэдээлэл гаража, бэеэ даагаад гарадаг болохо ёhотой гэжэ үгэнүүд зэдэлнэ. Тэдэ алишье тала буруу hанамжатай гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Комсомолой хэблэлэй орган үнгэрhэн жэлнүүдэй дүтүү дүндануудые элишэлэн харуулжа үүргэеэ ялала hайнаар дүүргэнэ. Иигэжэ газетын хүудаhанууд тухэйн «сагаан толбонууд», мүнөө үеын дүтүү дүнданууд, шиидхэхэ асуудалнууд тон зүб харуулагдана.

Манай комсомолой хүдэлмэридэшэд өөhэдынгөө зэлжэндэ хэблэлдэ гараhан мэдээсэлнүүдые hайнаар хэрэглэжэ шаданагүй. Эдир залуу үетэниие эрхим hайнаар хүмүүжүүлхэ гэhэн зорилгоо бэелүүлхэ гэбэл, жэжэ-божошье асуудалнуудые хэрэгhээ алдаха ёhогүйбди.

ВЛКСМ-эй ЦК Буряадай организацида 1988 ондо залуушуулай газетэ 28 мянган түхэриг үридэ ороо гэhэн счет табла. Тэдэ энэhээ гадна 1989 оной үри гэжэ байха. ВЛКСМ-эй ЦК-гай, партиина организацинай финансын политика ажал хүдэлмэридөө шэнээр хандахые, шэнэ аргануудые бэдэрхые баадхана. Иимэ байдал хүбилгөөгүй hаа, «үгытэйшүүл үгытэй зандаа, харин баяшуул бури баян» болохо байна бшуу. Хүмүүжүүлхэ үдхатай, гүнзэгы бодолтой материалнууд газетэнүүдтэ гаргагдаха ёhотой. Бухы hонин юумэ гаргаха гэжэ оролдо оролдоногүй хүмүүжүүлхы үдхатай материалнуудта анхарангүйгөөр үлэшэхэ ябадалнуудтай ушарнабди.

Оршуулагдадаг газетэ болюулжа, долоон хоногто нэгэ үдэа гарадаг буряад хэлэн дээрэ бэеэ даанги газетэ гаргаха саг хүрэжэ өрөө. Тиигэбэл жэнхэни hайхан буряад хэлэн дээрэ үшөө нэгэ хэблэлэй орган бии болоно, республикымнай бухы хүн зондо hайшаагдаха hэн.

Патриотическа интернациональна хүмүүжүүлгын асуудалнууд ямаршье үеын хүнүүдэй гол анхаралда табигдадаг байhан, байнашье, байхашье. Гансал эдэ асуудалнуудые зүбөөр шиидхэхэ шухала. Национальна түхэл шэнжэнүүдээр хүнүүдые хубаарилха ябадалнуудта зэсэ табиха хэрэгтэй. Үндэhэ яhанай илгаан манай обществодо байха ёhогүй.

ВЛКСМ-эй областной комитет энэ шаглэлээр хүдэлмэридөө түрүүшынгээ алхамуудые хэжэ эхилээ. Лекторскэ кадрнууд патриотическа интернациональна хүмүүжүүлгэдэ ниилээд ехэ үүргэ дүүргэжэ шадаха байна. «Буряадай залуушуул» газетэдэ «түхэрэен дабжадууда» үнгэрэгдэнэ, республикымнай районуудта, городой hуралсалай заведенинуудта нүүдэл семинарнууд эмхидхэгдэнэ. Залуушуулай делегаци Яхадта үнгэргэдэhэн хойто зүгэй арадуудай бүхэроссин фестивальда хабаадаа. Томскдо, Барнаулда hурадаг студентнүүд хоорондоо нягта холбоо барисаа тогтоонхой. Залуушуулые хани харилсаатайгаар ажаhуужа hургаха, интернациональна мэдэрэл гүнзэгырүүлхэ гэhэн гол зорилгонууд бодотоор бэелүүлэгдэхэ ёhотой. Республика доторнай элдэб яhанай хэды олон түлөөлэгшэд ажаhуудаг бэ! Афганистанай, Лаосой, Вьетнамай, Монголой, мүн бусадшье оронуудай түлөөлэгшэд Улаан-Үдэдэмнай hуралсалаа үргэлжэлүүлнэ. Мүн Яхадта, Түвэдэ мэргэжэлтэдэй кадрнууд республикадамнай бэлдэгдэдэг. Усть-Ордагай, Агын национальна округуудай комсомолой организацинуудтай эгээн нягта холбоо барисаан тогтоогдоно. ВЛКСМ-эй обкомдо интернациональна хүмүүжүүлгын талаар сектор нээхэ гэhэн дурадхал hайшаагдана. Конференциин делегадууд эдэ бүгэдэниие hайшаан дэмжэхэ байха гэжэ найданабди.

Комсомолой комитедүүд элдэб янзын хэмжээ ябуулгануудые, конкурснуудые эмхидхэлгэдэ онсо анхаралаа сашададашье хандаулха. Самодеятельна агитколлективүүд, кинологууд, коллекционернууд, урлан зурааша, композиторнууд, студенческэ барилгын отрядууд, залуушуулай гэр байрын комплекснууд, элдэб янзын нэгэдэлнүүд, hонирхолой клубууд хэды ехэ ажал ябуулнаб! Республика доторнай фольклорно коллективүүд, хоорнууд, арадай хатарай ансамбльнууд, духовой болон арадай инструментнүүдэй оркестрнүүд үсөөн бэшэ. Гэбэшье тэдэнэй тоо ургахаяа болишонхой гэжэ hанагдадаг. Саашадаа политическэ самодеятельнэ дуунай конкурснуудые олоор үнгэргэдэг болохо ёhотойбди. Залуушуулые уран зурагаар, скульптураар, хатар наадануудаар hонирхуулха хэрэгтэй.

Творческо коллективүүд залуушуултай, hурагшадтай, студентнүүдтэй ходо уулзажа, тэдэнтэй нягта холбоо барисаатайгаар ажаhуужа hураха ёhотой. Соелой министерствэ энэ талаар хэмжээнүүдые абаха, материальна баазыень hайжаруулха, бухы юумээр хангаха гэжэ оролдоногүй. Республикын районуудта творческо залуушуулай үдэрнүүдые үнгэргэхэ тухай асуудал зүбшэн хэлсэгдэхээр хараалагдана.

Республика доторнай «Мемориал», «Спасение», «Байгалай фонд» гэhэн бүлгэмүүд, Буряадай культурын түб байгуулагдаа. Комсомолой областной комитет формальна бэшэ нэгэдэлнүүдтэй харилсаа тогтоожо, тэдэнэртэ ямар туhаламжа хэрэгтэйб гэжэ мэдэжэ абаха ёhотой. Комсомолшуудые үгэ булялдаануудта, элдэб янзын хөөрэлдөөнүүдтэ, суглаа хуралнуудта эдэбхитэйгээр хабаадуулха шухала.

Ниитын самодеятельность болон самодеятельнэ нэгэдэлнүүдэй, hайн дуранай бүлгэмүүдэй байгуулагдабал ВЛКСМ-эй гэшүүдэй зарим хүби эдэ шэнэ организацинуудта орохоодоо магадгүй. Иимэ бүлгэмүүд тухай хүлиин гаргагдаа hаа, залуушуулай хүдэлөөндэ комсомол политическэ лидер байха үүргээ алдахагүй гэжэ оролдохо hэн. Комсомол политическэ тэмсэлдэ эдэбхитэйгээр хабаадаха үедөө үзэл суртаалай жама ёhо гол хараадаа абан, бусэд залуушуулай нэгэдэлнүүдhээ онсо илгаатай ажал хүдэлмэри ябуулха, залуушуулдэ хабаатай шухала асуудалнуудые зүбөөр шиидхэхэ гэжэ оролдодог байха бшуу.

Мүнөө үедэ комсомол ямар шэглэлээр ажалаа ябуулхые оролдоноб? Эдир залуу үетэниие эрхим hайнаар хүмүүжүүлхэ, тэдэнэй hайн байдал олгохо, зан ябадалынь бүрилдүүлхэ гэhэн үүргээ комсомол дүүргэхэ ёhоорол дүүргэхэ. Комсомолой обком Буряадай научна түбтэй, залуу эрдэмтэдэй соведтэй, ниитын ажал ябуулагшадтай нягта холбоо барисаа тогтоохо ёhотой. Тиигэбэл комсомолой областной организациин нэрэ хүндэ дээшэлхэ, ажал хүдэлмэриншье урагшатайгаар ябаха hэн. Общественнэдүүдэй үнгэргэhэн конференцинууд олохон асуудалнуудые бэеэ дээгээд шиидхэжэ шадахагүй байhанаа харуулаа. Тэдэ ямаршье ажал хамтын хүсөөр бэелүүлэгдэдэг ха юм даа. Энэмнай ямаршье hалбарида хабаатай.

Политико - хүмүүжүүлгын хүдэлмэри ашаг үрэтэй болгохын тула hаяын сагта залуу эрдэмтэдэй координационно совет, ВЛКСМ-эй обкомой дэргэдэ залуу түүхэшэдэй ассоциаци байгуулха шухала. Теори болон практикые нягтаар холбожо hураха гэhэн гол зорилго одоошье бэелүүлэгдэхэ ёhотой.

Комсомол нэрэ хүндэеэ бусаахын тула мүнөө ажалдаа шэнээр хандаха, шэнээр бүриин оролдолгын ашаар амжалта түйлагдаха. Комсомолой организацинууд, залуушуулай шэнэ түбүүд гол шэглэл хараhаа алдангүйгөөр бэеэ даагаад шиидхэбэринүүдые абаха, ажалаа hайжаруулха хэмжээнүүдые хараалха...

Ажалай коллективhээ эхилээд, Буряадай АССР-эй Верховно Совет хүрэтэр бухы хэмжээндэ үндэр ехэ амжалтануудые туйлаха гэжэ оролдохо ёhотой. Бухы засаг Соведүүдэй гарта дамжуулагдаха ёhотой гэжэ хэлэнэбди. Энэ зүб. Гансал залуушуулай түлөөлэгшэд, комсомолой гэшүүд Соведүүдэй бүридэлдэ олоор оруулагдаха ёhотой. Залуушуул политическэ асуудалнуудые шиидхэжэ шадаха арга боломжонуудтай ха юм. Тэдэнэр ямаршье орео хүдэлмэри бэелүүлжэ шадаха эрдэм мэдэсэтэй, болбосоролтой, эрмэлзэлтэй.

Областной комитет хүлиин наhа гүйсөөгүйшүүлэй клубуудые байгуулхые районно, эхин организацинуудые уялгалаа. «Зарница», «Орленок» гэhэн наадануудай түгэсхэлэй мүрысөөнүүд үнгэргэдөө hэн. ВЛКСМ-эй ЦК-гай «Алтан шайба», «Арhан бүмбэгэ», «Сагаан тэргэ», «Шэдитэ дээм» гэхэ мэтэ клубүүдэй хүдэлмэри эдэбхитэй.

Эдэ жэлнүүдтэ «Бухы эрхим юумэ — үхибүүдтэ» гэhэн уряа доро хүүлиин наhа гүйсөөгүй үхибүүдтэ зориулагдаhан клубууд хаа хаанагүй эмхидхэгдэhэн байна. Городой гэрнүүдэй зарим подвалнууд түхеэрэгдэжэ, тэндэ хүүгэдэй клубууд, элдэб янзын секцинууд түбхинөө. Гэбэшье патриотическа хүмүүжүүлгын асуудал hайнаар шиидхэгдэнэгүй. Хүүгэдэй спорт хараhаа алдагдашанхай. Саашадаа эдэ дутагдалнуудые үндэhээрнь усадхаха талаар шанга хэмжээнүүдые абаха ёhотойбди.

Ажахын тоосоо, ажахые эрхилэлгын түрүү онол аргануудые нэбтэрүүлгэ шуумжалха хүниие олохогүйт. Гэбэшье энэнhээ болоно, элдэб спортивна, патриотическа болон бусад хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэхэ аргагүй болонобди.

Томонууд министерствэнүүд болон албан зургаануудай захиралтануудай гаргагдаhан байгаашье hаань, эдэ хэмжээ ябуулгануудые эмхидхэлгэдэ гаргашанууд шухала хэрэгтэй болодог гэжэ. Профсоюзуудай ВДФСО мүнгэ үгыбди гэжэ шалтаг баридаг, арадай эрдэм hуралсалай министерство гаргашануудые бага болгоно. Спортивна баазатай организаци бүхэн тэрэниие хэрэглэhэнэй түлөө ниилээд ехэ мүнгэ абадаг. Энэнhээ уламжалан, комсомол энэ тэрэ хэмжээ ябуулга бэелүүлхэ болоходоо, эндэ тэндэhээ мүнгэ гүйхэ баатай болодог.

Ажал хэрэгүүд тушаа бодотоор сэхэ руунь хараад туршаял. Ямаршье хэрэг хэхэдээ, мүнгэ гаргашалдаг гэзэшэбди. Харин залуу хүниие үдаа дараалан хүмүүжүүлхын тула баhал мүнгэн хэрэгтэй болохо бшуу. Харуу хүн хоер дахин

туб, предприятинууд хүдэлжэ эхилээ. ВЛКСМ-эй областной комитет тэдэнэй саашадаашье туhаламжа хүргэхэбди гэжэ найдуулна.

Гэхэ зуура, комсомолой организацинууд ажахын тоосоогоор хүдэлжэ эхилхэдээ, түсхай программагүй, шэглэлгүй, hайн мэдээсэлгүй байха юм. Материально-техническэ бааза хүгжөөгүй сагта залуушуулай асуудалнууд эрхим hайнаар шиидхэгдэхэгүй гэжэ хэндэшье мэдээжэ бшуу. Эдэ асуудалнуудые шиидхэхын тула комсомолой обкомой дэргэдэ түсхай таhаг байгуулха хэрэгтэй гэжэ тоолонобди. Ондоогоор хэлэбэл, республикын комсомолой ажахын тоосоной ажал хэрэгые нүгархай системээр шэглүүлхэ шухала. Шэнэ гуримаар хүдэлжэ эхилхэдэ, түрүүшээр бэлэн байдагүй гэжэ мэдээжэ ааб даа. Эндэ зүрхэ алдангүйгөөр урагшаа дабшаха, шэнээр бодомжолжо hураха, хэды ехэ харюусалгатай байhанаа шуhа мяхаараа мэдэрэн ойлгохо хэрэгтэй болоно.

Студенческэ коллективүүдтэшье ажахын тоосооной гурим мүн лэ хабаатай.

Энэнhээ урагшаашье студенческэ отрядуудай областной штабай хүдэлмэридэ ажахын тоосооной шэнэ гурим хэрэглэгдэдэг байгаа. 1989 оной январийн 1-hээ областной студенческэ отрядай бюджедтэй бэеэ даагаад бүридхэгдэжэ эхилхэдэ, штаб ажахын тоосоогоор хүдэлжэ захалаа. Студенческэ отрядуудай патриотическа хүдэлөөндэ эхин табигдажа, мүнөө эрхим hайнаар үргэлжэлүүлэгдэнэ. Иимэ hайн hайхан үүсхэлнүүд хаа хаанагүй үргэнөөр дэмжэгдэхэ, hайшаагдаха ёhотой.

Гадна областной штабай комсомолой предприяти-организаци болгогдоhонhоо хойшо областной штабай дэргэдэхи ажахын тоосоогоор хүдэлдэг нэгэдэлнүүд олзо оршыгоо зарим тэды хүбине областной студенческэ отрядта туhаламжа болгон үгэнэ.

ВЛКСМ-эй областной комитет, областной штаб конкурсын аргаар студенческэ отрядуудые бүридхэнэ, ЛСО-гой хүтэлбэрилэгшэдые шэлэнэ, электригүүдэй, багшанарай, медицинскэ хүдэлмэрилэгшэдэй, мүн бусад мэргэжэлтэдэй түсхай отрядуудые бүридхэнэ. Эдэ болон бусад хэмжээнүүд комсомолдо демократизациин ябуулгануудай гүнзэгырүүлэгдэжэ байhаниие харуулна бшуу.

Хэрбээ жэлэй саада тээ эдэ ябуулганууды комсомолой комитедүүдэй кадрова политикада нүлөөлдэг байhан тухай дурдажа, райкомуудай пленумүүдые, комсомолой эхин организацинуудай суглаануудые жэшээ болгон харуулдаг байhан hаа, мүнөө районой, городской тоосоото-hунгалтын конференцинүүдhээ материалнуудые абанабди. 25 районно, городской организацинуудай 12-тонь нэгэдэхи секретарине, мүн райкомой секретарьнарые hунгалга шэнэ гуримаар үнгэргэгдөө. Гэбэшье эдэ hунгалтанууд муу бэлэдхэлтэй байгаа гэжэ хэлэхэ дүрэн хүрэнэ. Северобайкальска районой конференци 5 кандидатура соохоо горкомой нэгэдэхи секретарине, 4 кандидатура соохоо хоердохи секретарине, 3 кандидатура соохоо гурбадахи секретарине hунгаhан байна. Комсомолой эхин организацинуудай хүтэлбэрилэгшэд дээдын органуудhаа захирала хүлеэжэ байнгүйгөөр бэеэ даагаад бухы хэмжээнүүдые абаха, ажалаа ябуулха ёhотой. Тэдэ мүнөө дээрээ иимэ юумэн болоногүй. Комсомолой областной организаци кадрова асуудалнуудта гол анхаралаа хандуулха уялгатай. Эгээн бэрхэ, урагшаа hанаатай, үндэр болбосоролтой залуу хүнүүд комсомолой организацинуудые удэридаха ёhотой. ВЛКСМ-эй Хурамханай райкомой нэгэдэхи секретарь Бата Хубусгеев, ВЛКСМ-эй Тарбагатайн болон Баргажанай райкомуудай эмхидхэлэй таhагуудые даагшанар Емельянов болон Батуев архи ууха дуратай байhанайнгаа түлөө тушаалhаа сүлөөлэгдөө. Железнодорожно райондо мүн лэ иимэрхүү дутагдалнууд дайралдаhан байна. Хайша хэрэгээр ажалдаа хандадаг харюусалгата тушаалнуудые зээлэгшэд хэhэгдэхэ, харюусалгада хүртүүлэгдэхэ ёhотой.

Комсомолой областной организациин кадрова политика hайнаар бэелүүлэгдэнэгүй гэжэ мүнөө элеэр харагдажа байна. Үнэхөөроошье жэл бүхэндэ комсомолой райкомуудай секретарьнар hэлгэгдэдэг. Энэнhээ уламжалан, ВЛКСМ-эй обкомой пленумэй бүридэл мэнэ мэнэ болоод лэ хубилжал hанана бшуу. Райкомуудай аппарадуудай хүдэлмэри шэнэ гуримаар ябуулагдахаар болоо гэжэ hанагдана. Шэнэ кадрнууд шиидхэбэри абажа, бэеэ даагаад зарим түсэбүүдые хараалжа, хэмжээнүүдые абажа шададаггүй байна.

ВЛКСМ-эй Центральна Комитет комсомолой организацинуудай хүтэлбэрилхы аппарадай тоо үсөөн болгохо тухай шиидхэбэри абаа hэн. Иигэжэ манай комсомолой областной комитедэй аппарат 42 харюусалгата хүдэлмэрилэгшэдые 29 хүрэтэр хороогоо. Үсөөн хүдэлмэрилэгшэдтэйгээр XXXIII конференциин тодорхойлhон шэглэлнүүдээр эдэбхитэй хүдэлмэри ябуулха гэжэ бэрхэтэй болошоо. Областной комитедэй «Комсомолой ажабайдалай саашанхи демократизаци тухай» гэhэн пленум, мүн районно пленумүүд уялгануудаа hайнаар дүүргэхые, hунгагдамал органуудай, бюро болон аппарадуудай нягта харисаатайгаар ажаллахые уряална. Комсомолой хүдэлмэридэ эгээн эдэбхитэйшүүл дэбжүүлэгдэдэг байгаа hаа, ажал хэрэг хэды урагшатайгаар ябаха hэм! Энэниие мэдэжэ байгаашье hаа, зарим органууд альтернативна аргаар хүтэлбэрилэгшэдые hунгаха гэжэ оролдоногүй. Хоринн районо (нэгэдэхи секретаринь О. Павлов) «эмхидхэлэй таhагые даагшаар» гэhэн тушаалhаа арсаа. Таhагые даагшын уялгые инструкторнууд дүүргэнэ. Ивалгын болон Северобайкальска районуудта үнгэргэгдэhэн пленумүүд дээрэ штатна расписанида хоердохи секретарине оруулха тухай асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдээ. Комсомолой областной комитедэй аппаратада болоhон хүбилтанууд залуу эрдэмтэд болон мэргэжэлтэдэй соведэй (түрүүлэгшэнь Матхеев С.) хүдэлмэриие hуларуулаа, студенческэ залуушуулай, техническэ мэргэжэлэй hуралсалай заведенинүүдэй hурагшадай, экологическа ябуулгануудта хабаадагшадай хүдэлөөндэ нүлөөлөө. ВЛКСМ-эй областной комитедэй секретарь А. Волков комсомолой областной комитедэй аппарадай ажал хэрэгые hайжаруулха талаар хэмжээнүүдые абаха гэжэ оролдоогүй. Иигэжэ хараалагдаhан ажал хүдэлмэри бэелүүлэгдэнгүй үлэшоо. Областной комитедэй аппарадта хубилалтануудые хэхынгээ урда тээ бухы юумэ тон hайнаар хаража үзэхэ хэрэгтэй байгаа бшуу.

Арсалдаатаашье hаа, эрид шууд шиидхэгдэжэ байгаа. Иимэ асуудал зүбшэн хэлсэхээр конференцидэ хабаадагшадай анхаралда дурадханабди: пленумүүдэй, бюрогой, аппарадуудай саашанхи хүдэлмэри нэн түрүүн комсомолшуудта болон залуушуулай эрилтэнүүдтэй тааралдуулан ябуулагдаха, hүүлээрнь «ажалай талаар хүмүүжүүлгын», «коммунис ёhоор хүмүүжүүлгын», «союз доторой асуудалнууд» гэхэ мэтэ зорилгонууд бэелүүлэгдэхэ зэргэтэй. Энэ областной комитедэй hанамжа болоно. Тиихэдээ бухы аппарадуудай ажал хүдэлмэри эдэ эрилтэнүүдые бэелүүлэгдэжэ шэглүүлэгдэхэ зэргэтэй. Аппарадуудай болон "аппаратна хүдэлмэрилэгшэдэй тухай хөөрэлдөөнэй гарахада, комсомолшууд тэдэниие тараахаа хүсэл эрмэлзэлтэй байдаг. Тиигэбэл ямаршье асуудал гарахагүй hэн гэжэ hанадаг. Энэмнай буруу бодол болоно. Бухы хэмжээндэ аппарадуудай хүдэлмэрилэгшэдые үсөөрүүлгэ үргэлжэлхэ зэргэтэй. Бидэ өөhэдынгөө ажал хэрэгүүдээр, үзэл бодолнуудаар комсомолшуудые hонирхуулха гэжэ оролдохо зэргэтэйбди.

Областной комитет комсомолой райкомуудай дэмжэhэнэй ашаар hунгагдамал органуудай хүдэлмэриие эдэбхижүүлхын тула хэмжээ ябуулгануудые абаа. Тоосоонуудай, комиссинуудай хүдэлмэри hэргээhэнэй туhаламжаар райкомой, обкомой гэшүүдтэ шанга эрилтэ табиха, hунгагдамал органуудай гэшүүдэй эрхэнүүд болон уялганууд тухай эдэбхитэйгээр hуралсал үнгэргэгэ гаргаа. Конференциин hүүлээр ажал хэрэгүүдые хараад үзэхэдэ, эхин организацинуудай түлөөлэгшэдэй туhаламжаар пленумэй бүридэлдэ залуушуулые оруулха хэрэгтэй бүтээгүй. 1—2 комсомолшуудые бүридэлдөө оруулhан Хяагтын, Прибайкалиин райкомууд шэнэ бүридхэлэй туhаламжаар өөhэдынгөө эрилтэнүүдые бэелүүлжэ шаданагүй. Районно конференцинуудэй дурадхаhанай ёhоор областной комитедэй бүридхэлдэ промышленна предприятинуудай хүдэлмэришэд, научна залуушуул, медигүүд үсөөнөөр оруулагдаа. Бидэ эндүүржэ болохобди. Манай пленумэй бүридхэлдэ иимэрхүү «алдуунууд» гаргагдаhан байна. Жэшээлхэдэ, областной комитедэй гэшүүд — Хяагтын организацинаа Павел Балсанов, Ирина Зандакова, Железнодорожно организацинаа Василий Ефимов, Игорь Засурцев, Советскэ районой организацинаа Анатолий Кузнецов гэгшэд областной комитедэй гэшүүд байhан аад, ажал хүдэлмэрээ эмхидхэжэ шадаагүй. Эдэ алдуу эндүүнүүдые үсадхаха хэрэгтэй. ВЛКСМ-эй обкомой аппарат райкомуудтай хамта нютаг нютагуудай эхин организацинуудтай холбоо барисаа тогтоожо, энэн тушаа бодожо үзэхэ байhан аад, юушье хэсэгүй. Эмхидхэлэй-союзна хүдэлмэриин таhагые даагша Михаил Полютов заншашаhан жама ёhонуудые хүбилгэжэ шадаагүй.

Областной комитет Буряадай областной организацида hунгагдамал органуудые бүрилдүүлхэ талаар туршалга үүсхээ. ВЛКСМ-эй ЦК-гай бюро энэ туршалгые хүүлитэ болгоhон байна. Бухыдөө hайн сэгнэлтэ үгтөө, тэрэниие саашадаа хүгжөөхэ эрхэ олгогдоо. Хэрбээ энэниие ВЛКСМ-эй ЦК-гай I пленум дээрэ нормативна документээр хүүлита болгоо hаань, зүб болохо hэн.

Захааминай, Һарбагатайн, Баргажанай районно организацинуудай һунгагдамал органие бүридхүүлхэ талаар комиссинуудай хэһэн хүдэлмэриин шанар тушаа дэлгэрэнгыгээр тоотохо аргагүй, тэдэнэр анхаралтайгаар тобшолол хэхэ, эмхидхэлэй-союзна хүдэлмэриин таһагай, районно комитедүүдэй хүдэлмэрилэгшэдэй зүгһөө тобшолол хэхэ эрилтэ табигдана.

Бюрогой пленумүүдэй, шалгалтын комиссинуудай бүридхэлдэ оруулагдаһан һайн хүбүүд юунһээ ажалаа эхилхэ, өөһэдынгөө эрхэнүүд болон уялганууды мэдэхэгүйн байһандаа зэмэтэй бэшэ. Энэмнай комсомолой хүдэлмэрилэгшэдэй үетэнһөө үетэндэ дамжуулагдадаг мэргэжэлтэ алдуу болоно. «Түрүүшээр һурга, харин һүүлдэнь асууха хэрэгтэй»—гэһэн эрэдэй сэсэн үгэнүүд бии юм. Комсомолой эдэбхитэдэй һургуулинуудай хүдэлмэрингүй Түнхэнэй, Баргажанай, Һарбагатайн районуудта энэ хэбэртэй. Мүнөө комсомолой эдэбхитэдэй һургуули һуралсалай-методическа түбэй хэмжээндэ оруулагданхай. Энээнһээ уламжалан, комсомолой эдэбхитэдэй үргэн категориие һургаха арга олгохо, тэдэниие республикада холуур эльгээнгүйгөөр эндээ һургаха байһаниинь гол шухала. Түбэй соведэй бүхы засэдеенүүдтэ комсомолой райкомуудай секретарьнар хабаадалсаха, нүүдэл потогууд, шухала асуудалнууд, һураха хүнүүд нютаг нютагуудта тодорхойлогдохо.

Үнгэрһэн үе соо 1100 комсомолой эдэбхитэд һуралсалай-методическа түбтэ һуралсал гараа.

УМЦ өөрынгөө хүдэлмэри дотор комсомолдо болохо байһан хубилалтануудай дүршэлые, хүдэлмэриин шэнэ онол арганууды, заншаһан хуушанай жама еһонуудые усадхаха тухай һуралсалай туһаламжаар харуулха гэжэ оролдоно. Иимэ зорилготойгоор һуралсалай үедэ практическа хэшээлнүүд, үгэ буляалдаанууд, дүй дүршэлөө андалдалга үнгэргэдэг: «Комсомолой суглаанууд», «альтернативна һунгалтанууд», «һунгагдамал органуудта һунгалга» болон бусад. ВЛКСМ-дэ хубилган шэнэдхэлгын асуудалнуудаар «түхэрээн столнууд».

УМЦ-гэй коллективэй хэды оролдоошье һаань, түбэй хүдэлмэри мүнөөнэй эрилтэнүүдтэ гүйсэдөөр харюулагданагүй. Гол шалтагааниинь юуб гэхэдэ, материально-техническа бааза тулюур түйтан, шагнагшадай ажахуйн, хэшээлнүүдые үнгэргэхын тула гэр байра муугаар түхеэрэгдэнхэй. Түбэй директор Раиса Жабаева эдэбхи үүсхэл гаргаха зэргэтэй. УМЦ-дэ һурахаар комсомолшуудаа олоор эльгээхэ хүсэлтэй болгохын тула ВЛКСМ-эй райкомтой нягта холбоо барисаа тогтоохо шухала.

Комсомолой эдэбхитэдэй һуралсал комсомолшуудые суглаа үнгэргэхэ, элидхэл бэшэхэ, үгэ хэлэжэ һургахаһаа гадна, тэдэниие залуушуулай эрилтэнүүдые ойлгохо, хамгаалжа һургаха байһаниинь гол шухала. Конференцидэ хабаадаһан делегадууд тоосоото үе соо республика дотор комсомолдо абаха талаар статистика хараха аргатай байгаа. Захааминай, Яруунын районуудай һурагшад районно, комсомолой организацинуудай ажал ябуулга хожомоо һайжарха гэжэ найдангүй, тиимэһээ ВЛКСМ-эй эгнээнүүдтэ ороногүй. Тоосоото үе соо ахалагша пионернүүдтэй ямаршье хүдэлмэри ябуулагдаагүй. Тэдэнэй тоодо ВЛКСМ-эй Түнхэнэй райком, Хорин, Кабанскын, Захааминай районууд ороолсоно. Яруунын организаци байал иимэ дутагдалтай. Һүүлэй хоер жэлэй турша 5 дунда, 2 найман жэлэй һургуулинуудай һурагшадһаа нэгэшье хүн комсомолдо абтаагүй, Харин Гондын болон Озерно һургуулинуудта энэ заншалта болошоо ха.

Эхин организацинуудта үргэн эрхэнүүд олгогдожо, комсомолой комитедүүдые мэдээгээд абаа ха гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. 1989 оной юнэ һарын турша 3980 хүн ВЛКСМ-эй гэшүүндэ абтаа. Энэнь 1988 онтой сасуулхада, хахадынь шахуу болоно. Иимэ байдалые юугээр сагаарууулхабши даа.

Залуушуулай ВЛКСМ-эй гэшүүндэ орохо хүсэлгүй байгаашье һаань, комсомолой организацинуудай тоогой олошорһониинь һанаа зобооно. Жэшээлхэдэ, 1986 ондо 235 байһан аад, 1988 ондо 423 болоторо организацинууд ургаа.

Жэл бүхэндэ нэгэ комсомолой организациһаа нүгөөдэнь орохододо дундаа зэргэ ВЛКСМ-эй 2 мянгаад гэшүүд бүридхэлдэ ороногүй. ВЛКСМ-эй гэшүүдэй бүридхэл гуримшуулха тухай шэнэ инструкциин проект дотор ВБСУ-гай ВЛКСМ-эй гэшүүдтэй ямаршье хүдэлмэри ябуулхагүй, бүридхэлдэ ероогүйшүүлтэй хүдэлмэри шангадхаха тухай дурадхал оруулагдаа. Мүнөө үедэ комсомолой эхин организацинуудта союз доторой бүхы асуудалнуудые шиидхэхэ эрхэнүүд олгогдоо. ВЛКСМ-эй райкомой, горкомой бюро ВЛКСМ-тэй эмхидхэлэй талаар холбоо барисаагаа гээһэн комсомолшуудые бүридхэлһөө гаргаха үедэ комсомолой эхин организацин шиидхэбэриел баталдаг.

Кабанскын, Северобайкальска, Железнодорожно, Гусиноозерско районуудай комсомолой организацинууд имэрхүү байдалһаа эрид шууд мултаржа эхилээ гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Энэ талаар Баунтын, Бэшүүрэй, Зэдын, Хэжэнгын, Түнхэнэй районуудай комсомолой организацинууд тад ондоо байдалтай. Эндэ районуудта бүридхэлһөө гарангүйгөөр ошоһон хүнүүд яһала олон байха юм.

Комсомолой организацинууд ВЛКСМ-тэй холбоо барисаагаа гээһэн комсомолшууд тушаа зориггүйхэн шиидхэбэринүүдые абаһаар зандаа. Энээн тушаа эрид шууд хэмжээнүүдые абаха хаһа саг оршон ерээ. Комсомолой гэшүүдэй тоое олон болгодог хүнүүдһээ мултархаар болообди.

ВЛКСМ-эй обкомой нүүдэл бригаданууд ВЛКСМ-эй гэшүүдэй бүридхэлэй байдалые, ажал хэрэг эрхилэлгые, бодото туһаламжа хүргэлгые шалгажа үргэлжэлүүлнэ. Тииһэдээ тоосооте үе соо ВЛКСМ-эй гэшүүдэй бүридхэлэй байдалые, ажал хэрэгые эрхилхэ, бодото туһаламжа хүргэлгэ шалгаха талаар ВЛКСМ-эй обкомой бригаданууд республикын районно комсомолой организацинуудта 39 дахин ошоо. Бригаданууд ошоод ерэхэ бүхэнһөөнгөө һүүлээр эмхидхэлэй таһагай заседани үнгэргэжэ, энэ шэглэлээр ажал хэрэгүүдэй байдал, нютаг нютагуудта хүргэһэн туһаламжын хэмжээн тушаа дэлгэрэнгы тобшолол хэдэг. Олохон районуудта ушардаг имэрхүү үйдхарта баримтые тэмдэглэхэ хэрэгтэй: гансал ВЛКСМ-эй райкомой, горкомой бүридхэлэй секторые даагша бүридхэлэй байдал тушаа һанаагаа зободог байна.

Конференци эдэ асуудалнуудые зүбшэн хэлсэхэ зэргэтэй.

Нүхэдүүд!

ВЛКСМ-эй Уставай болон тэрэнэй программын проект тухай үгэ буляалдаа үүсхэхэ ВЛКСМ-эй XXI съезд дүтэлжэ байна. Республикын залуушуул ВЛКСМ-эй ерээдүйн модельдэ хабаатай шухала зүйлнүүд тухай областной комитедэй гэшүүдэй, конференциин делегадуудай һанамжануудые мэдэхэ зэргэтэй.

«Молодежкын» хуудаһан дээрэшье, комсомолой суглаанууд болон районно конференцинууд дээрэшье эдэ асуудалнуудые үргэнөөр зүбшэн хэлсэлгэ болоогүй.

Нэгэ жэшээ харуулаябди. Сергей Тимохиной «Орео байдалһаа яажа гарахаб!» гэһэн статья толилогдожо, Улаан-Үдэ хотын Железнодорожно районой организациин ажабайдалые нилээд хүлгүүлээ. Районой зарим эхин организацинууд комсомолой «шэнэ бодомжые» өөрынгөө дайшалхы программа мэтээр үгтаба, харин бусад энээндэ хүйтэншэгөөр, хайша хэрэгээр хандаа. Өөрын вариант дурадхаха, бодожо үзэхэ тухай һэдэлгэ гаргаха гэшэ гол шухала. Август һарада «Буряадай залуушуул» газетэдэ толилогдоһон «Областной организациин мүнөөнэй байдал тухай» тезисүүд соо онсо ушарта комсомолшууд ВЛКСМ-эй удха шанар тухай ойлгоногүй гэжэ областной комитет хэлэһэн байгаа. Энээнһээ уламжалан, иимэ асуудал гарана: «Комсомол манда ямар туһа хүргэнэб?» Октябрьска, Хурамхаанай, Северобайкальска болон бусад районуудай конференцинууд дээрэ энэ асуудалда харюу үгэхөөр һэдэлгэ гаргаһан байна.

Бултадаа комсомол залуушуулай һайн дуранай, бэеэ дааһан нийтэ-политическэ организаци болоно гэһэн нэгэл һанамжатай.

Еһотойл эрхэ сүлөөтэ, демократическа общество байгуулгада хабаадалсахын тула залуушуулые нэгэдүүлхэ, үзэл бодолоо, зан ябадалаа бүридүүлгэдэ залуу хүндэ туһалха гэшэ гол шухала гэжэ бидэ һайнаар ойлгонобди.

ВЛКСМ коммунис организаци болодог. Коммунис хүдэлөөндэ хабаадалсалга хадаа өөрынгөө удхын, өөрынгөө формын талаар организацинуудай холбоо мэтээр нэгэ организаци болгожо маанадые нэгэдүүлдэг.

Иимэ жама еһонууд ВЛКСМ-эй ажал ябуулгын үндэһэ һуури болодог: бэеэ дааһан организаци байһан тула ВЛКСМ-эй зорилгонуудые бэелүүлгэ, тэдэниие бэелүүлгэдэ онол арганууды шэлэлгэ, хамтын хүсөөр шиидхэбэринүүдые баталан абалга, бүхы организацинууд болон органуудай хүдэлмэридэ хамтаараа хабаадалга, даажа абаһан хэрэгэй, комсомолой журамай түлөө ВЛКСМ-эй гэшүүдэй харюусалга, харбэл ВЛКСМ-эй Уставаар тодорхойлогдоһон нэрэ хүндын хэмжээндэ тэдэнэй баталан абтаһан байгаа һаань, доодын органуудта дээдын органуудай шиидхэбэринүүд заатагүй дүүргэгдэхэ зэргэтэй, олоншье болон үсөөхэншье хүнүүдэй эрхэнүүд болон эрилтэнүүдые хамгаалга, хүндэлэлгэ, олоной баталан абаһан шиидхэбэринүүдые үсөөхэн хүнүүдэй уялгатаар дүүргэлгэ, үсөөхэн хүнүүдэй олондо мэдээсэлгын хэрэгсэлнүүдэй туһаламжаар нийтын һанамжада, дээдын органуудта гомдол бариха эрхэ, доро-

һоо дээшээ бүхы хүтэлбэрилхы органуудые һунгалга, өөһэдынгөө организацинуудай урда комсомолой органуудай саг үргэлжын тоосоон, дээдын органуудай өөрынгөө ажал ябуулга тухай организацинуудта мэдээсэлгэ.

Эхин организацине нэрэ хүндэтэй болгожо шадаха байбал, хүдэлмэриин, һуралсалай, албанай, һуурижаһан газарай талаар комсомолшуудта эхин организацинууд болон нэгэдэхэ арга боломжо, үлөөхэ шухала гэжэ тоолонобди.

Гэхэтэй хамта, ВЛКСМ-эй Устав соо социальна гүнзэгы удхатай эрилтэнүүдэй, социальна түхэл шэжын, дэбисхэрэй талаар эхин организацинуудые байгуулха, районно, городской, областной организацинуудта таарулан хүтэлбэрилхы органуудые бүридхүүлхэ арга боломжо олгохоор хэраалха зэргэтэй гэжэ ВЛКСМ-эй областной комитет тоолоно. Гусиноозерско, Железнодорожно районно, Улаан-Үдын городской конференцинууд дээрэ үгэ хэлэһэн делегадууд имэрхүү дурадхалнуудые оруулаа.

Эхин организацида мэдээсэлэнэйнь, билетээ тушааһанайнь һүүлээр лэ комсомолецто һайн дураараа союзһаа гараха арга боломжые олгохоор хараалһан нормые ВЛКСМ-эй Уставта оруулха тухай авиационно заводой комсомолшуудай дурадхалые дэмжэхэ шухала гэжэ тоолонобди.

Бидэ пионерэй ажал хэрэгүүдые мэдэнэбди. Һайн дуранай коммунис бэеэ дааһан организаци мэтээр үзэл бодолой талаар тэрээндэ нүлөөлхэ, бодото туһаламжа хүргэхэ зуураа, ВЛКСМ пионерэй организацитай өөрынгөө талаһаа харилсаа холбоо тогтоохо зэргэтэй.

Залуушуулай организацида хабаатай гол шухала жама еһонууд имэрхүү байха гэжэ һананабди.

Комсомолой үзэл сурталай хүдэлмэри тушаа элдэб сэгнэлтэнүүд табигдана, үгэ буляалдаанууд үүсхэгдэнэ. Энэ талаар ажал хэрэгүүдэй шүүмжэлхэ сэгнэлтэнүүд үндэһэ баримтатай. Бүхэдөө комсомолой байдалдал адли үзэл сурталай хүдэлмэри хүшэр байдалда оронхой. Залуушуул комсомолдо найдахаа болинхой. Теэдшье организациин гэшүүдэй эрилтэнүүдые хамгаалжа, харуулжа шададаггүй байнабди. Залуушуулай дунда теоретическэ, үзэл сурталай хүдэлмэри һуларуулагдажа, комсомолой ажал ябуулгада муугаар нүлөөлөө гэжэ сэхэ хэлэхэ зэргэтэй.

Политическэ системэдэ нийтын шэнэ эрхэ байдалнууд, комсомолой шэнэ байдал үзэл сурталай хүдэлмэри һэргээхэдэ таараха зэргэтэй. Дээрэһээ даабаринуудые үгэжэрхеэд, тэдэниеемнай дүүргэгты гэжэ эрилтэ табиха хаһа саг үни үнгэрөө.

Комсомолшуудай хамтын һанамжа тушаа анхаралтайгаар бодожо үзэхэ шухала. Һанамжануудаа андалдалгын эрхэ байдалда хүнүүдтэй сэхэ хөөрэлдөө үүсхэхэ, обществодо болохо байһан хубилалтануудай тухай комсомолой байдал тушаа эрид шууд хөөрэжэ үгэхэ, үзэл бодолой, хүмүүжүүлгын хүдэлмэри һайнаар эмхидхэхэ.

Үзэл сурталай хүдэлмэриин гол шухала онол арганууды нэгэн болодог комсомолой политическэ һуралсал мүнөө шангаар шүүмжэлүүлнэ. Хүнүүдэй нийтэ-политическэ эдэбхи үүсхэлэй үргэжэ байһан үедэ политическэ һуралсалда залуушуулай һонирхол татаха хүдэлмэриин шэнэ онол арганууд бэдэрэгдэнэгүй.

Үгэ буляалдаата асуудалнууд хэшээлнүүдые үнгэргэлгын түрүү зэргэдэ гаргагдана. Үгэ буляалдаанууд, полит-үгэлдаанууд хэшээлнүүдые үнгэргэлгын гол шухала онол арганудай нэгэн болонхой. БГПИ-гэй научна коммунизмын кафедрын дэргэдэ политическэ һуралсалай һонин арганууды зохеохо, турша талаар багшанар болон студентнүүдэй үүсхэлшэдэй бүлэг (хүтэлбэрилэгшэнь Б. П. Кряжев) хүдэлнэ. Тэдэнэй хүдэлмэриин үндэһөөр «Контакт» гэһэн телевизионно политклубай, үгэ буляалдагаар городской клубай заседанинууд үнгэргэгдэжэ, республикын политклубуудые эмхидхэгшэдтэ методическа пособинууд зохеогдоо. Мүнөө үедэ комсомолой Улаан-Үдын горком түс институдай политклубуудай хүдэлмэриин дүй дүршэлые промышленна предприятинууд дээрэ тарааха талаар методическа түбэй хүдэлмэри эмхидхэнэ.

Авиационно, судна бүтээлгын заводуудай комсомолой комитедүүд хүдэлмэриин шэнэ онол арганудые бэдэрнэ.

ВЛКСМ-эй Мухар-Шэбэрэй райкомой дэргэдэ политклуб байгуулагдажа, амжалтатайгаар хүдэлнэ. Комсомолой болон партиин райкомой хүдэлмэрилэгшэд политклубта хэшээлнүүдые үнгэргэдэг, тэндэ районой залуушуулай шиидхэгдээгүй асуудалнууд тухай һонирхолтой хөөрэлдөөнүүд үүсхэгдэдэг, комсомолой эдэбхитэд залуу ажалшадтай уулзадаг. Политклубай гэшүүд районно организацида бодото ажал хэрэгүүдые үүсхэгшэд болоно гэжэ районно конференци дээрэ тэмдэглэгдээ.

Һургуулиин политклубуудай хүдэлөөн улам үргэн болоно. Ингэжэ Пионерүүдэй байшангай, республиканска эдиршүүлэй библиотекын дэргэдэ байгуулагдаһан һурагшадай политклубууд ежелаа эдэбхитэйгээр ябуулна. Эндэ багшанарай, Улаан-Үдын вузуудай студентнүүдэй хабаадалгатайгаар үгэ буляалдаанууд үнгэргэгдэнэ. Ингэжэ республика доторнай политическэ клубуудай хүдэлөөн улам үргэдэжэ, эдир залуу үетэнэй гол анхарал хандуулдаг болоод байнхай. Энэмнай политическэ һуралсалай системэдэ эгээн таарамжатай хэмжээ ябууга болоно гэжэ хэлэлтэй.

Пропагандистска кадрнуудай бүридэл хубилна. Ингэжэ залуу пропагандистнууд политическэ һуралсалай системэдэ олон болоно захалаа. Комсомолой политһуралсалай гол зорилгонуудые бэелүүлхэ хэрэгтэ пропагандистнууд нилээд ехэ үүргэ дүүргэдэг гэжэ мэдэнэбди. Тиимэһээ түрүү комсомолшууд пропагандистын ажалда хабаадуулагдаха ёһотой.

Тоосооной үедэ бюро болон секретаринадай суглаанууд дээрэ комсомолой политһуралсалай асуудалнууд хараажа үзэгдэһэн, пропагандистнуудай нүүдэл семинарнууд, һуралсал эмхидхэгдэһэн, шэнэ методическа зүүршалганууд, лекционно материалнууд эльгээгдэһэн байна.

Ингэжэ комсомолой политһуралсалай системэдэ эдэбхитэй ажалай ябуулагдаашье һаа, бага бэшэ шүүмжэлэл хэгдэнэ.

Жэшээлбэл, Яруунын болон Мухар-Шэбэрэй районуудта комсомолшуудай 84 процентнь политһургуулинуудай ажал хүдэлмэрээр урмашадаггүй байһанаа мэдүүлээ. Теоретическэ асуудалнууд һайнаар тайлбарилагдадаггүй гэжэ тэдэнэр хэлэхэ байна. Шагнагшадай оройдоол 14 процентнь комсомолой политтэгээрэлэй системын хэшээлнүүдтэ абаһан эрдэм мэдэсээ бодото практикада хэрэглэнэ. Политическэ һуралсалай системэдэ шэнэ гурим нэбтэрүүлхэ, залуушуулай хүдэлөөндэ үргэн харгы нээхэ саг хүрэжэ ерээ. Комсомолой обкомдо шэнэ арга формонуудые болгоомжотойгоор хэрэглэхээр зандаа. Эхин организацинууд өөһэдынгөө шүүһэн соо болбосоролдо түрүү онол арганууды хүдэлхэ, хүгжэлтын замаар дабшаха гэжэ оролдоногүй. Иимэ ябадал бүхы комсомолдо нүлөөлнэ гэжэ мартажа болохогүй.

ВЛКСМ-эй обкомой үзэл сурталай таһаг (даагшань Б. Цыдыпов) энэ шэглэлээр методическа, эмхидхэлэй хүдэлмэри үндэһөөрнь хубилгаха ёһотой гэжэ һанагдана.

Мүнөө үедэ пропагандистска хүдэлмэриин түрүү онол арганууды бэдэрэлгэ шухала хэрэгтэй болоод байна. Комсомол энэ асуудалда гол анхаралаа хандуулха ёһотой. Материально-техническэ бааза һайжаруулагдаагүй, пособинууд, һайн аппаратура хүсэдөөр гаргагдаагүй һаа, бүхы юумэн үнеэхил зандаа үлэшэхэ. Һүүлэй хоер жэлэй турша республикын комсомолой организацинуудта үгтэһэн 24 видеомагнитофон хэр зүбөөр, хүмүүжүүлхы удхатайгаар хэрэглэгдэнэб? Экранууд дээрэ харуулагдадаг элдэб янзын видеофильмнүүд энээндэ харюусана бэшэ гү...

Партиина һуралсалай кабинедүүд техническэ түхеэрэлгэнүүдээр муугаар хангагдана. Эдэ бүгэдэнһөө уламжалан комсомолой политһургуулинуудай, лекторска бүлэгүүдэй хүдэлмэри һанаһан да хүрэнэгүй.

Гадна мүнөө республика доторнай залуушуулай түбүүд политико-хүмүүжүүлгын хүдэлмэри мүртэй һайнаар ябуулна гэжэ тэмдэглэлтэй. Залуушуул газетэнүүдһээ, журналнуудһаа, радио болон теледамжуулгануудһаа хэды ехэ мэдээсэлнүүдые абанаб! Залуушуулай редакцинууд энээние хараһаа алданагүй. Залуушуулай һонирхол һамбаашалан, элдэб янзын мэдээсэлнүүдые бодолгүйгөөр үгэхэ гэшэ тон буруу.

«Буряадай залуушуул» газетын материалнууд, мүн радио болон телевидениин залуушуулай редакцинуудай дамжуулганууд, залуушуулай аудиторидо үнгэргэгдэһэн үгэ буляалдаанууд хөөрэлдөөнүүд һонирхолтой. Ингэжэ залуушуулай газетэ 1985 ондо 15 мянган хэһэгээр гарадаг байһан һаа, мүнөө 50 мянгада хүрэнхэй. Тэрэниие газетэнүүдэй киоскнуудһаа худалдажа абаха гэхэдэ бэрхэтэй болошонхой. «Аргумент», «Магистраль», «Эрэлхэг зориг», «Аршаан», «Факультет», «Данко», «Тоонто» гэһэн гаршагууд уншагшадта ехэтэ һайшаагдана. Радиогой залуушуулай редакци бусад городуудтай радиохүүргэнүүдые тогтооно. ВЛКСМ-эй обком 481 хүндэ хандажа, залуушуулай радиогой дамжуулгануудые шагнадаг гүт гэжэ асуугаа. Тэдэнэй 80,2 процентнь залуушуулай тухай дамжуулга дуратайгаар шагнадагби гэжэ мэдүүлээ.

Телевидениин залуушуулай редакциин программанууд, ВЛКСМ-эй обкомой секретарьнартай, залуушуулай хэблэлэй журналистнуудтай «сэхэ хөөрэлдөөн» олондо һайшаагдана.

Республикын ганса залуушуул бэшэ, мүн бүхы һаһанай хүнүүд залуушуулай газетээр һонирходог болонхой. Газета тушаа хэдэн олон һанамжанууд хэлэгдэдэг байна. Сэкс, баруун оронуудые һажаалдаха ябадал идхагдана, дэлгэ-

6-дахи хууд.

Комсомолой областной конференциин ендэртэ

ҺЭШХЭЛ, НЭРЭ ХҮНДЭ, ЭНХЭРЭЛ ШУХАЛА ХЭРЭГТЭЙ

ШЭНЭЭР БОДОМЖОЛЖО, ШЭНЭЭР ХАРИЛСАЖА, БУРЬЯЛМА АЖАЛАЙ ГҮН СОО ЯБАЖА ҺУРАХА

МҮНӨӨ минии үетэнэй залуушуулда орходоо тад ондоогоор арсалдадаг болонхой. Арсалдаануудые шагнаха зуураа, элдэб һанамжануудые хэлэнэ, ойлгосотой гэжэ һанахадашни, ойлгогдосогүй хүшэр ушарнуудай дайралдадаг байһые обеордогби... Зарим-даа гүнзэгыгөөр бодожо үзэнгүйгөөр түргэн түүхэй һанамжануудые хэлэдэг байна. Зарим-даа хуушан зарим заншалнуудай усадхагдаагүй бүхэжэшэһэн байһыень ойлгоод голхордогби. Үнгэрһэн дадашаһан заншалнуудтай хахасахань хүшэр байдаг гэжэ мэдэжэ бшуу...

Энээн тухай хөөрэхэ хүсэлтэйб. Теэдшье имэ хөөрэлдөө үүсхэхэ шалтаг гарһан байна. Һаяхан Буряадай багшанарай институдай студентнүүд, 2 комсомолшууд Данил Ложеницын болон Баяр Цыремпилов гэгшэдэй хөөрэлдөөн «Буряадай залуушуул» газетын хуудаһанууд дээрэ толилогдожо, минии анхарал татаа. Хүбүүд хэрэг тушаа зүбөөр, хурсаар хөөрэлдэнэ гэжэ һанахаар. Гэбэшье тэдэ зандаран захиралгын, албан хойрог ябадалай заримжама еһонуудһаа үшөөл мултараагүй гэжэ абаһаар ойлгохоор.

— Албан хойрог ябадал гэжэ гү? Имэ юумэн байха еһогүй гэжэ хөөрэлдэһэн 2 хүбүүд гайхангяар хэлэхэ байха.— Бидэ албан хойрог ябадалтай хүнүүдтэ дурагүйбди.

Бусад хүнүүдэй дутуу дундануудые элирүүлхэдэ, бэлэн байдаг гээшэ. Харин өөрын дутагдалнуудые тодорхойлхонь хүшэр юм. Эндүүрхэгүйн тула дайсание Алнюураарнь мэдэхэ хэрэгтэй. Албан хойрогоор хүдэлдэг хүн гээшэ амиды мэндэ ажаһууһан хүнүүдэй аша туһада юушье хэдэггүй. Имэрхүү хүнүүд бодото хүнэй аша туһые хараада абалсангүйгөөр түсэбүүдэй, хэмжээ ябуулгануудай, резолюцинууд болон жама еһонуудай үндэһөөр ажал хэрэгүүдые бэелүүлхэ гэжэ оролдодог.

Имэ хүн бүхы юумэндэ хам оролсохо дуратай байдаг. Гансал канцелярска столой саана һууһан, олон тоото саарһа эрхилдэг чиновнигууд бэшэ, харин бусадшье элдэб хүнүүд имэ үбшэндэ нэрбэгдэнхэй байдаг. Имэ хүн бүхы юумэндэ оролсожо, өөрынгөө аша туһые харадаг. Жэшээлхэдэ, хангалгын албанай газарта һууха стулгүй байхадань, хүнүүд хэдэн час соо хүл дээрээ зогсожо ээлжээндэ байдаг. Пенсиез абахаяа һалирһаар ерэжэ ябаһан хүгшэнэй урда «хүдэлхэ саг дүүрээ» гээд үүдээ хаажархидаг. Хүдөө табилгада самолёдоор ниидэжэ ошохо гэхэдэнь, «билет үгы» гэжэ бүдүүлигээр харюусажархидаг. Минии оеһон сабхиие хэншье үмдэхэгүй гэжэ урид мэдэжэ байһан аад, сабхинуудые олоор оежо һалахагүй. Имэрхүү дутуу дунданууудтай алхам бүхэндөө ушардагбди. Дутагдалнууд хэзээ усадхагдажа, бүхы юумэн хүнэй аша туһада хэгдэдэг болохо гээшэб?

Демократическа онол арганууудаар хүдэлхэ шадабари, демократида һураха шухала байһан тухай хөөрэлдөөнүүдэй гарахадань, бидэ дуулажал байдагбди. Зүгөөр залуушуулай организаци хаанаһаа, хайшан гээд ямар хэмжээндэ энэ орео искусствада һураха аргатайб?

Комсомолой ударидагша хөөрэлдэхэ үедөө демократи тухай имэрхүүгээр бодомжолно: «Би демократиин тала баригшаб, хэрбээ багахан эрилтэнүүдэй дүүргэгдээгүй байхадань, эндэ ямар демократи тухай хэлэлтэйб? Юушье хэхэ дурагүй, залхуу байһанаа еһын тэдысэ демократи гэһэн үгөөр далдална гэжэ һанаха байнаб. Демократи гээшые эрхэ сүлөө гэжэ ойлгоходо болохо: ямаршье журамгүй хүндэ ажал хэрэгүүдые бэелүүлхээр эрхэ сүлөө олгожо болотой гү?».

Тиихэдээ журамай талаар «5» гэһэн сэгнэлтэтэй хүндэл «ажал хэрэгүүдые бэелүүлхэ талаар эрхэ сүлөө олгохо» хэрэгтэй гү? Үгы ааб даа. Бидэ ондоо гурим журамда дадаха зэргэтэйбди. Эрхэ сүлөө гээшэ хүндэ ухаан бодолоо гүйлгэжэ, оршон тойронхи байдал тушаа өөрынгөө ухаагаар ойлгожо абаха эрхэ олгодог. Элдэб хуули хэрэглэн, хүниие хизаарлажа урагшань ябуулдаггүйбди.

Денис демократи гэһэн ойлгосые ехэл уйтаханаар хэрэглэнэ: ямар нэгэ даалгабариһаа арсаа һаань, комсомолецые хашаха гү, али үгы гү? Хашаха хэрэгтэй гэжэ Денис хэлэнэ.

Комсомолой комитедүүдтэ хүдэлдэг нүхэдүүд, заримдаа бидэ ямар хатуу шэрүүн байдаг гээшэбибди? Имэрхүү элдэб нааданууудые үүсхэдэгбди: «зүбшэн хэлсэхэ асуудал», «асуудалнуудые бэшэг соо бэшээд табиха», «регламент», «кворум», «даалгабари». Олониитэһээ ондоо байһанаа харуулха гэжэ хэды ехээр оролдодог гээшэбибди.

Союз доторой демократическа харилсаанда огтошье таарахагүй «бидэ» болон «тэдэ» гэһэн хубаарилга комсомолшуудай хөөрэлдөөн соо элеэр харагдана. Денис дээрэлхүү янзатайгаар «доошоо» харадаг байна. «Бидэ» гээшэнь комитедэй гэшүүдээр һунгагдаһан хүнүүд болоно. Тэдэнэй ашаар «комсомолой хүдэлмэри» эмхидхэгдэнэ гээшэ. «Тэдэ» гээшэ бусад болоно: «эдэбхитэд» бүхы гол ажалые бэе дээрээ даажа абаад ябадаг», «гүйһан юумыеш бултыень дүүргээд байдаг» «һайн талын комсомолшууд», зүгөөр тэдэ «ямаршье үүсхэл гаргадаггүй», һүүлдэнь «эдэбхигүйшүүл» болодог. Тэдэние һалгааха, тэдэнэрһээ сүлөөрхэ гээшэ «эдэбхитэнэй» үнинэй хүсэл бодол болодог. «Эдэбхигүйшүүлһээ» сүлөөрбэл, шүүхэбди гэжэ «эдэбхитэн» һанадаг ха.

Комсомолой эдэбхитэнэй дээрэлхүүгээр харадаг «эдэбхигүйшүүлнай» хэд гээшэб? Эдэмнай тэдэнэртэ адлил залуу хүнүүд ха юм. Хожомоо тэдэнэрнай энэрхы сэдьхэлтэй эхэнүүд, эсэгэнүүд, бэлигтэй бэрхэ мастернууд, хүнүүд, болоҗо магад, теэд хэн мэдэхэб даа. «Эдэбхигүй олохон комсомолшууд» ямар эрилтэнүүдтэй байдаг бэ гэжэ «эдэбхитэнэй» хэниинь мэдэхэб?

Баярта «бидэ» гээшэ «дээрэһээ үгтэһэн ажал ябуулгада этигэлгүйгөөр хандадаг эгээлэй юрын комсомолшууд болоно. Юундэб гэхэдэ, тэдэ үнэн зүрхэнһөө хүдэлхын бэшэ, харин өөдөө ургахын тула комсомолой ажал эрхилдэг гэжэ тэрэ һанана. «Хэрбээ энээнэй хэндэшье аша туһагүй һайн дураараа хэгдэдэг байгаа һаань, би комсомолдо хүдэлхэ һэм» гэжэ Баяр хэлэнэ.

Тиихэдээ эндэ залхуу ябадал, һанаа амар байлга, албанай талаар өөдөө ургаха тухай хэлэгдэнэ бшуу.

Эндэмнай баһа нэгэ ойлгогдоогүй юумэн бии. Жэшээлхэдэ, «бидэ» болон «тэдэ» гэжэ комсомолшуудые хубаадаг байдал тушаа тогтохо хүсэлтэйб. Ямар шалтагаан дээрэһээ имэ байдалтай ушарнабибди?

Комсомолой хүдэлмэри эмхидхэн ябуулха гээшэ нилээд хүшэр хэрэг гэжэ бидэ мэдэнэбди. Хүшэр хүндэшье һаа, һонирхолтой байхадань, Денис энэ хүдэлмэри эмхидхэн ябуулна. Харин Баярта энэ хүдэлмэри һонигүй шэнгеэр һанагдана. «Гэшүүдэй түлбэри» «тоосоонууд болон һунгалтанууд», «заседаниинууд» гэхэ мэтэ ажал хэхын орондо ондоо ямаршье ажал хэбэл, ашатай туһатай байха гэжэ Баяр тоолоно.

Баяр комсомолой элдэб ажал хэрэгүүд тухай олон юумэ мэдээшьегүй байжа болохо гэжэ би ойлгонобо. Хэрбээ жиирэй комсомолецой имэрхүү «хэмжээ ябуулгануудые», тоолоо хадань, элдэб һонирхолтой ажал хэрэгүүд эмхидхэгдэдэггүй байгаа ха. Хөөрэлдэгшэдэй ухаан бодолдо (гансал тэдэнэй бэшэ гэжэ һананаб) комсомолой хүдэлмэри гээшэ залуушуулай эрилтэнүүдые хангахын тула бэшэ, харин «эдэбхигүйшүүл» болон «эдэбхитэниие» туршахын тула бэелүүлэгдэдэг гэжэ хадуужа абтанхай гээшэ ха.

Союзай гэшүүдэй нэрэ хүндэ тушаа имэрхүүгээр бодомжолходо, ехэл гайхалтай байна. Эндэ ухаан бодолоо хүгжөөхэ, нарижуулан һайжаруулха тухай бододоггүй байһаниинь гайхалтай.

Хэрбээ түүхэеэ зүбөөр ойлгожо абаха, бодото нэрээ бусаалгаһан коммунистнуудай, Ербанов үндэр болбосоролтой хүн байгаа, зохеолнуудые шудалжа эхилбэл, «эрхим комсомолец» гэжэ тоологдохо болоно гү? Үгы гэбэл, үе сагай эрилтэнүүдые мэдэрхэ зуураа, экономическа асуудалнуудые шиидхэхэ гэжэ оролдохо гү, али шэнэ еһоор ажал хэрэгүүдые эрхилхын тула өөрыгөө бэлдэхэ шухала гэжэ ойлгохо, Хүүгэдэй жасада саг үргэлжэ түлбэри түлэхэ, ямар нэгэ урданай хүшөөе һэргээхэ талаар хүдэлмэри дүүргэжэ эхилхэ...

Гансал хилээмэеэ олохын тула ажал хэдэг бэшэбди гэжэ мэдэхэ хэрэгтэй. Өөрынгөө аша туһада оролдохо гээшэ буруу бэшэ юм бээзэ, гэбэшье ори гансахан бэеэ тойруулһан хүн жаргалтай ябадаггүй гэжэ мэдээжэ. Газар үйлэдбэрилхэ, шүлэг зохеохо, барилганууудые хэхэ, шэнжэлхэ гэхэ мэтэ хэды ехэ ажал бииб даа! Аха үетэнэйнгөө еһо заншалнуудые, ажал хүдэлмэриие халан абажа, нэрэтэй түрэтэйгөөр үргэлжэлүүлхэһээ гадна улам арьбадхаха гээшэ манай гол үүргэ. Шамайе тойроод байһан хүнүүдтэ зохидоор хандаха, туһаламжа хүргэхэ гээшэ эгээн шухала. Имээр ажаһуубал, жаргал мүн.

Илангаяа комсомолой хүдэлмэри олоной анхаралда табигдажа, дүнгүүдынь элеэр харагдадаг байха юм. Комсомолой хүдэлмэриин һүүлэй зорилго ямар бэ? Суглаануудые үнгэргэлгэ, комсомолой гэшүүнэй түлбэри суглуулга, олимпиада, КВН гэхэ мэтые эмхидхэлгэ комсомолой харааһаа алдагдадаггүй. Тиихэдээ эдэмнай комсомолой хүдэлмэриин «эсэсэй дүн» болоно гү? Үгыл даа гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй.

Үзэл сурталда, зан ябадалда комсомол ямараар анхарадаг бэ? Ямар юумэ жэшээ болгон абадаг бэ? «Коммунизм байгуулгаһаа» гадна үшөө ямар зорилгонууд тэдэнэй урда табигданаб? Хэзээдэшье бэелүүлэгдэхэгүй гоё бодолнуудта ээлэгдэжэ, «агаарай хүүргэнүүдые» бариха ябадалнууд дайралдадаг гү?

Үетэн бүхэн өөһэд өөһэдынгөө замаар дабшабашье, нэгэл зорилготой, нэгэл үзэл сурталтай байдаг ха юм. Хүн гээшэ эдир залуу ябахадаа, хэн болохоб, ямар мэргэжэл шэлэхэб, ажабайдалаа хайшан гэжэ түхеэрхэб, хэнтэй нүхэсэхэб гэхэ мэтэ бодолнуудта ээлэгдэдэг гээшэ. Ажабайдалай хүсэтэ долгиндо хамагдажа, шэдэһэн тээшэнь нэгэшье эсэргүүсэнгүйгөөр туугдаха болоо һаамнай, туһа болохогүйл даа. Һалхи шуурганһаа айнгүйгөөр урагшаа шармайн дабшаха, урдаа табиһан зорилгоео шууд сэхээр дүүргэхэ шухала...

Аха үетэнэйнгөө хэлээшые хазагайруулангүйгөөр дүүргэхэ гэжэ оролдошодогбди. Эндэ муу юумэн үгы ааб даа. Гэбэшье онсо өөрынгөө замаар дабшаха, бэдэрэлтэ хэхэ, бэеэ олохо гээшэ намда һайшаагдадаг. Энэмнай эдир залуу үетэндэ хабаатай. Заалуу хүнэй бэдэрэлтын замаар дабшаагүй һаа, юун болохоб гэжэ бодоод үзэгты. Бэдэрһэн хүн заатагүй олзотодог гэһэн сэсэн үгэнүүд бии ха юм. Энэ асуудал тушаа үгэ буляалдаа үүсхэбэл, хэды һонирхолтой байхаб!

Минии үеын залуушуул ниитын ажал хүдэлмэридэ, эрдэм наукада, үзэл сурталда гол анхаралаа хандуулдаг байгаа. Хуурмаг ябадалнуудта, эд зөөреэр үлүү ехээр дашууралгада, бүдүүлиг абари зандa хэды ехээр дураа гутадаг һэнбибди... Үнэн сэхээр, бүгэдэндэ ашатай туһатайгаар ажаһууха гэжэ оролдохош...

Тэрэ үедэшье хуурмаг аргануудые хэрэглэн, дээдэ тушаалнуудые эзэлхэ, баяжаха, бултанһаа илгарха гэжэ оролдодог хүнүүд дайралдадаг һэн. Теэд тэдэнэр үсөөн һааб даа. Ямаршье хүгжэлтэгүйгөөр тогтошоһон жэлнүүдтэ имэ хүнүүд угаа олон болоһон байна. Кадрова политикын хүгжэлтэгүйгөөр тогтошоһоние ямаршье һалбарида харахаар һэн. Залуушуулай зарим хуби эдэ жэлнүүдтэ үнэн сэхэ зандаа үлэһэн байна. Тэдэнэр албан хойрог ябадалтай, бүхы дутуу дунданууудтай тэмсэхэ гэжэ оролдоод туршаа.

Мүнөө обществодо шэнэ бодомжо шухала хэрэгтэй болоод байна. Энээниие хүн бүхэн ойлгоно бшуу. Урданайхидал адли һанал бодолоо нюуха болоо һаамнай, ажалнай урагшаа ябахагүй, дутагдалнууд бүри ехэ болохо. Ходо зайгуултажа ябадаг гэр байрагүй хүнүүд орон доторнай үсөөн бэшэ гэжэ мүнөө элирэнхэй. Хүн түхэлөө алдажархиһан архиншад, бэеэ наймаалагшад, наркоманууд хэды олон бэ. Тэдэниие ажал хүүлэжэ, шэнэ бодомжотой болгожо, хүмүүжүүлжэ шадаха гүбди?

Эдир залуу үетэн эдэбхи үүсхэлтэй болоҗо, шэнээр бодомжолжо, мэргэжэлээ зүбөөр шэлэжэ, үндэр болбосоролтой болоҗо һураха еһотой. Хүн бүхэн технологическа революцида бэеэ бэлдэхэ зэргэтэй. Ушар юуб гэхэдэ, манадые шэнэ экономическа харилсаанууд хүлеэнэ ха юм. Обществые болбосоролтой болгохо, гэгээрүүлхэ, шэнээр бодожо һургаха гэһэн шухала зорилгонууд табигдана.

Хэдэн арбаад жэлэй туршада бэе бэедээ ямаршье энхэрэлгүйгөөр, хүндэгүйгөөр, анхаралгүйгөөр хандадаг байгаабди. Нэрэ хүндэ, һэшхэл гэһэн ойлгосонууд мартагдашанхай байгаа гэжэ хэлэбэл, алдуу болохогүй.

Хореод онуудта гараһан «Правда» газетын хуудаһанда имэ мүрнүүдые уншахадаа, хэды ехээр гайхаа һэмбиб: «Энээнһээ урагша эдеэ хоолоо олохын тула үйлсын шорой хамадаг байһан һаа, мүнөө бүхы дэлхэй дээрэ капитализмын системэ үндэһөөрнь үгы хэхын тула үйлсэ хаманаб». Яаһан гэнэн үгэнүүд гээшэб гэжэ түрүүшээр һанахаар...

Теэд бодоод үзэхэдэ, һаяын ерээдүйдэ дэлхэйн ажалша арад зон һаналаа нэгэдүүлэн ниилэхэ гэһэн удхатай ха юм. Сталинизмые һүнөөжэ, имэ аюулта ушарнуудай дахяад дабтагдахагүйн тула бүхы хэмжээнүүдые абаха хэрэгтэй гэжэ ойлгонобди. Хүн түрэлтэн хүгжэлтын замаар дабшаха еһотой. Зан ябадалай, үзэл сурталай наукые буржуазна наука гэжэ нэрлэдэг үе байһан ха юм. Энэмнай манай ажабайдалда эгээн харша һанамжа болоно.

Энэрхы сэдьхэлтэй, бэедээ түрүү шэнжэнүүдые нэбтэрүүлһэн, һайн һайхан эрмэлзэлтэй, үндэр болбосоролтой залуу хүнүүдые хүмүүжүүлхэ тухай һүүлэй үедэ ходо хөөрэлдэнэбди. Энээндэ ямар юумэн нүлөөлхэб? Гансал санаартан, шажан мүргэл доторойнай байдалые хубилгажа шадаха гэжэ хөөрэлдэхэшье ушарнууд болоно. Теэд ганса шажан хэр ехэ юумэ хэжэ шадахаб? Эндэ бүхы хүн түрэлтэнэй оролдолго, хүсэл эрмэлзэл гол үүргэ дүүргэхэ.

Аха дүү еһоной харилсаан, интернационализм, энэрхы һайхан сэдьхэл... Имэрхүү мэдэрэлнүүдые эдир залуу хүн бүхэндэ нэбтэрүүлбэл, саашанхи ажабайдалнай хэды хубилха һэм! Харин мүнөө ямар үзэгдэлнүүдтэй ушарнабибди гэжэ хараад үзэе. Гансал бэеэ тойруулха, бүдүүлиг аашанууудые гаргаха, шэхэндэ хажар үгэнүүдые хэлэхэ, хулиган аашанууудые гаргаха, хүсэрхэхэ... Имэ үзэгдэлнүүд юундэ һүүлэй үедэ улам һүжэрэн таранаб? Хаанаһаа эхитэйб? Үхибүүнэй үнжэгэн сэдьхэлдэ һайн һайхан шэнжэнүүдые түрүүлхэ үрэһэ юундэ тарижа шаданагүйбибди?

Үлүү алхам хэжэрхинэ аа гүб гэжэ айгаад лэ урагшаа ябадаггүй ушарнуудтай али олон дайралдадагбди. Имэ хүнүүдые хүтэлбэрилэгшэд болгоходо, ажал хэрэг һуури дээрээ тогтошохо. Албан хойрог ябадалнуудта эсэс табиха саг үни хада хүрэжэ ерэнхэй. Энээниие бидэ ойлгожо байгаашье һаа, һанал бодолоо хүбаалдахаяа зүрхэ алдадаг, айдаг байгаабди. Харин мүнөө шууд сэхэ абари зантай, ямаршье түбэг бэрхэшээлнүүдһээ айхагүй, түгэлдэр зоригтой түрүү бэрхэ хүнүүд олон байна гэжэ телеэкрануудһаа мэдэжэ эхилээбди. Тэдээндэ туһалха, дэмжэхэ гээшэ мүнөө тон шухала.

Багшанарай институдай студентнүүдэй хэшээлнүүдэйнгээ һүүлээр ямар үгэнүүдые хэрэглэн хөөрэлдэдэг байһые нэгэнтэ бэшэ шагнаһан байнаб. Ерээдүйн багшанар имэ үгэнүүдые хэлэхэ еһогүй. Вузай комсомол студентнүүдые институдта абахадаа, бүхы шэнжэнүүдыень, болбосоролыень шалгажа, хаража үзэхэ уялгатай. Гэхэ зуура, мүнөө комсомолой гэшүүнэй түлбэри суглуулаад лэ, суглаануудые үнгэргөөд лэ, зарим тэды даабаринуудые дүүргэжэ лэ комсомол ондоо юумэндэ анхарха гэжэ оролдоногүй. Комсомол гээшэ ходоодоо сог залитай, эдэбхи үүсхэлтэй ябаха еһотой ха юм. Бурьялма ажалай гүн соо ябаха үүргээ комсомол дүүргэжэ шаданагүй.

Зан ябадалай талаар үндэр хүмүүжэл, болбосоролтой залуу хүнүүд ямаршье обществодо шухала хэрэгтэй байдаг. Тиимэһээ түрүү шэнжэнүүдтэй, һайн һайхан хүсэл эрмэлзэлтэй хүнүүдые хүмүүжүүлхэ гэжэ оролдохо еһотойбди.

Э. СОСНОВСКАЯ,
журналист.

ХОЙШОЛОН ХОЙШОЛОН

— ПОЛИТИКЫН, ЭКОНОМИКЫН, КУЛЬТУРЫН ҺАЛБАРИНУУДТА БИИ БАЙГАА ДУТУУ ДУНДАНУУДҺАА УЛАМЖАЛАН ГЭМТЭ ЯБАДАЛ УЛАМ ҺУЖЭРНЭ,— ГЭЖЭ БУРЯАДАЙ АССР-ЭЙ МВД-ГЭЙ МИНИСТРЭЙ ОРЛОГШО Г. К. ЯЗЫКОВ ТООЛОНО.— АЖАБАЙДАЛАЙ ҺАЙЖАРЖА ЭХИЛХЭДЭ, ГЭМТЭ ЯБАДАЛ ГАРГАЛГАШЬЕ ҮСӨӨРХЭ ҺЭН ГЭЖЭ ҺАНАГДАНА.

— Герман Корнилович, 1989 ондо ороноймнай бүхы регионуудаар гэмтэ ябадал гаргалга олошорһон байна. Манай республика дотор ямар гээшэб!

— Манайшье республикада гэмтэ ябадал гаргалга 65,2 процентээр (үнгэрэгшэ жэлэйхитэй — 1988 онтой сасуулжа үзэхэдэ), хүсөөр эдлэлгэ 81,6 процентээр, тонолго 94,2 процентээр, хубиин эд зөөри хулгайлга 49,1 процентээр, хулиган гэшэ гаргалга 64,9 процентээр дээшэлээ. 1988 ондо 543 түймэр болоһон һаа, 89 ондо 806-да хүрэһэн байна... Түймэрэй гарза хохидол 1 360 000 түхэригтэ хүрэнэ.

Харгыда усалталга мүн лэ олон болоо. Республикымнай 300-гаад хүн харгын аюулда орожо, наһа бараа.

— «СССР-эй МВД мэдээсэнэ» гэһэн телевизионно дамжуулгада буу хэрэглэжэ, гэмтэ ябадал гаргана гэжэ ходо мэдээсэгдэдэг болонхой. Республикадамнай энэ талаар хэрэг байдал ямар бэ!

— Иимэрхүү ушарнууд мүн лэ оло дахин дайралдана. Гэбэшье ондоо юумэн тухай тэмдэглэхэ хүсэлтэйб. Буу муугаар хадагалһан ушарһаа аюулнууд болоно. Кабанскын районой нэгэ һургуулиин военрук сэрэгэй хэшээл үнгэргэжэ байтараа гурбан винтовко үгэжэрхеод, класс сооһоо саг зуураар гаража ябашоо. Ухибүүд багшынгаа газаашаа гараһые һамбаашалан хүршэ байшангай хажуугаар ниидэжэ ябаһан гулабхаанууд тээшэ буудажа оробо. Энэ хүршэ байшанда партиин райком түбхинэнхэй гэжэ хэлэебди. Райкомой нэгэдэхи секретариин кабинедэй сонхын шэлдэ һомон тудажа, хэды ехэ шууян гараа һэм. Талаан болоходоо тэндэ хүн байбагүй.

Сэлэнгын районой Тохой һуурин СПТУ-гай һурагшад комнато сооһоо 6 винтовко, 2 автомат, 6500 патрон хулуугаа. Сэрэгэй хэшээл заадаг багшэ һурагшадай хараһаар байтар үүдэн дээрэ комнатын түлхюур нюудаг байгаа гэжэ элирүүлэгдээ.

Гусиноозерскын 5-дахи һургуулиин табадахи классай һурагшад сэрэгэй складһаа 139 снаряд, 25 тэһэрдэг зүйл, 30 заряд хулгайлһан байна. Тэдэнээ талаан болохо доо тэһэлжэ үрдеэгүй байһаниинь һайн. Тэһэлээ һаань, юун болохо байгааб гэжэ бодоодшье үзэхэнь аймшагтай.

Хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүл юундэ аашануудые гаргадаг бэ? Һүүлэй үедэ элдэб янзын видеофильмүүд, хаа хаанагүй үргэнөөр харуулагдадаг болсшонхой. Хүсэ хэрэглэлгэ, буудалдаа, каншалдаа харуулһан фильмүүдые хэн харанаб? Хуулиин наһа гүйсөөгүй үхибүүд лэ ааб даа гэжэ мэдэнэбди. Экранай геройнуудые дууряан һажаалдаха зорилготойгоор хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүл муугаар хадагалаатай байһан буу болон гранатануудые хулгайлна. Видеотекэнүүдые хэд хүтэлбэрилнэб? Жэшээлбэл, «Маяк» дискотекые (хирпиисын заводой) хэды дахин машина хулгайлһан, ондоошье гэмтэ ябадалнуудые гаргаһан Пахомов ударидадаг байшоо. Тэрэниие нэгжэхэдэ, автомат, 14 граната олдогдоһон байна.

— Урдань наркомани тухай нэгэшье үгеөр дурдадаггүй байгаабди. Харин мүнөө болоод байхада наркотигуудые хэрэглэдэг хүнүүд хэды олон бэ гэжэ элирүүлэгдээ.

— Наркологическа диспансертэ мүнөө үедэ 844 хүн бүридхэлдэ абтанхай. Тэдэнэй хахадынь шахуу хуулиин наһа гүйсөөгүй эдиршүүл болоно. Улһан үбһэнэй ургадаг газараар шалгалтануудые үнгэргэхэдэ, хэды олон хүнүүд баригдадаг бэ! Иимэ шалгалтанууд туһатай юм бэзэ, гэбэшье һургуули, бүлэ, залуушуулай организацинууд гансал милицидэ найдаад, юушье хэнгүй байха эрхэгүй. Хамтын хүсөөр энэ аюулые сараха еһотойбди. Гараа дэлгээгээд һууха болсо һаамнай, юуншье бүтэхэгүйл даа.

Эндэ һая Железнодорожно райондо 40 килограмм марихуана болон гашиш худалдажа ябаһан аяар холын приморинхид баригдаа.

Манай нютагайхидшье тэдэнһээ үлэдэггүй байна. Жэшээлбэл, эндэ һаяхана Октябрьскэ ОВД 70 килограмм наркотик худалдажа ябаһан нютагай хүниие бараа. Загарайн райондо хэдэн килограмм хорон үбһэ абаад ябаһан залуу хүнүүд милицидэ асарагдаһан байна.

— Архиин талон худалдагдаха гэжэ Түбэй телевидениеэр хэлэгдээ һэн...

— Москвэ хотодо ажаһуудаг хүн 153 мянган хуурмаг талон типографска аргаар барлуулжа, Улаан-Үдэдэ худалдажа ябаһаар баригдаа. Эдэ талонуудаа худалдажа, 1,5 миллион түхэриг олзо олохо гэжэ ябаһаар тэрэ баригдаба бшуу.

Үшөө нэгэ ушар. Дымбренов 102-дохи магазинһаа 990 шэл хара архи худалдажа абаад, нэгыень 20 түхэригөөр тараажа ябаһаар баригдаа.

Наймаалагшадшье талонуудые худалдажа ябаһаар баригдаһан байна. Нэгэ талон 5-һаа 10 түхэриг хүрэтэр сэнтэй болошодог...

— Милиционернүүдтэ иимэ байдалда хүдэлхэнь хүшэр байгаа еһотой.

— Гансал кинодо нэгэ гэмтэ ябадалые аяар арбаад хүдэлмэрилэгшэд элирүүлдэг гээшэ. Бодото дээрээ аяар табяад гэмтэ ябадал элирүүлхыень нэгэ ажалшанда даалгажархидаг. Тэдэниие элирүүлхэһээ гадна һайнаар хадуужа абаханьшье бэрхэтэй байдаг ха юм.

Ямар бэ нэгэ ушарай болоходо, милици зэмэтэй гэжэ ходо хөөрэлдэдэг. Эдэ үгэнүүдые буруушааха байнаб. Милициин хүдэлмэрилэгшэд ами наһаха гамнангүйгөөр гэмтэ ябадал гаргагшадтай тэмсэдэг байха юм. Үдэр бүхэндэ шахуу гэмтэ ябадал, хулиган аашанууд гаргагдана. Тэдэниие элирүүлхэ гэжэ милициин хүдэлмэрилэгшэд хэды ехэ оролдолго гаргадаг бэ. Манай республикада һүүлэй 2,5 жэлэй туршада уялгаяа дүүргэхэ үедөө 15 милиционер наһа бараһан байна. Энэмнай сошордомо баримта!

Эндэ һаяхана, декабриин 15-да, 2-дохи интернат-һургуулиин сонхонуудые тэһэлжэ байһан һогтуу хүнүүдые бариха гэжэ ябаһаар манай ажалшан, оперуполномоченно Раковский хүндөөр шархатажа, мүнөө больницада хэбтэжэ байна.

— Горьковско областиин жэшээгээр милицидэ туһаламжа хүргэхэ талаар хүдэлмэришэдэй отрядуудые байгуулха тухай танай һанамжа ямар бэ!

— Бидэ туһаламжаһаа хэзээдэшье арсахагүйбди. Һүүлэй үедэ орон доторнай иимэрхүү практика үргэнөөр нэбтэрүүлэгдэнэ. Зарим предприятинууд хүдэлмэришэдөө милицидэ 1—2 жэлэй туршада хүдэлхөөр эльгээжэ эхилээ. Милицидэ хүдэлхэдэнь, салингынь тэрэ зандаа үлэнэ. Харин манай республикада нэгэ бага ондоо хэмжээнүүд абтажа эхилээ. Предприятинууд манай жасада мүнгэ эльгээжэ, тэрээгээрнь бидэ шэнэ хүдэлмэрилэгшэдые ажалда абанабди. Гадар хубсаһанай фабрика манай жасада 18,5 мянган түхэриг, заһабарилга - хабсаралгын предприяти 2200 түхэриг эльгээгээд байна. Энэмнай яһала ехэ туһаламжа гээшэ. Ондоошье предприятинуудһаа бага бэшэ мүнгэн оруулагдажа захалаа. Хамтын хүсөөр гэмтэ ябадал гаргагшадтай тэмсэхэдэ, ашаг үрэтэй байха гэжэ һанагдана. Манай обществодо урдахи жэлнүүдтэ дайралдадаг байһан дутуу дундануудай хойшолон мүнөө тон элеэр харагдажа байна.

— Герман Корнилович, та эндэ һаяхана МВД болон Советскэ ОВД-гэй коллективүүдэй зүгһөө Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдээт. Хэрбээ депутадаар һунгагдаа һаа, ямар программа бэелүүлхэ гэжэ оролдохобта! Тэрээн тухай тобшохонсор хэлэжэ үгыт.

— Мүнөө энэ интервью соо дайрагдаһан асуудалнуудые программа соогоо оруулхаб. Хуули дүримүүдые хазагайруулангүйгөөр тодо шиидхэбэринүүдые абаха еһотойбди. Хүн бүхэн хуулиин еһоор хамгаалагдаха зэргэтэй. Манай обществодо социальна адли тэгшэ эрхэнүүд, үнэн байдал одоошье мандан ерэхэнь лабтай.

Е. СЛУГИНОВА
интервью абаба.

БҮХЫ ПОСТНУУДТА!

«ХАЛУУН МҮРӨӨР» ГЭМТЭ ЯБАДАЛАЙ ЭЛИРҮҮЛЭГДЭҺЭН ТУХАЙ

ЭНЭ ушар Улаан-Үдэ хотын Үдын хүүргын хажууда һайндэрэй урдахана болоо. Загарайн райпогой машинада ябууд дундань нэгэ залуу хүн һүрэжэ гараад, хутагаар занажа, автолавкын наймаалагшаһаа мүнгэтэй сүүмхыень буляажа абаад, городой үйлсөөр үгы болошоо һэн.

Хэдэн минутын үнгэрөөд байхада, харуулай постын бүхы нарядууд гэгээн сагаан үдэр хулгай хэһэн хүнэй түхэл шэнжые мэдээд байба.

Харуулай постын албанай подразделениин командир милициин ахалагша сержант Загда Батлаев энэ үдэр нарядта оробо. Манай городто пятница болон суббото милицидэ эгээл хүшэр үдэрнүүд гэжэ тоологдодог. Имагтал эдэ үдэрнүүдтэ ажалай недели дүүрэжэ, хүнүүд һанаагаа амаржа, бэеэ һула табидаг. Неделиин эсэстэ предприятинууд болон эмхи зургаануудта баярай хэмжээ ябуулганууды, элдэб юбилейнүүдые үнгэргэдэг гээшэ. Тэдэниие үндэр хэмжээндэ эмхитэй һайнаар үнгэргэдэг гэжэ хэлэхын аргагүй. Энээнһээ уламжалан, харуулай постын албан хэмһээ хэтэрмэ ехээр архи ууһан хүнүүдые номгоруулха баатай болодог. Эдэ үдэрнүүдтэ дуудалгануудые хангажа, харуулай машинануудай экипажнууд айхабтар сүлөөгүй байдаг.

...Үглөөнэй 6 саг. Нарядуудта инструктаж үнгэргэгдэжэ, дежурлаха хүнүүд өөһэдыигөө постнуудта абаашагдаба. Мүнөө харуулай участогуудаар ябажа, хаана архи худалданаб, наһаа гүйсөөгүй хүүгэд хаана суглараб, мүнөөдэр сэнгэлгын ямар заведенинууд хүдэлнэб гэжэ хадуужа абахада болохо. Тэдэ шухала хэрэгэй гараа һаань, дары түргэн туһаламжа хүргэхөөр ошохын тула энэ мэдээсэлнүүдые толгойдоо хадуужа абаха баатай болодог. Милициин албан гээшэмнай иимэл ха юм даа.

Энэ үедэ агаарай долгиндо түгшүүрилтэ иимэ дохео соностон дуулдаба: «Анхарагты! Бүхы постнууд болон маршруудуудта!..».

Дамжуулагдаһан дохеое дэлгэрэнгыгээр бэшэжэ абаад, хаана, хэзээ иимэрхүү юумэ хараа һэмбиб гэжэ Загда бодожо үзөөд, хэрбээ «халуун мүрөөрнь» баряагүй һаа, энэ гэмтэ ябадалые элирүүлхэнь хүшэр байха гэжэ досоогоо бодобо.

Харуулай постын албанай подразделенидэ 7 жэлэй туршада хүдэлжэ, яһала дүй дүршэлтэй болонхой. Тиимэһээ ахалагша сержант энэ мэдээсэл тушаа нилээд анхаралтайгаар бодожо үзэбэ. Харин саг ябажал байба. Зэбсэгтэ гэмтэнэй хулгайлһан мүнгэтэеэ тэрьедэһэн сагһаань хойшо удахагүй час болохонь. Харин ямаршье үрэ дүн туйлагдаагүй. Советскэ район, илангаяа городой түбэй хотон бүхэн гэхээр шалгагдаа. Гэмтэн гансааран ябагаар ябана гэжэ бодохыншье аргагүй. Юуб гэхэдэ, тэрэ иимэ сүүмхэ баряад ябахадаа, мүр сараагаа дары түргэн нюуха гэжэ хүнэй хомор газар бэдэрхэ байха.

— Кавказ яһанай эрэ хүн, ерүүл байгаа хаш,— гэжэ Батлаев досоогоо бодожо үзэбэ.— Райондо ажаһуужашье, магад, «Одон» гостиницада байжашье болохо. Тиимэһээ тиишэ ошохо хэрэгтэй.

Тиишэ ошохо гэһэн шиидхэбэри абтаба. Жолоошоной богонихон харгыгаар гостиница тээшэ харайлгажа ябаха үедэнь, Загда дүтын постовой милиционернүүд Дугаржапов болон Холхоев хоерто гостиница тээшэ дүтэлэгты гэһэн захиралта үгэбэ. Гостиницада дүтэлөөд, гэмтэнэй бии болоо һаань, үргөөхэгүйн тула булангай саана автомашинаяа оргихибо. Тон зүбөөр тиигэһэн байгаа гэжэ хожомынь элирээ һэн.

Кавказ яһанай хүн ямар номерто ажаһуудаг бэ гэжэ элирүүлхэ зорилготойгоор гостиницын администраторта ошохо зуураа, вестибюль соо байһан хүн һэжэг түрэмөөр гэжэ Батлаев абаһаар обеорбо. Постовойнуудта ерүүл хүнүүдэй номернууд болон фамилинуудые бэшэжэ абаха даабари үгөөд, өөрөө автомашина тээшээ ошобо. Тиигээд анхаралыемни татаһан эрэ хүн хойноһоомни дахаад ябана гэжэ тэрэ обеорбо. Гостиницын хажууда зогсоһон такси сооһоо, хараха янзаада кавказ яһанай, гурбан хүн гараад, тэрээн тээшэ ярален тайгаар алхалалдаба гэжэ тэрэ ойлгобо. Нобшоржо болохогүй. Гурбанайнь нэгэн бэдэржэ байһан гэмтэндэ тон адли байба. Яаха еһотойб? Постовой милиционернүүд администратортай хамта картотекэ соо бэдэрнэ, харин жолоошон булангай саана машина соогоо һууна. Нобшоронгүйгөөр дары түргэн хүдэлхэ хэрэгтэй. Тиигээд Загда гэмтэн тээшэ сэхэ ошобо. Иимэ юумэн болохо гэжэ хүлеэгээгүй гэмтэн мэгдэжэ, милиционерэй алхам бүхэниие анхаралтайгаар адаглан харана. Гэмтэнтэй юун тухай хөөрэлдэһэнөө һүүлдэнь Батлаев һанажа ядаба. Зургаан хүн намайе тойроод байгаа гэжэ хадуужа абаа һэн. Тээд сагай талаар тэрэ шүүгээ бшуу. Постовой милиционернүүд болон жолоошон юунэй болоһые ойлгоод, нүхэртөө туһаламжа хүргэхээ яаран ерэбэ. Нэгэ хэдэн сагай үнгэрһэн хойно гэмтэн, тэрэндэ туһалалсагша болон хулгайлһан мүнгэн МВД-гэй дежурна хубида асарагдаад байба.

Л. ПЕРМЯКОВ,
харуулай постын албанай подразделениин командирай орлогшо.

БАЛШЫСА БАРИГДАШОО.

А. ШОГИНОЙ фото.

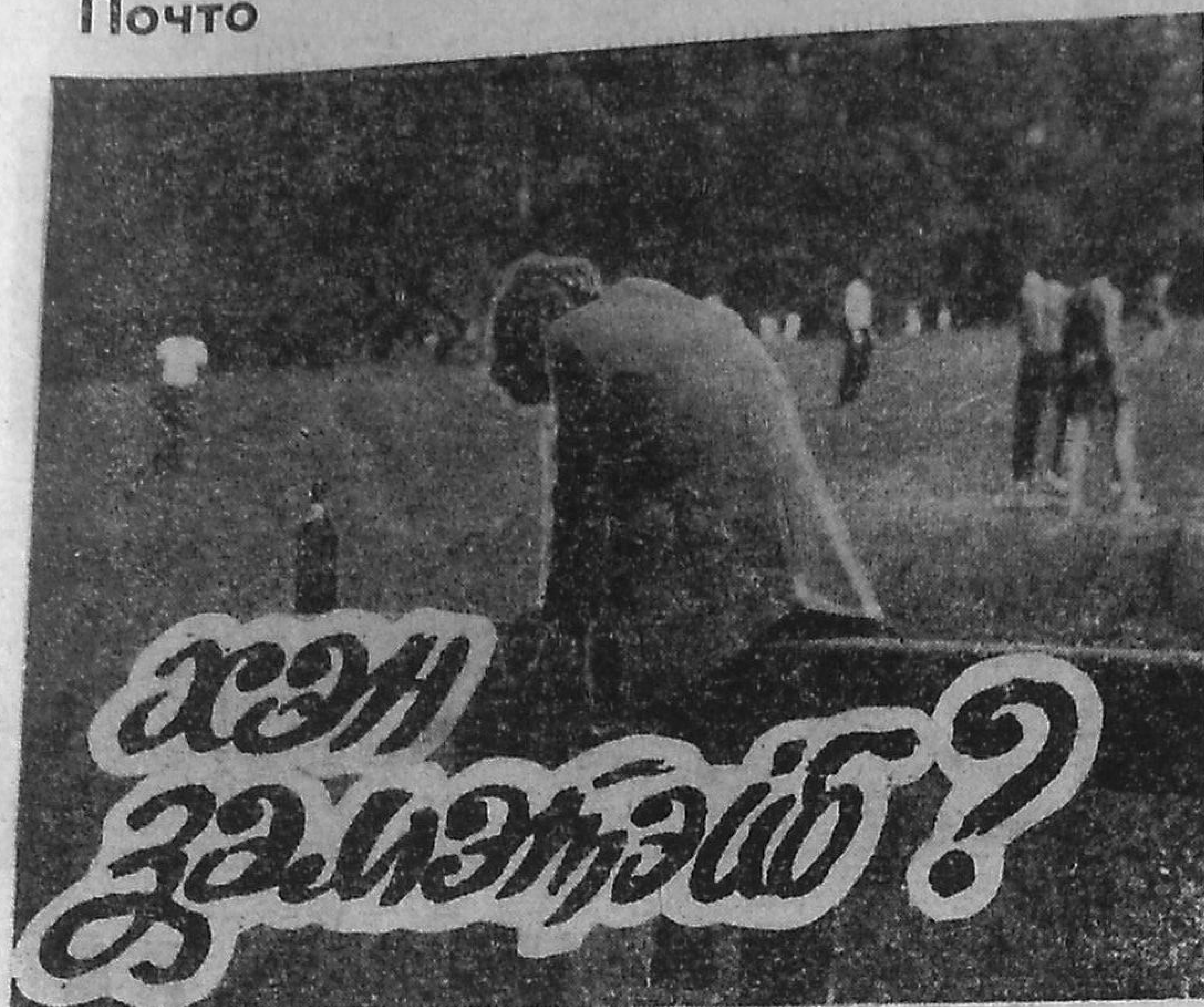

ХУБИ ЗАЯАНТАЯА ЭБСЭШЭҺЭН ЭДЭ ХҮНҮҮДТЭ АНХАРДАГ БОЛОЕЛ

Энээн тухай «Хараа бодол» гэһэн дамжуулгада хэлэгдээ, олохон газетэнүүд болон журналнууд соо бэшэгдээ, тиимэһээ тэдэнэй мүрнүүдые дабтан харуулһанай хэрэгүй гэжэ һанагдаха байна.

БОМЖ хүнэй нэрэ хүндые, һэшхэлые доромжолһон үгэ болоно. Энээн тухай фильм харахадаа (1989 ондо городой экранууд дээрэ харуулагдаа) гү, али уншахадаа имэ хүнүүдэй, өөрынгөө түлөө тон ехээр гомдохоор байдаг. Манай социалис обществодо имэ хүнүүд бии байна гэжэ һанаадшье үзэхэдэ уйдхартай.

Ямар шалтагаан дээрэһээ имэ хүнүүд бии болооб, энээндэ хэн зэмэтэйб, хэнһээ асууха еһотойб гэжэ һураха дуран хүрэнэ. Нэрэ хүндэтэй хүнүүдтэ энэ асуудал табяад, тодорхой зүб харюу олохогүйт гэжэ найдамтайгаар хэлэхэдэ болохо.

Энээн тухай олон тоото жэшээнүүдые харуулаашье һаа, сэхэ харюу абахагүйт.

Эндэ бага сага миниишье зэмэ байжа болохо. Таанад энээниие зүбшөөхэ гүт?

Би милициин органуудтай, ниитын түлөөлэгшэдтэй, ЛТП-гэй хүмүүжүүлэгшэдтэй энэ асуудал тушаа хөөрэлдэхэ баатай болоо һэм. Теэд энээнһээмни ямаршье үрэ гараагүй. Би 52 наһатай аад, гэр байрашьегүй, ажал хүдэлмэришьегүй үлэшооб. Харин би барилгашанай мэргэжэлтэй хүнби. Гушан табан жэлэй туршада баринаб. Зүгөөр мүнөөшье хүрэтэрөө өөртөө гэр байра барижа шадаагүйб. Тойроод байһан хүнүүд квартиранууд, дүрбэлжэн мертнүүд тухай хөөрэлдэхэ юм. Харин манай городто мүнөө дээрээ крематориин үгы байһанда бурханда баяр хүргэнэб. Тиихэдээ наһа бараһанайнгаа һүүлээр хоер дүрбэлжэн метртэй болохол хаб. Энээнһээ бэшэ юумэндэ би найданагүйб.

Бэшэ юундээ найдалтайбиб? Энэмнай «Спортлотодо» адлирхуу бэшэ гү? Намда юун үлэнэб? Гансал намайе доромжолһон БОМЖ гэһэн нэрэтэйб, энээн тушаа олон һүни уйдхартайгаар бодожо үзэһэн байхаб. Мүн ЛТП-гэй юрын үдэрнүүдтэшье бодожо үзэхэдэмни ерээдүй ажабайдални манан соо нюугдашаһан шэнги байдаг.

Мүнөө ЛТП-һээ гараад, юунһээ эхилхэбиб? Юуб гэхэдэ, паспорт соомни прописка байхагүй, сэрэгэй билет соо национальность харуулагдаагүй, Бүхэсоюзна тоо бүридхэлэй үнгэрэгдэхэдэ, намайе хараада абалсаагүй, талон нэбтэрүүлэн үдэрһөө хойшо эдеэ хоолой нэгэшье талон абаагүйб, нэгэшье һунгалтануудта хабаадалсаагүйб. Тиихэдээ би хэн болоноб? Хаана ажаһуунабиб? Ямар хуулинуудые, ямар конституци би хүндэлэн уншаха болонобиб?

«Би Советскэ Союзай эрхэтэнби» гэһэн омог үгэ хаанаб! Магад би ондоо түбиһөө ерэһэн хүн байжа болоо гүб? Мүнөө НЛО, элдэб ниидэдэг зүйлнүүд тухай олон юумэ бэшэдэг болонхой бшуу. Совет засаг, арадай засаг гэлсэдэг. Тэрээндэ гомдохо болоно гүб? Магад, хэн нэгэн минии бэшэг уншажа, һонирхожо, туһалжа болохо гү?

Наһатайшаг боложо ябаашье һаа, би хара ажал хэдэгби. Хүдэлжэ, хамтын хэрэгтэ хубитаяа оруулха, эрхэ сүлөөтэ обществын дүүрэн эрхэтэй эрхэтэнби, хүнби гэжэ бэеэ мэдэрхэ хүсэл эрмэлзэлтэйб?

Наһа баратараа хажуугаарни гараһан милиционер бүхэниие гэдэргээ эрьен хараха, участогай милиционер минии харата дайсан гэжэ һанаха, хүнэй хашхарха бүхэндэ залд гэжэ ябаха болоно гүб?

Минии, намдал адлирхуу хүнүүдэй гаталһан хүшэр хүндэ ажабайдалые бусад хүн бү үзэһэй даа гэжэ һанахаб байнаб.

Мүнөө хубилган шэнэдхэлгэ, олондо мэдээсэлгэ үргэнөөр дэлгэржэ, бүхы нюуса юумэн элиржэ, дутуу дунданууд тухайгаа бодотоор мэдэжэ абадаг болообди. Зүгөөр хүнэй бэе дээрээ мэдэрэн үзэмөөр туһаламжа хүргэгдэнэгүй. Гэмтэ ябадал гаргалга улам ургана гэжэ бэшэдэг болонхой. Ажаһууха гэргүй, хүдэлхэ газаргүй хүн яаха еһотой болоноб? Энэ асуудалда харюу үгыт.

Минии хуби заяанда оролсожо, намда туһаламжа хүргэхыетнай таанадые гуйнаб. Тиигээгүй һаатнай, имэ байдалһаа уламжалан, үхэхэ туйлдаа хүрэнхэйб.

Юрий АНДОХИНОВ.

Поезд ябашоо...

ГЭБЭШЬЕ ТЭРЭНИИЕ ХҮСЭЖЭ БОЛОНО

«Амар сайн, «Буряадай залуушуул» газетын редакци!

Ирина Абзаева болон Нина Цындескина таанадта бэшэбэ. Гуйлтыемнай дүүргэхэ байха гэжэ һанаһандаа бэшэг бэшэхэ гэжэ шиидээбди. Теэд бүхы юумэ эхинһээнь хөөрэебди. Байгша оной зун бидэ Улаан-Үдын багшанарай 1-дэхи училищи дүүргээ һэмди. Хаана хүдэлхэ тухай шиидхэбэриин абтаха үедэ бидэ хээлитэй байгаабди. Иигэжэ мүнөө хүрэтэр ажалда ороодуйбди. Хээлитэй гэжэ мэдэхэдээ, маанадые ямаршье организаци ажалда абанагүй. Иигэжэ бидэ Буряадай АССР-эй Арадай гэгээрэлэй министерствын кадрнуудай таһагта хандажа, республикын ямаршье райондо эльгээхыень гуйбабди. Үбгэдэйнгөө городой ДСК-да хүдэлдэгшье һаа, ажал оложо ядахадаа, хүдөөгэй район гараад үзэхэ гэжэ хөөрэлдэһэн байнабди. Мүнөө бидэ хамтын байрада ажаһуудагбди. Нүхэднай һаяар квартирануудые абаха.

Теэд кадрнуудай таһагта хүдөөгэй район эльгээхэеэ арсажархео. Иигэжэл бидэ ямаршье тэдхэмжэ пособигүй үлэшэһэн байнабди. Гансал училищиимнай директор Абида Аюшеевич Дандаров академическэ амаралта абажа, удаадахи жэлдэ ажалтай болохые оролдоо һаатнай дээрэ гэжэ хэлээ һэн. Училищиһаа пособи абадаг болоһондомнай Абида Аюшеевич габьяатай гээшэ.

Үхибүүдтэй болоходоо, документнүүдээ суглуулаад, училищиин профкомдо абаашабабди. Ноябриин 4-дэ пособи абаха гэжэ ошоходомнай, училищи дүүргэжэ, диплом абаа ха юмта, тэдхэмжэ үгэхэ аргагүйбди гэжэ эрид хэлэбэ. Имэ байдалда хайшан гэжэ ажаһууха болонобибди? Ганса нүхэрэйнгөө салингаар холо ошохогүйт. Тиигээдшье мүнөө бүхы юумэн үнэтэй болошонхой ха юм. Ажал бэдэржэ ябангүйгөөр эгээн түрүүн сүүдтэ хандаха еһотой байгаабди гэжэ мүнөө һанадагбди. Училищида яһала һайн һурадаг, группануудай старостанууд байһан аад, юундэ мүнөө ажалгүйдэхэ болообибди? Маанадта туһалыт гэжэ гуйнабди.

Баяртай!

Ирина болон Нина».

Эдэ залуу эхэнэрнүүдтэй болоһон ушар һургаал болоҗо үгэхэ еһотой. Юуб гэхэдэ, бидэ РСФСР-эй хуулинуудай кодекснуудтай танил бэшэ байшадагбди. Гэхэ зуура, ажал тухай хуулиин кодексын 170-дахи статья дотор иигэжэ хэлэгдэнэ: «Хээлитэй гү, али нарай нялха үхибүүтэй эхэнэрнүүдые ажалда абалгаһаа арсажа болохогүй».

Тэрээн дотор иигэжэ бэшэгдэнхэй байдаг:

«Хээлитэй эхэнэрнүүдые гү, али хүхөөр хүүгэдтэй байһан эхэнэрнүүдые ажалда абалгаһаа арсаха болон тэдээнэй салин хүлһые доошолуулха ушарнууд огтолон хориигдоно.

Бага үхибүүдтэй гү, али хээлитэй эхэнэрнүүдые ажалһаа гаргахагүй. Хэрбээ предприятиин, эмхи зургаанай, организациин ондоо шэглэлтэй болгогдоо гү, али үгы хэгдээ һаа, имэ эхэнэрнүүдые ажалда түбхинүүлхэ». (1983 оной декабриин 20-һоо РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указ).

Хэрбээ Нина болон Ирина ажал тухай хуулинуудай кодексын 170-дахи статьятай танил һаа, юристнүүдтэ хандажа, ажалда түбхинүүлхыень гуйха байгаа. Эдэ хоер залуу эхэнэртэй болоһон ушар һуралсалай заведенинүүдые дүүргэһэн залуу эхэнүүдтэ һургаал болоҗо үгэг лэ.

Бүлынтнай гэшүүн бүхэндэ 75 түхэригһөө бага мүнгэн хүртэдэг һаа, муугаар хангагдаһан бүлэ гэжэ тоологдохот. Имэ бүлэнүүдэй ажаһуудаг газарайнгаа социальна тэдхэмжын таһагта хандахада болохо. Тэндэ үхибүүдтэтнай пособи олгохо бшуу.

Бэшэгүүдэй таһаг.

ЮУНДЭ МУУГААР ХАНГАНАБ?

Амар сайн, «Буряадай залуушуул»!

Хаанашье, хэзээдэшье гомдол бариһан бэшэг бэшэжэ үзөөгүйб. Тиигээдшье ганса би бэшэ, мүн олонхи хүнүүд хэды муугаар хангагдадагшье һаа, ходо гомдол барижа, иишэ тиишэнь хонходожо, муурхажа байдаггүй зантайбди. Гэхэ зуура, хангалгын албан тухай һайн үгэ хэлэхэ, һайн жэшээ дурдаха хүнүүд хургаа даража тоолоомоор үсөөн байдаг. Имэ байдалда дадажа, балай анхархаяашье болишонхой гээшэ хабди. Би юун тухай бэшэхээ һанаабиб гэхэдэ...

Зун. Август. Үхибүүдтээ дүрэ зурагаа буулгуулхаяа ателье ошобобди. Зохидоор үһөө заһуулангай, һайн хубсаһа үмдэнхэйнүүд... Эгээн бага басагамнай 1,5 жэлтэй болобо. Иигэжэ энэ үдэрые тэмдэглэхээ Загорск поселогой Невскиин үйлсэдэ түбхинэһэн фотоательегэй үүдэ татабабди... Эндэһээл бүхы зоболомнай эхилшоо һэн.

Гурбан үдэр болоод ерэхэдэмнай, фотографи бэлэн болоодуй байжа, үшөө недели болоод ерэгты гэжэ хэлээ. Теэд энэ болзор сооһь баһал бүтэбэгүй. Һара болоод ерэхэдэмнай, үнөөхил зандаа... Фотографиимнай хэзээ бэлэн болгохобта гэжэ ательегэй мастер, бригадир Парфиненкэдэ хандахадамнай, октябриин 6-да бэлэн болохо гэһэн болзор гаргаба. Теэд фотографи октябриин 31-дэшье гаргагдаагүй...

Түрүүшээр гомдол бариһандамни, мастер үһөөгөө абаха гэжэ бодоо гү гэжэ һанаадшье үзөөб. Теэд гомдолнуудай дэбтэр соо өөрынгөө бэшэһэн мүрнүүдтэй хуудаһа олобогүйб. Ямаршье һэшхэлгүйгөөр тэрэниие таһалжархиһан байгаа бшуу. Мастерской соогоо эгээн ехэ ноенби гэжэ өөрынгөө тоолодог нүхэр Парфиненкэдэ хандажа, юундэ мүнөө хүрэтэр фотографи гаргагданагүйб, юундэ гомдол тухай бэшэһэн хуудаһан таһалагдааб гэжэ эрид асууха байнаб. Хоердохео бэшэһэн гомдолни баһа таһалагдашоо гү? Аяар ноябриин 7-до һүүлшын болзор гаргахадань, үнгэтэ фотографиһаа арсажа, мүнгыемни һөөргэнь бусаагты гэжэ мастерта хандабаб. Теэд мүнгыемни бусааха дурагүй байба. Гурба һара соо квитанцишье ехээр үнгэрдэшоо һааб даа. Маанадтал адли клиентнүүд үсөөн бэшэ гэжэ мэдэжэ абаабди. Захил дүүргэхэгүй фотоательедэ бү хандагты гэжэ хэлэхэ дураһ хүрэнэ.

Фотоаппарат худалдажа абаад лэ өөһэдынгөө дуран соо дүрэ зурагаа буулгадаг байгты гэжэ хэлэхэ байнаб. Бэетнай амар ябаха... Фотоательедэ хандаха болоо һаа, намдал адли зобохот...

О. ЛУЧКОВА.

Авиазавод.

Маанадай энэ бэшэгэй мүрөөр авиазаводой 6-дахи фотоательедэ ошоходомнай, заһабарилгада хаагдашанхай байба. Восточный прселогой хүршэ фотоательедэ хандахадамнай ,6-дахи ательедэ захилнуудай болзор эбдэгдэдэг, шанаргүйгөөр фотографинууд гаргагдадаг гэжэ хэлээ һэн. Бэрхэ мастернууд, химикадууд, түхеэрэлгэнүүд дуталдажа, ательегэй ажалшадта һаалта хэжэшье болоо, теэд клиентнүүдэй захилнуудые абаа хадаа яажашье һаань, дүүргэхэ хэрэгтэй бшуу.

Энэ бэшэгыень «Бурятфото» гэжэ үйлэдбэриин нэгэдэлдэ эльгээгээбди. Зэмэтэйшүүлые хэһээжэ, клиентнүүдтэ шанартайгаар буулгаһан фотографинуудые эльгээхэ байха гэжэ найданабди. Нүхэр Лучковашье удаан хүлеэһэн фотографияа абаха байха...

Р .СТЕПАНОВА.

ХАРИЛСААНАЙ ДҮХЭРИГ

15—16 наһатайбди. Бидэ «Оршуулагшадай клубай» гэшүүдбди. Ород, буряад литература болон фольклорые эсперанто хэлэн дээрэ оршуулдагбди. Эсперанто хэлээр һонирходог, бусад арадуудай фольклор суглуулдаг хүнүүдтэй, мүн залуу поэт болон уран зохеолшодтой танилсаха хүсэлтэйбди.

Манай адрес: 670034, Улаан-Үдэ, Октябриин 50 жэлэй ойн нэрэмжэтэ проспект, 4, кв. 77, «Оршуулагшадай клуб».

●

БИТЛОМАНУУД, ХААНАБТА!!

«Битлэдэ» угаа дуратайб. Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг битломануудтай танилсаха хүсэлтэйб. Бидэ уулзажа, дуратай группа тухайгаа һанамжануудаа андалдадаг байха һэмди. Би Таня гэжэ нэрэтэйб, 17 наһатайб. Минии адрес: 670024, Улаан-Үдэ, Кутузовай үйлсэ, 29, кв. 1, Тимошенко Татьяна.

СКАНДИНАВИҺАА

артистнууд Буряадта ерээ

ДАНИИН артистнуудай Улаан-Үдэ ерэхын тула юу хэхэ еһотойб? Тэдэниие уриһан бэшэг бэшэхэ хэрэгтэй юм ха, Гурбан даниинхид хүүргын түмэр хэрэгсэлнүүдэй заводой дэргэдэхи КСК-гай пластикын болон драмын студида айлшаар ерээ. Игорь Григурко студиие хүтэлбэрилдэг. Тэрэ город дотор яһала мэдээжэ болонхой. Мүнөө шэнэ КСК-да һайн гэртэ орожо, саашадаа ургаха, хүгжэхэ арга боломжотой болобо бшуу. Шэнэ уулзалга студиин гэшүүдтэ нилээд туһалха. Скандинавиһаа ерэһэн залуу артистнуудтай танилсахадашье һонин ха юм. Жэшээлхэдэ, би Улаан-Үдэдэ хариин гүрэнһөө ерэһэн түрүүшын хүнүүдые жэл хахадай урда хараа хүм. Эдэмнай РСМД-гэй договорой талаар американ экспортнүүд болоно. Андерсенэй онтохонуудай мүндэлһэн аяар холын далайн хажууда түбхинэһэн бишыхан оронһоо һайн дуранай залуу актернууд ерэбэ. Бидэ холын оронууд, эндэ ажаһуудаг хүнүүд тухай тон бага юумэ мэдэхэбди. Хэд ерээб гэбэл, Анна-Лене Хаарклоу, Иахим Клаусен, Хенрик Вейлеборг болоно. Тэдэниие урижа асарха гээшэ балайшье хүнгэн хэрэг бэшэ байшоо. Бидэ бэшэг бэшэхэһээ гадна, Москвада хүдэлдэг хани нүхэд-театральнуудые энэ хэрэгтэ хабаадалсуулаабди. Бодото дээрээ энэмнай балайшье орео бэшэ байшоо. Скандинавиин бүхы оронуудай театральна зургаан бүлэгүүдые нэгэдүүлдэг «Фенрис» бүлгэмэй эльгээгдэмэлнүүд болоно. Эдэ гурбан Даниһаа ерээ. Тэдэ багсаамжалан абахада, Игорь Григуркын бүлэгтэл адли баһал пластическа искусство эрхилдэг хэбэртэй. Тэдэ Улаан-Үдэдэ декабриин 30-һаа январиин 4 болотор зургаан үдэр соо байгаа. Тиихэдээ город соогуур ябажа танилсаа, театрта ошоо, дасан хараа. Тэдэ манай городто Шэнэ жэлые угтаа бшуу. Манай айлшад гансал һайндэртэ хабаадалсаа бэшэ юм. Эдэ хоер бүлэгүүдэй хоорондо удаан болзорой холбоо барисаа тогтоохо, хожомой уулзалганууд тухай хөөрэлдэһэниинь гол шухала. Григуркын студи «Фенрис» бүлгэмтэй хэлсээ баталжа, нилээд халуун хөөрэлдөө, зүбшэн хэлсэлгэ үүсхэһэн байна. Анне-Лене, Хенрик, Иахим гэгшэд «Фенрис» гэһэн бүлгэмэй зохеохы ажал тухай видеофильм харуулаа. Энэ «Фенрис» гэһэн бүлгэм эрхилдэг ажал манда танил бэшэ шэнгеэр һанагдаа. Скандинавиин һайн дуранай артистнууд пластическа драма эрхилдэг, театральна бүлэг бүхэн өөрынгөө дуран соо ажал хэрэгээ ябуулдаг байна. Гэбэшье хирэ-хирэ болоод лэ хамта сугларжа (Дани, Швеци, Финлянди, Норвеги, Исланди, Нидерланды), хамтынгаа хүсөөр ямар нэгэ пластическа драма найруулан табихаар бэлдэдэг. «Фенрис» гэһэн бүлгэм түрүүшын зүжэг табижа, 1985 ондо мүндэлөө юм. Хожомынь 1989 ондо хамта сугларжа, дахяад шэнэ зүжэг бэлдэжэ, найруулан табиба. Мүнөө делегадуудые Улаан-Үдэ эльгээбэ гээшэ. Тиихэдээ Скандинавиин оронууд болон Буряад орон хоорондоо холбоо барисаа тогтоожо, харилсан ажаллаха арга боломжотой болохонь гээшэ.

Харин манай студи ямар байдалтайб? Пластикын болон драмын студи «Фенрис» бүлгэмдэл адлирхуу сагта байгуулагдаа юм. Хойто далайн эрьенүүдһээ ерэһэн нүхэдһөө илгаань юуб гэхэдэ, манай студиин гэшүүд мүнөөшье хүрэтэрөө хэнтэйшье нэгэдээгүй, һэгэдэхэ бүлэгшье, бүлгэмшье үгы бшуу. Студиин гэшүүд яһала һайн зүжэгүүдые бэлдэжэ табина. Тэдэ «Баллада об инках» гэһэн зүжэг бэлдэжэ, январиин 3-да, манда, Даниин айлшадта, залуушуулай театр-студиин нүхэдтөө харуулаа. Игорь Григуркын хэлэһэнэй еһоор, эртэ урдын инкэнүүд болон буряадуудай еһо заншалнуудай адлирхуу байһыень студиинхид элирүүлээ. Тиигээд энэ зүжэгые найруулан табиха гэжэ шиидээ юм. Студиин гэшүүд энээнние найруулан табиха үедөө пластикада түрүүшынхеэ абяа нэмэжэ, туршаад үзэхэ гэжэ бодобо. Юлия Соболева абяанай партинуудые бэлдэхэдэнь студиинхидтэ туһалжа, нилээд ехэ хүдэлмэри хэһэн байна. Мүн композитор Андрей Лузан, уран зураашан Алексей Бурмакин болон студиин куратор-консультант Нелли Дугар-Жабон горитойхон туһаламжа хүргэһэн байха.

Студиин гэшүүд, «Фенрис» бүлгэмэйхид һайн талаһаа бэеэ харуулжа, хамтынгаа хүсөөр зүжэгүүдые найруулан табиха арга боломжотойбди гэжэ тон зүбөөр тоолоно. Тиихэдээ эндэ баталагдаһан хэлсээнэй еһоор, «Баллада об инках» гэһэн зүжэгэй һүүлээр «Фенрисэй» бүлэг июль һарада манда Улаан-Үдэ ерэхэ. Сентябрь һарада ЗММК-гай дэргэдэхи КСК-гай пластикын болон драмын студи Дани — Норвеги гү, али Дани — Швеци гэһэн замаар хариин гүрэнэй харагшадта зүжэгүүдээ харуулхаяа ошохо. ЗММК-гай генеральна директор А. А. Модогоев, мүн залуушуулай театр-студиин ахамад режиссер А. Б. Баскаков хэлсээндэ гар табилгада хабаадалсаа. Анатолий Андреевич алибаа материальна туһаламжа, дэмжэлгэ хүргэхэбди гэжэ заводой зүгһөө найдуулаа. Анатолий Борисович залуушуулай театрай бүридэлдэ оролһонтойнь дашарамдуулан, Игорь Григуркын студи амаршалаа. Тиихэдээ моральна талаар дэмжэлгэ хүргэһэниинь эли харагдана. Саашадаа студиин гэшүүдтэ удха түгэлдэр зүжэгүүдые харуулжа, харагшадай зүгһөө баяр баясхаланда хүртэжэ, амжалта түйлахыень хүсэебди.

Инна РЫЖКОВА,
манай корр.

ДМИТРИЙ АЛТАЕВАЙ ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Даниһаа ерэһэн артистнууд ВСГИК-гай студентнүүдтэ айлшалаа.

СЭДЬХЭЛЫЕМНАЙ ЮУНДЭ ХҮДЭЛГЭНЭ, ХҮЛГҮҮЛНЭГҮЙБ?

— Ород драмада мүнөө юун болоноб гэжэ дуулаа һэн гүт? Эротическа трагифарс харуулна гэжэ хөөрэлдэнэ. Энэмнай иихэдээ юун болоно байһан саг гээшэб?! Саашадаа юун болохоб?

«Диогенэй» соносхол соо эротическа трагифарс гэжэ бэшэгдэнэ... Теэд эротикые кинодо харуулхаһаа гадна театрнуудта харуулдаг болохонь гээшэ гү гэжэ энэ соносхол уншаһан хүнүүд гайхаһан байха. Мэдээжэ режиссернууд экран дээрэ эротико харуулха гэжэ юундэ шиидээб? Хариин оронуудай кино һажаалдаха гэжэ бодоо гү?

Ород драмын театрай залуу артистнуудай хабаадалгатайгаар табигдаһан «Диоген» гэжэ зүжэг хараха ошожо ябахадаа, элдэб бодолнуудта ээлэгдээд абаабди. Теэд бодото дээрээ энэ зүжэг эротическа трагифарс бэшэ байшоо. Эндэ үнэхөөрөөшье эротико, трагеди байгаагүй. Гэхэ зуура, энэл театрта бидэ эротикоһоо болохошье юумэ хараһан байнабди. Иихэдээ Б. Рацер болон А. Константиновай «Диоген» гэжэ тууже юун тухай хөөрэнэб? Ажабайдал тухай бодомжо, агуу ехэ философ тухай хөөрэлгэ, хуурмаг үзэгдэлнүүд, сэхэ сэбэр һэшхэл гэхэ мэтэ энэ зүжэг соо харуулагдана. Гэбэшье...

Боошхо соо элдэб бодолнуудта ходо ээлэгдэдэг Диоген һууна. Хажуудань унахаяа байһан хуушан гэр харагдана. Тэрээн соо Диогенэй һамган, басаган болон һамганайнь эхэ ажаһууна. Хэды үгытэй ядуу байдалтайшье һаа, тэдэнэр хүхюун зугаатайгаар ажаһууха гэжэ оролдоно. Басаганиинь баяншье, сэбэршье Креонт гэжэ нэрэтэй залуу хүндэ хадамда гарахаяа бэлдэнэ. Теэд хүбүүнэй эсэгэ боошхо соо һуудаг хүнтэй худанар болохоёо таһа арсана. Ямаршье үедэ, тэрэ тоодо эртэ урдын сагташье элдэб бодолнуудта ээлэгдэдэг еһотойл бэлигтэй философууд ажаһууһан гэжэ мэдэнэбди. Еһотойл искусство сценэ дээрэ ойлгосотой тодоор харуулха гээшэ бэлэн байдаггүй. Бэлигтэй бэрхэ, гүнзэгы бодолтой авторнуудай зохеолнуудые режиссернууд шэлэхэ гэжэ оролдодог. Харагшадта һайшаагдаха зүжэг наадануудые табиха гээшэ артистнуудай, режиссернуудай гол зорилго болохо еһотой. Теэд зарим ушарнуудта ямаршье удхагүй, хүнгэн шанартай зүжэгүүд сценэ дээрэ гаргагдадаг байха юм.

Рацер болон Константиновай пьесэнүүд ороноймнай олохон театрнуудай репертуарнуудта оруулагданхай. Гүнзэгы удхатай, шог егто, һургаал абамаар зохеолнууд байһан тула литературна материал болгогдон хэрэглэгдэнэ бшуу.

«Зугаатай зүжэг гээшэб!» — гэжэ харагшадай нэгэн хэлээ һэн. Үнэхөөрөөшье тиимэл байжа болоо. Актернуудай муугаар наадаагүйшье һаа, ямар бэ нэгэ һонин шэнгеэр энэ зүжэг харагдаа. Соносхол соо «эротическа трагифарс» гэжэ нэрлээгүй һаань, дээрэ байгаа ха.

Бусад зүжэгүүдһээ муугаар харуулагдаагүй гэжэ зарим харагшад һанажа болохо. Үнэхөөрөөшье муугаар харуулагдаагүйл даа. Гэбэшье нэгэл һэжэглэмээр шэнги байгаа. Театрай ахамад режиссер А. А. Бурков коммерци манда хабаатай бэшэ гэжэ нэгэ интервью соогоо хэлээ һэн. Теэд сэхыень хэлэхэ болоо һаа, тус театрай репертуарай хахадынь шахуу гансал коммерциин түлөө оруулагдаһан байха юм. Бэдэрэлтын замаар дабшажа, харагшадта үнэхөөрөөшье һайшаагдаха зүжэгүүдые харуулжа һураха хэрэгтэй.

Театрай ахамад режиссер залуу артистнуудтай үгэеэ ойлголсохо гэжэ оролдодоггүй байха юм. Комсомолой Октябрьска районой комсомолой конференци дээрэ энээн тухай онсо тэмдэглэгдэһэн байна. Бэлигтэй бэрхэ олохон залуу артистнууд энэ шалтагаанһаа болоно, театрһаа гаража ошоо. «Диоген» гэһэн зүжэг театрай ямар шэглэлээр ошожо ябаһые тон һайнаар гэрэлтүүлэн харуулба. Энэ зүжэгые О. Ткаченко найруулан табяа. «Коммерци манда хабаатай бэшэ», — гэжэ театрай ахамад режиссер А. А. Бурковай хэлэһэн үгэнүүд хэр зүб гээшэб? Бидэ һэжэглэхэ байнабди.

Р. ИНИНА.

Аршаан

ЭКОЛОГИЧЕСКА МЭДЭЭСЭЛ ХЭХЭ ЭРХЫН ТҮЛӨӨ

1989 оной декабриин 16-да танай газетэдэ «Хорото бодосуудта болгоомжотойгоор хандаял!» гэһэн гаршаг доро толилогдоһон материал тухай хэлэхэ хүсэлтэйбди. Байкальск хотодо 1989 оной сентябрь һарада болоһон Бүхэсоюзна семинар дээрэ уншагдаһан научна элидхэлэй найруулгын мүрнүүд газетэдэтнай юундэ гаргагдаха болооб?

А. Хахалов элидхэлэй найруулга мэхэлжэ абаад, авторнуудта дуулгангүйгөөр газетэдэ гаргажархео.

Журналистнууд научна шэнжэлгэнүүдые газетынгээ хуудаһанда гаргаха еһогүй гэжэ һанагдана. Гансал мэргэжэлтэдэй ойлгохо материал ха юм. Үргэн олон уншагшадта дуулгаха гэһэн зорилго урдаа табяагүйбди. Харин танай газетэдэ «Хорото бодосуудта болгоомжотойгоор хандаял!» гэһэн аржагар гаршагтайгаар гарашоо!

Үшөө тиихэдэ юундэ залуушуулай газетэ научна журналай үүргэ бэедээ даажа абаха болооб? Гэхэ зуура, научна журналай редакци авторнуудай зүбшөөлгүйгөөр научна шэнжэлгэнүүдэй дүнгүүдые гаргажа болохогүй гэжэ һайн мэдэдэг. Научна журналай хуудаһан дээрэшье толилогдохогүй материал газетэтнай гаргаба ха юм.

Бидэшье Байгал далайн саашанхи хуби заяагаар һонирхонобди, һанаагаа зобонобди. Тиимэһээ ямар материалнуудые үргэн олон уншагшадай анхаралда табиха байһанаа тон һайн мэдэнэбди. Хэды шэнээн хорото бодосуудай хаягдадаг байһан тухай таанад шэнжэлгэнүүдые хээ бэшэ ха юмта...

Байкальскда үнгэргэгдэһэн Бүхэсоюзна семинар дээрэ хэгдэһэн научна элидхэлэй авторнууд: Чиркина Т. Ф., Сперанская Т. Н., Чебунина Е. И., Золотарева А. М., Данилова Т. Е., Лауль К. В.

Байгалай жасын Буряадай отделениин түрүүлэгшэ Александр Хахаловта хандажа, энэ бэшэг тайлбарилжа үгэхыень гуйбабди.

Хүнүүд бүхы юумэ мэдэхэ еһотой гэжэ Владимир Ильич Ленин бэшэһэн гээшэ. Харин манай Байгалай фондын экологическа организаци оршон тойронхи байгаалиие бузарлаха ябадалтай эрид тэмсэхэ гэһэн зорилго урдаа табина. Энэ ехэ хүдэлмэри бэелүүлгэдэ ниитын һанамжа ехэ үүргэ дүүргэхэ байна. Гэхэ зуура, хорюултай, олондо мэдээсэгдэхэ еһогүй документнүүд үшөөл олон байһаар зандаа. Харин хүнүүд бузарлагдаһан уһа, һү ууна, нитрадуудтай овощ эдинэ, муухай агаараар амилна. Хорото бодосууд агаарта дэгдэхэдээ, хүнэй бэедэ хэды муу нүлөө үзүүлдэг бэ...

Үнгэрэгшэ жэлэй август һарада Байкальскда үнгэргэгдэһэн Бүхэсоюзна семинарай хэшээлдэ хабаадажа, ехэ юумэ мэдэжэ абаһан байнаб. Тэрэ семинарта манай технологическа институдай мэдээжэ эрдэмтэд хабаадаа. Теэд тэдэнэр юундэшьеб бэеэ барижа, үлүү үгэнүүдые хэлэнэ аа гүбди гэжэ маргаһан байха юм. Тобшоор хэлэбэл, республикымнай хүн зон эрдэм наукын хүдэлмэреэр, тэрэнэй дүнгүүдээр балайшье урмашанагүй гэжэ хэлэлтэй. Салин хүлһэ абаад лэ, зарим захилнуудые дүүргээд лэ ондоо ехэ хүдэлмэри ябуулха гэжэ оролдодоггүй.

Байгал далайе ЮНЕСКО-гой программада оруулха талаар материалнууд 1989 оной январь һарада СССР-эй АН-ай Сибириин отделенидэ дамжуулагдаһан аад, мүнөө олдогдохоео болишоо...

Мүнөө хүрэтэрөө Байгалда тодорхой статус олгогдоогүй, байгал тушаа хуулишье гаргагдаагүй. Энэ үедэ хаб загаһан, загаһанай хоолподог хорхойнууд хосорно. Энээндэ бузарлалга зэмэтэй бэшэ гэжэ эрдэмтэд манда ойлгуулха гэжэ оролдоно. Һүүлээрнь дүй дүршэлэй харуулһанай еһоор, Волго мүрэнэй уһан соохи загаһандал адли ртутьтай, ядохимикадуудай үлэгдэлнүүдтэй загаһантай ушарнабди.

Манай эрдэмтэд энэ талаар хүдэлхэ зэргэтэй. Бидэ тэдэнииие заатагүй дэмжэхэ еһотойбди. Байгалай загаһан соо ртуть, ядохимикадуудай бии байһаниинь иимэ дүн гаргахые маанадые баадхана: хэрэгһээ гараһан уһа суглуулдаг талмай иимэ хорото бодосуудаар бузарлагданхай. Волго мүрэндэл адли гол горхонуудай, мүрэнүүдэй уһан хорлогдохонь гээшэ. Тиимэһээ хаанаһаа хорото бодосууд ороноб гэжэ гол шалтагааниинь олоод, тааража хэмжээ ябуулгануудые баталан абаха хэрэгтэй.

Хэрбээ эрдэмтэдые гомдохоогоо һаа, хүлисэл гуйха байнаб. Теэд эдэ асуудалнуудые Байкальскда халуунаар зүбшэн хэлсэһэнээ би мартаагүйб...

Энэ талаар эрдэмтэдэй хэжэ байһан хүдэлмэриие дэмжэхыень, шэнжэлгэнүүдээ эсэстэнь хүрэтэр үргэлжэлүүлхыень, «Буряадай залуушуул» газетын редакциин дэргэдэ ниитын комисси байгуулхые уншагшадта дурадханаб.

БАЙГАЛАЙ ЖАСЫН ТҮЛӨӨ

Август — октябрь

1. Хурамхаанай районой Гааргын совхоз (нэгэ үдэрэй салин хүлһэн) —744-16

2. «Нижнеангарсктрансстрой» С. П. Шотникова — салинһаа—5

3. Республиканска соелой байшан (авторска дуунай концертһээ) —34

4. Саад ургуулагшадай һайн дуранай городской бүлгэм (экспонадуудые худалдалгаһаа ороһон олзо мүнгэн) —237-35

5. Радиодамжуулгын талаар городской комитет (һайн дуранай түлбэри) —157-92

6. Главпочтамт —10

7. Главпочтамт 215-68

8. УПТК, Нижнеангарсктрансстрой (С. П. Шотниковаһаа, Ширванянһаа һайн дуранай түлбэри) —25

9. Бурятгеологи —15000

10. Сэлэнгын ЦКК —5000

11. Гусиноозерск хото, 3-дахи дунда һургуули —105

12. «Бурятводоканал» РПО —5000

13. УПТК, НАТС (С. П. Шотниковагай салинһаа) —5

14. Улаан-Үдын шубуунай фабрика —1000

15. 40-дэхи дунда һургуули (һаналаа нэгэдэлгын яармагһаа ороһон мүнгэн, 7 «в» кл.) —35

16. Загарайн бройлерно фабрика —1751

17. Инзагатын дунда һургуули (субботнигһоо ороһон мүнгэн) —116-48

18. А. В. Лимаренкын хооһоор байха үедэ суглуулагдаһан мүнгэн —5,572-95

Дүн хамта: —35.014-54,

БАЙГАЛАЙ ЖАСЫН ПРАВЛЕНИ.

Омоли иишэ орохоео болео

МҮНӨӨ бидэ бүхы юумэ мэдэдэг болообди, олондо мэдээсэлгэдэ баяр хүргэхэ хэрэгтэй!— республикын промышленность хүгжөөһэнэй түлөө байгаали иигэжэ хохидоно бшуу. Байгаалиин нөөсэнүүд дундаршагүй бэшэ, агаарнай муухай боложо, элүүр энхэдэ муугаар нүлөөлнэ, СЦКК-гай хэрэгһээ гараһан муухай уһан аюулгүй гэжэ заримашуул баталдаг байгаа. Бодото дээрээ дэншье тиимэ бэшэ даа. 1-дэхи ТЭЦ город соохи агаарые хэды ехээр бузарланаб даа. Үбэлэй үдэрнүүдтэ Дээдэ-Онгостойдо амаржа байһан хүнүүд ТЭЦ-эй муухай утаанһаа амияа бүтэхэео һанана.

Бүхы юумэн дэншье муу бэшэ, нэгэ бага тэсэгты гэжэ маанадые этигүүлхэ гэжэ оролдоно. Байгал руу шудхадаг Сэлэнгэ мүрэнэй уһан яһала гэмгүй сэбэр гэжэ манда хэлэхэ хүсэлтэй ха. Сэлэнгын ЦКК-гай хэрэгһээ гараһан уһан тиишэ шудхадаг. Энэ талаар 40 институт ажал хэрэг ябуулна. Энэ дарыдаа СЦКК-гай муухай уһые гүнзэгы нүхэ малтажа, газар руу хаяад. Сэлэнгэ мүрэнэй болон тэрэнэй олон тоото һаба һалаануудай уһан бузарлагдахаяа болео гэжэ хэлэхэдэ болохо юм бээ.

Энэ хаягдаһан уһан оршон тойронхи байгаалида ямаршье аюул хүргэхэгүй, хэдэн зуугаад жэлэй үнгэрхэдэ, сэбэрхэн болоод Байгал хүрэжэ ошохо гэжэ радиогоор, телевиденеэр хэлэжэ, «Правда Бурятии» газетэдэ толилһон материалнууд соогоо манда ойлгуулха, этигүүлхэ гэжэ оролдоно. Зүгөөр кабанскынхид энээниие ойлгохо хүсэлгүй, худагһаа уһа уухаяа арсана. Тиигээд СЦКК-е аюулгүй предприяти болгогты гэжэ хоер жэлэй туршада эрилтэ табиһаар. Сэхыень хэлэхэдэ, үзэсхэлэнтэ һайхан шухаг байгаалиие бузарлалгаһаа, хюдалгаһаа хамгаалхын тула үндэр наһатайшуулшье, хүүгэдшье, эрдэмтэдшье, бусадшье хүнүүд бодобо гээшэ. Байгаали хамгаалха талаар имэрхүү ажал ябуулгын ашаар Байгалай жасын ниитын эмхи мүндэлөө юм. Буряадта байгаали хамгаалха талаар Гүрэнэй комитет байгуулагдаа.

Байгаали хамгаалха ба тэрэниие гамтайгаар хэрэглэхэ талаар бүхы асари ехэ асуудалнуудые нэгэ доро шиидхэхээр һэдэһэн саг зуурын научна коллективүүд гэнтэ олоороо мүндэлнэ.

Би загаһанай ажахын институт болодог Востсибрыбниипроектын хүдэлмэрилэгшэб. Тусхайлбал загаһа үсхэбэрилдэг уһа сөөрэмүүдтэ ажахын ажал ябуулгын нүлөө сэгнэхэ гээшэ манай бүлэгэй гол ажал болоно. Һүүлэй табан жэлэй туршада ажахын ажал ябуулгын нүлөө сэгнэхэ талаар шэнжэлгэнүүд хэгдэнэ. Тодорхойлбол энэмнай юун болоноб гэхэдэ, барилгын материалнуудые, уһанай оерһоо элһэ малтажа абахада, Байгалай омолиин үдэлгын хэмжээндэ ямар нүлөө үзүүлдэг бэ гэжэ шэнжэлгэнүүд хэгдэнэ. Иимэ шэнжэлгэнүүдые эршэмтэйгээр ябуулха шухала. Юундэб гэхэдэ, Сэлэнгэ мүрэн соохи омолиин үдэлгые мүнөөнэй хэмжээндэ сахин хамгаалбал, Сэлэнгын загаһа үсхэбэрилдэг заводой ажал ябуулгые гүйсэдөөр хангажа шадахабди. Тиигэбэлнай Сэлэнгэ мүрэнэй эхинһээ Улаан-Үдэ хүрэтэр участок дээрэ омоли олоороо үдэхэ һэн. Эндэ инкубациин үедэ омолиин түрьһэн 100 процент хүрэтэрөө хосордог байна.

Табан жэлэй туршада эрдэмэй талаар шэнжэлгэнүүд хэгдэжэ, һанаа сэдьхэл заһамаар мэдээнүүд абтаагүй. Уһанай оерһоо хайр элһэ малтажа абахада, уһанай оеор тон ехээр хубилна. Энээнһээ уламжалан, омоли загаһан түрьһэеэ хаяхаяа иишэ орохоео болишодог байна.

Элдэб газарнуудһаа үндэһэ баримтатай олон тоото мэдээнүүд орожо, Буряадай Госкомбайгаали Улаан-Үдэһөө дээшэ Сэлэнгэ мүрэнэй оерһоо хайр элһэ малтаха ажалые хорибо.

Геолого-минералогическа эрдэмэй доктор Д. Д. Очировай хүтэлбэри доро Буряадай «Геодинамика» гэһэн научна комплексно түбэй байдал манда ойлгогдоногүй. Юуб гэхэдэ, тус түб «Сэлэнгэ» мүрэнөөр судануудай ябахын тула гүнзэгы нүхэ малтаха талаар хүдэлмэри үргэлжэлүүлхэ» гэһэн справка бэлдэһэн байна. Тэрээн соо иигэжэ батаалгдана: «Сэлэнгэ мүрэн дээгүүр судануудай ябалга хамгаалха хэрэгтэй», «Сэлэнгэ, Сүхэ мүрэнүүдээр судануудые хэрэглэлгэһээ ороһон ашаг олзонь нилээд ехэ байна». БНКЦ-е хүтэлбэрилдэг хүн экологическа асуудалнуудтай гүнзэгыгөөр танил бэшэ гэжэ дуулгаха байнабди. Вахмистрово шадар уһанай оерһоо элһэ малтажа абабал, загаһанай ажахые 1,6 миллион түхэриг гарзада оруулха. Энэмнай гансал энээхэн газарһаа абтаһан болоно. Имэрхүү аяар дүшөөд газарнууд бии юм. Юрэнхы дээрэнь хаража үзэхэдэ, уһанай оерһоо элһэ малтажа абалгын хүдэлмэри үргэлжэлүүлбэл, омоли үсхэбэрилгэдэ хэды ехэ хохидол ушаруулхаб гэжэ бодоодшье үзэхэнь хүшэр байна. Бусад түрэлэй загаһанууд тушаа, тэрэ тоодо Байгалай хилмэ, хадарин загаһан тушаа гарза тооложо гаргаһан хүн байхагүй. Хилмэ хадарин хоер РСФСР-эй болон Буряадай Улаан дэбтэртэ оруулагданхай. Энэ асуудалаар материалнуудтай танилсаагүй байһан аад, имэрхүү справкануудые үгэжэ болохогүй гэжэ тоолонобди.

Энэмнай уйдхартай баримта болоно. Байгалые хамгаалгаһаа холо, юушье мэдэхэгүй хүнүүдэй регионой экологическа асуудалнуудые хаража үзэхөөр һэдэлгэ гаргахадань гайхалтай байна.

Н. КОФАНОВА,
«Востсибрыбниипроектын» ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ, биологиин эрдэмэй кандидат.

БАЙГААЛИИН ЭДИР ХАРУУЛШАД

Новокижингинск тосхоной эдир аяншалагшадай станциин «Экологическа зүргэ» гэһэн кружогой гэшүүд хэшээлнүүдтээ хүнэй байгаалитай ямар харилсаатай байһан тухай хэлсэнэ, түрэл дайдаараа экскурсида гарахадаа, зарим хүнүүдэй оршон тойронхи байгаалидаа эмхи гуримгүйгөөр хандадагые хаража, иимэ байдалтай эбсэхэгүй байһан тухайгаа эридээр мэдүүлдэг юм.

— Вознесеновкэ һууринай ажаһуугшад голой эрьедэ шорой шохойгоо хаяна, эндэ баанха, шэл амһартанууд дүүрэн хэбтэхэ юм. Эндэхи һүһаалиин фермэ эгээн ехээр голой уһа бузарлана. Шэнгэн шабааһа сэхэ эрье дээрэ адхахадань, тэрэнь уһа руу ороно. Үхэһэн тугалнуудые нүхэ малтажа буланагүй, миин лэ хаяжархина. Хэжэнгэ голнай Байгалда шудхан ородог гэжэ бидэ мэдэнэ ха юмбибди. Манай тосхондо дүтэ үшөө нэгэ Тэндит гэжэ горхон урдадаг. Теэд эндэшье заримашуул ээн бусаа ябадал гаргана, эндэ модо бэлэдхэдэг байгаа, теэд модо бэлэдхэгшэд модо олоор унагаагаад, шэрэжэ гаргаагүй. Мүнөө тэдэнь үмхиржэ, дайдыю бузарлана. Хорин нэгэдэхи зуун жэлдэ бидэ ажаһуухабди, тиимэһээ сэбэр агаараар амилха, сэбэр уһа ууха дуратайбди»,— гэжэ районойнгоо газетэдэ тэдэнэр бэшээ һэн. «Хүн болохо багаһаа» гэжэ сэсэн үгэ бии. Эдэ үхибүүдэй газар, уһанайнгаа еһотой ээд, еһотой хүн болохонь дамжаггүй.

З. ШИРАПОВ.

УҺАН ДЭЭРЭШЬЕ

Энэ һонирхолтой

ХҮНЭЙ ШАДАЛ ШЭНЭЭН, НӨӨСЭ ХҮСЭН, ГАЖА ЗҮРЮУ НЮУСАНУУД

Француз врач Жан-Луш Этьен ори гансаараа 1986 ондо Хойто полюс хүрэтэр санаар аяншалһан байна. Март һарада тэрэ Канадын Хойто хилэһээ гараа һэн. 63 хоног соо 1200 километр айхабтар хүшэр хүндэ зай гаталжа, Хойто полюс хүрөө һэн. Ара нюргандаа рюкзагтай 45 килограмм эдихэ хоол ашаад, үшөө прибор тээһэн сана шэрээд ябаа. Сүүдхэ соо 6—8 часай туршада урагшаа дабшадаг һэн. «Янгинама. хүйтэн энэ нэлэнхы сэбдэг газарта ори гансаараа ябахада, ехэл һүреэтэй, нюргаар хүйтэ даажа, жэхыхээр байгша һэн» гэжэ тэрэ хэлээ бэлэй.

Финскэ банида (сауна) дуратайшуул хэдэн час соохонол тэсэжэ шадаха. Харин финнүүд өөһэдөө хэдэн сүүдхэ соо имэ банида һуужа тэсэдэг. Финн Суомен аяар 15 сүүдхэ соо банидаа гараагүй юм. Энэ рекорд үшөө хэншье буляагүй. Зүгөөр банида бэеэ «һорихо» арга энэ орондо бии ха. Финляндида 5 миллион хүн зон ажаһуудаг гэээ һаа, эндэмнай 620 мянган сауна тоологдоно. Игэжэ 8 финн бүхэндэ 1 бэни хүртэнэ.

* * *

32 наһатай Рон Хэй (США-гай Чикаго город) гэгшын бэеын шэгнүүр 387 килограмм татадаг. Тэрэ нэгэ үдэр тураха гэжэ шиидэбэ. Үдэртөө 12 час соо гүйдэг, гансал овощсоор үлэ хоолоо залгадаг болобо. Энээнэй удаа 9 һарын үнгэрөөд байхада, 220 килограмм шэгнүүртэй болоо һэн. Зүгөөр Рон Хэй энээгээр сэдьхэлээ ханаагүй, үшөөл турахаб гэжэ бэеэ зэһэнхэй.

* * *

Англиин юрын таряашан Томас Парр аяар 152 жэл 9 һара наһа наһалһан юм. Англиин 9 корольнуудые урдаа хараһан, үдэшэһэн байна. 1635 ондо король 1-дэхи Карл гэгшэ энэ юрын таряашание ордондоо урижа, ехэ сайлалга хэбэ ха. Уданшьегүй Томас Парр баярлаһан хүлгэһэндөө, аали намдуу байдалай таһалдаһанһаа гэнтэ наһа барашоо һэн.

* * *

76 наһатай аргентинец Даниэль Карпио 1986 ондо Ла-Манш хоолойе һэтэ тамаржа гараһан байна. Зүгөөр энэ хүн урда тээньшье 1936, 1953, 1977 онуудта Ла-Маншые һэтэ тамаржа гараа. 1949 ондо үшөө Гибралтар хоолойе һэтэ тамарһан юм.

Лондондо ажаһуудаг 60 наһатай эхэнэр Ширли Ровенскрофт ори гансаараа оройдоо 7 метр утатай далбагата онгосоор Атлантиин океание һэтэ хүндэлэн тамаржа гараһан байна. Энэ эхэнэр 1972 ондо 37 хоногой туршада далайтай тэмсэн, Америкын эрьедэ тулажа ерэһэн юм.

* * *

Копенгагенай профессор Кристиан Раск (1787—1832) эгээл олон хэлэ мэдэхэ хүн гэжэ суурхадаг байгаа. Тэрэ 280 хэлэн дээрэ ядамаггүй хөөрэлдэдэг, харин англичанин Джон Бодринг (1792—1872) 120 хэлэн дээрэ хөөрэлдэжэ шададаг, 200 хэлэн дээрэ бэшэгдэһэн комуудые эхэ хэлэн дээрэнь уншадаг байгаа.

* * *

Норвегиин Августа Лангорд 1919 оной февральда элүүр мэндэ басага түреэ һэн. Уданшьегүй 6 час болоод, энэ эхэнэр бүхэ гэгшын нойрто абтажа унташаа һэн. Тиигэжэ А. Лангорд 22 жэл соо унтажал хэбтээ. Энэ үедэ бүхы хүнүүдшье хүгшэржэ, харин энэ эхэнэрэй шарай хубилаагүй. 1941 оной ноябрьда тэрэ гэнтэ һэришэбэ. Буурал толгойтой болоһон нүхэрөө, хореодтой басагаяа хараад танибагүй. Зүгөөр һэримсээрээ: «Фредерик, дан орой болоо бэшэ гү, үхибүүмнай гэдэһээ үлдөө еһотой, хүхээ хүүлхээр, эдеэлүүлхээр болоо бэшэ гү?» гэжэ асуугаа һэн гэдэг. Һэрихэдэнь, басаганиинь эхэһээ эгэшэ болоод байгаа. Уданшьегүй жэгтэй һэдэб болоо һэн. Августа хараһаар байтар гэхээр хүгшэржэ эхилбэ. Байгаали өөрынгөө жама еһыо гартаа абажа, тэхэрюулэн хүсэлдүүлхэ гэһэндэл, үйлын үри үзэгдэбэ. Һэриһэнэйнгээ хойно Августа үшөө табан жэл соо ажаһуугаа. Уданшьегүй тэрэ һархиншаһан шабганса болошоо һэн гэдэг.

* * *

Элис Коллинз (США) үндэр гэшхүүрһээ унахадаа, мэдээгээ алдаад, аяар 75 жэлэй үнгэрһэн хойно мэдээ ороходоо, өөрыгөө гэрэлдэ хараад гайхаа. Үнжэгэн илдамхан, сэбэрхэн шарайтай басаганай орондо уршыһан һарнигар хүгшэнэй шарай харагдажа байба. Гэшхүүрһээ унахадаа, тэрэ 18 наһатай байгаа.

ТИТИМҮҮДЭЙ СУГЛУУЛБАРИ

ФРГ-гэй Вуппертальдахи музей соо титимүүдэй бүхыдөө 118 экземпляр суглуулбари бии юм. Тэрэниие дэлхэйн элдэб музейнүүдтэ хадагалагдажа байһан түүхын документнүүдые, зурагуудые, эхэ дүрсыень харуулһан фотографинуудые хэрэглэжэ нютагай уран дархашуул бүтээгээ юм. Суглуулбари соо Клеопатрын, Рамзес II, иранай шахай, англиин хатанай үмдэһэн титимүүдэй тон адли дүрсэ бүтээгдэнхэй бии.

ОНСО АНХАРАЛ

Швейцарида футболдо дуратайшуулда таарамжатай эрхэ байдал байгуулхын тула онсо анхарал хандуулагдана. Тусхайлбал, футбол наададаг Давосай стадионой трибунада дулаасуулха түхеэрэлгэ тодхогдонхой юм. Хэрбээ агаарай температурын Цельсеэр 15 градус хүрэтэр доошолоо һаань, хүнүүдэй һуудаг һандали доогуур тодхогдоһон зэд хоолойнуудаар бүлеэн агаар автомат аргаар дамжуулагдана. Хэрбээ футболистнуудай мүрысөөн халуун үдэр үнгэргэгдэжэ, агаарай температурын 26 градус хүрэтэр дээшэлээ һаань, һандалинуудай доро талада тодхогдоһон һэрюулүүлжэ үлеэхэ бага хүсэтэй вентиляторнууд бэһал имэ аргаар хүдэлгэгдэнэ.

ХАМАГҺАА ХОМХОЙ АКУЛА

Бантенан (Ява олтирог) тохойдо дари ехэ хэмжээнэй — 33 метр ута сагаан акула олзоборилогдоһон байна. Тэрэнэй мяха үүсэлэн хубаарилха үедэнь мяхаша эхэ амитанай гэдэһэн сооһоо бүхэли олад болохо элдэб юумэнүүд — хүлдөө углеэд тамардаг гурбан паар һэлюур, американ үйлэдбэриин боксернуудай нэгэ «груша», шаар хэгдэһэн бильярдын нейман шаар, ябагаар һолжорон урилдаха түхеэрэлгэ, хуушанай түулган табаг, искусственна арһаар хэгдэһэн үргэн гэхэ мэтын зүйлнүүд олдоо. Эндэ эгээл һонирхолтой олдошонь гэхэдэ, 1898 ондо Регенсбургда (Германи) бүтээгдэһэн секундомерые туршажа хүдэлгэхэдэнь ямаршьегүй саг тоолон харуулжа байба.

ХАРААЛША ТУРЛААГ

Онтарио нуурай эрьедэхи Колбари (Канада) городой худалдаа наймаанай түбэй хүшалта доро худалдан абагшадые гайхуулһан нэгэ турлааг байрлаа юм. Энэ шубуун сэбэр англи хэлэн дээрэ тон муухай хараалай үгэнүүдые шангаар хашхардаг зэншэлтэй байба. Нэгэтэ гурбан неделиин туршада хараалша шубуун үгы боложо, городто ажаһуугшад аали номгон байдалтай болобо. Гэбэшье үни болонгүй нуурай нүгөө американ талада, Колбориһоо холо бэшэ оршодог Баркер городой дунда һургуулиин багша Дейн Дьюн нютагай газетын редакцида ерэбэ. Бүхы округ соо суудаа гараһан энэ турлааг һургуулиин хашаа соо байрлажа, үхибүүдые муу муухай хараалай үгэнүүдтэ һургажа байба. Журналистнуудай тодорхойлһоной еһоор, энэ турлааг Канадын нэгэ айлһаа зугадаһан байгаа ха. Тэрэ айлай эзэн тэжээһэн шубуугаа муу хараалай үгэнүүдтэ һургахын хажуугаар зэн бусаар хэрүүһэлдэг байба.

«АЖАЛ» ДЭЭРЭЭ УСАЛТАА

Америкын Рединге городто нэгэ хорото сэдьхэлтэн һургуули соо хулгай хэхээр шиидээд, һүниин харанхыда байшангай шэл хүшалта дээрэһээ сүмэржэ, хүндэ усалда орожо гэмтээ юм. Эмшэлүүлжэ һайн болоһон тэрэ хулгайшан гэнэ усалда ороһоной түлөө түлбэри түлэхыень һургуулиин эздые сүүдтэ үгөө. Теэд сүүд «ажал» дээрээ усалда ороһон энэ хулгайшанда нэгэ доро 260 мянган доллар тэдхэмжэ үгэхэһөө гадна, гэмтэжэ үлбэр бэетэй болоһонойнь түлөө һара бүхэндэ 1200 доллар пенси түлэхэ гэһэн шиидхэбэри абаһан байгаа. Хуули гээшэ хуули бшуу.

СҮЛ ГУБИИН ХОРЕО

Абу-Дабиһаа Дубай хүрэтэр (Арабуудай Нэгэдэмэл Эмирадууд) зурыһан шоссе харгыгаар транспортын хоморшье һаань, гэнэ усал заал һаа болоһон байдаг. Эндэ гол түлэб тэмээнүүд хүнүүдые усалда оруулна. Тэмээн автомашинаһаа айдаггүй байхадаал харгы дээрэ һаад түбэг ушаруулна. Харгын гэнэ усалые зайсуулхын тула эндэхи сүл губидэхи шоссе харгы зубшуулан (210 километр утатай) тусгаар хорео бариһан байна.

АЛИНИИНЬ ТҮРГЭН БЭ?

Денверэй (США) байгаалиин музейн хүдэлмэрилэгшэ Уокер ван-Риппер пишаганадаг могойн хэр зэргэ түргөөр добтолхые тодорхойлжо туршаа. Могойн һүрэхэ үедэ тархинь секундын 2,4 метр хурданаар хүдэлдэг байба бшуу. Энэнь хурдан гү? Хүнэй хүдэлые зэргэсүүлбэл, бүришье хурдан байха. Жэшээлбэл, һайса һорилго хэһэн боксер секундын зурган метр хурданаар сохилто хэдэг гээшэ.

(«Сельская жизнь» газетээ абаба).

ШЭНЭ ТУЙЛАЛТАНУУДАЙ ХАРАЛГА

ЯПОН. ТОКИОДО АВТОМОБИЛЬ БҮТЭЭХЭ ТАЛААР ШЭНЭ ТУЙЛАЛТАНУУДАЙ ЭЭЛЖЭЭТЭ ХАРАЛГА ҮНГЭРГЭГДӨӨ. СОВЕТСКЭ СОЮЗ, УРДА КОРЕЙ ОРУУЛАЛСАН, ДЭЛХЭЙН 15 ОРОНУУДҺАА 900-ГААД МОДЕЛИИН ХҮНГЭН МАШИНАНУУД МЭРГЭЖЭЛТЭДЭЙ, ХАРАГШАДАЙ АНХАРАЛДА ТАБИГДАҺАН БАЙНА. ЭНДЭ ТАБИГДАҺАН ОЛОХОН МОДЕЛЬНҮҮД УДАНГҮЙ ОЛООР ҮЙЛЭДБЭРИЛЭГДЭЖЭ, ХУДАЛДАН АБАГШАДТА ЭЛЬГЭЭГДЭХЭ. ЗУРАГ ДЭЭРЭ: «ТОЙОТА-4500 ГТ» ГЭҺЭН ШЭНЭ ТҮХЭЛЭЙ СПОРТИВНА МОДЕЛЬ. ЭНЭ МАШИНА ЧАС СОО 300 КИЛОМЕТР ТҮРГЭНӨӨР ЯБАХА АРГАТАЙ.

Киодо — ТАСС-ай фото.

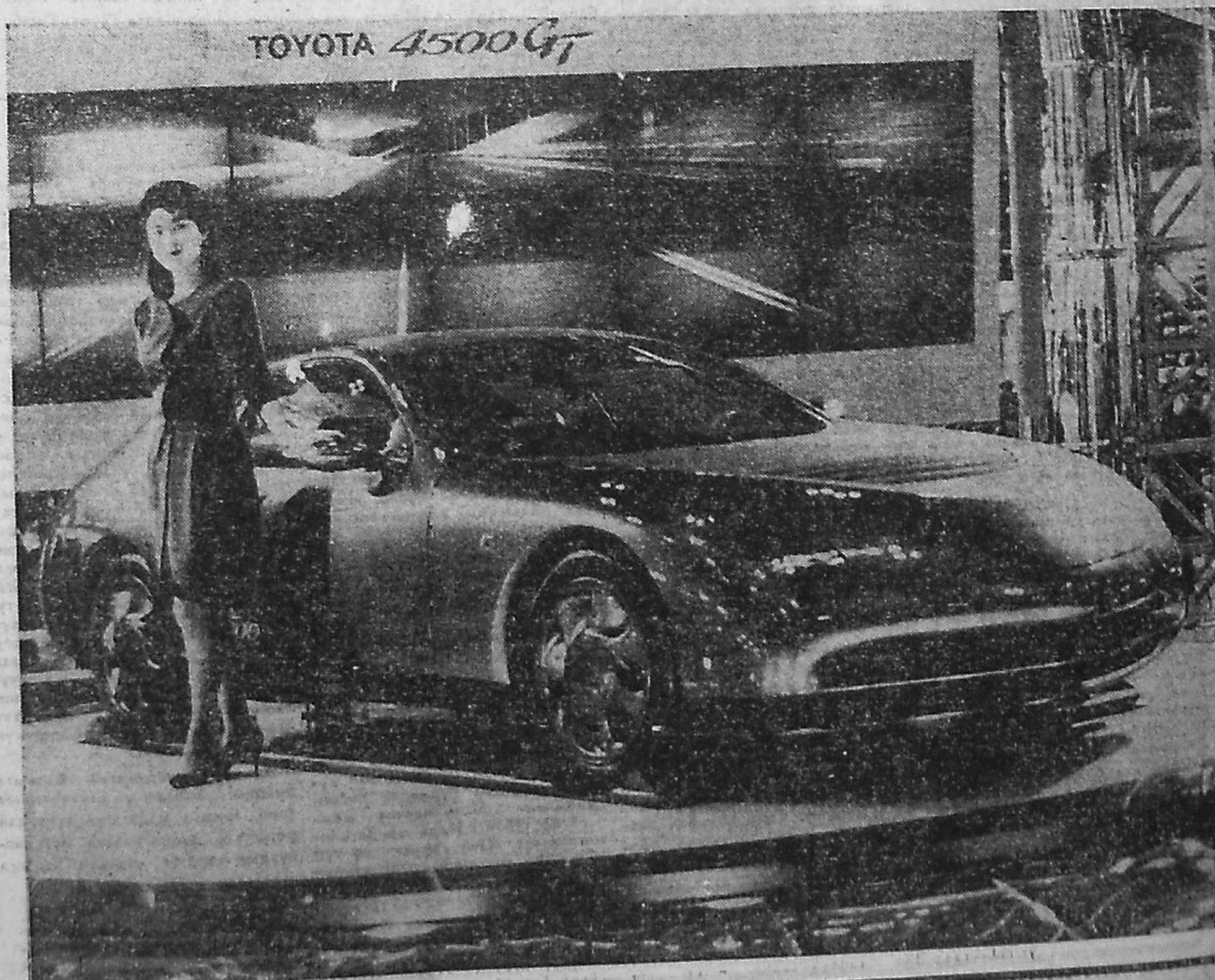

температурын 26 градус хүрэтэр дээшэлээ haaнь, hандалинуудай ара талада тодхогдоhон hэрюусүүлжэ үлеэхэ бага хүсэтэй вентиляторнууд баhал имэ аргаар хүдэлгэгдэнэ.

ХАМАГhАА ХОМХОЙ АКУЛА

Бантенан (Ява олтирог) тохойдо асари ехэ хэмжээнэй — 33 метр утатай сагаан акула олзоборилогдоhон байна. Тэрэнэй мяха үүсэлэн хубаарилха үедэнь мяхаша энэ амитанай гэдэhэн сооhоо бүхэли склад болохо элдэб юумэнүүд — хүдеө углеэд тамардаг гурбан пээр hэлюур, американ үйлэдбэриин боксернуудай нэгэ «груша», яhаар хэгдэhэн бильярдын найман шаар, ябагаар hолжорон урилдаха түхеэрэлгэ, хуушанай туулган табаг, искусственна артаар хэгдэhэн үргэн гэхэ мэтын зүйлнүүд олдоо. Эндэ эгээл hонирхолтой олдошонь гэхэдэ, 1898 ондо Регенсбургда (Германи) бүтээгдэhэн секундомерые туршажа үзүүлгэхэдэнь ямаршьегүй саг тоолон харуулжа байба.

ХАРААЛША ТУРЛААГ

Онтарио нуурай эрьедэхи Колбори (Канада) городой худалдаа наймаанай түбэй хушалта доро худалдан абагшадые гайхуулhан нэгэ турлааг байрлаа юм. Энэ шубуун сэбэр англи хэлэн дээрэ тон муухай хараалай үгэнүүдые шангаар хашхардаг зэншалтай байба. Нэгэтэ гурбан неделиин туршада хараалша шубуун үгы боложо, городто ажаhуугшад аали номгон байдалтай болобо. Гэбэшье үни болонгүй нуурай нүгөө американ талада, Колбориhоо холо бэшэ оршодог Баркер городой дунда hургуулиин багша Дейн Дьюн нютагай газетын редакцида ерэбэ. Бүхы округ соо суудаа гараhан энэ турлааг hургуулиин хашаа соо байрлажа, үхибүүдые муу муухай хараалай үгэнүүдтэ hургажа байба. Журналистнуудай тодорхойлhоной еhоор, энэ турлааг Канадын нэгэ айлhаа зугадаhан байгаа хэ. Тэрэ айлай эзэн тэжээhэн шубуугаа муу хараалай үгэнүүдтэ hургахын хажуугаар эзэн бусаар хэрүүhэлдэг байба.

«АЖАЛ» ДЭЭРЭЭ УСАЛТАА

Америкын Рединге городто нэгэ хорото сэдьхэлтэн hургуули соо хулгай хэхээр шиидээд, hүниин харанхыда байшангай шэл хушалта дээрэhээ сүмэржэ, хүндэ усалда орожо гэмтээ юм. Эмшэлүүлжэ hайн болоhон тэрэ хулгайшан гэнэ усалда ороhоной түлөө түлбэри түлэхыень hургуулиин ээдые сүүдтэ үгөө. Теэд сүүд «ажал» дээрээ усалда ороhон энэ хулгайшанда нэгэ доро 260 мянган доллар тэдхэмжэ үгэхэhөө гадна, гэмтэжэ үлбэр бэетэй болоhонойнь түлөө hара бүхэндэ 1200 доллар пенси түлэхэ гэhэн шиидхэбэри абаhан байгаа. Хуули гээшэ хуули бшуу.

СҮЛ ГУБИИН ХОРЕО

Абу-Дабиhаа Дубай хүрэтэр (Арабуудай Нэгэдэмэл Эмирадууд) зурыhан шоссе харгыгаар транспортын хоморшье haaнь, гэнэ усал заал haa болоhон байдаг. Эндэ гол түлэб тэмээнүүд хүнүүдые усалда оруулна. Тэмээн автомашинаhаа айдаггүй байхадаал харгы дээрэ haад түбэг ушаруулна. Харгын гэнэ усалые зайсуулхын тула эндэхи сүл губидахи шоссе харгы зубшуулан (210 километр утатай) тусгаар хорео бариhан байна.

АЛИНИИНЬ ТҮРГЭН БЭ!

Денверэй (США) байгаалиин музейн хүдэлмэрилэгшэ Уокер ван-Риппер пишаганадаг могойн хэр зэргэ түргөөр добтолхые тодорхойлжо туршаа. Могойн hүрэхэ үедэ тархинь секундын 2,4 метр хурданаар хүдэлдэг байба бшуу. Энэнь хурдан гү? Хүнэй хүдэлсые зэргэсүүлбэл, бүришье хурдан байха. Жэшээлбэл, hайса hорилго хэhэн боксер секундын зургаан метр хурданаар сохилто хэдэг гээшэ.

[«Сельская жизнь» газетэhээ абтаба].

Хельсинкидэ амгалан гү?

Үгы болошоhон кошелек, эбдэрхэй фотоаппарат, бэе дээрэнь сохюулhан мүр сараанууд — Хельсинкиин hүниин үйлсэнүүдhээ репортаж хэhэнэйнгээ түлөө «Суомен ку валехти» гэhэн долоон хоногтоо нэгэ удаа гарадаг газетын хоер журналистнууд имэ байдалда оробо.

Городой эгээл тэг дундэ hогтуунууд 11—15 наhатай наhаа гүйсөөгүй хүүгэд репортернуудай замынь хаажархиба. Олохон хүүгэд дубинка модонуудые гартаа баринхай ябаа hэн. Нүгөөдүүлынь хүйтэн зэбсэгтэй байгаа гэжэ журналистнууд обеороо юм. Эдэ үхибүүд уур сухалаар бурьялан, шуhа нүжэ болотороо наншалдахаар бэлэн гэжэ ойлгохоор байгаа гэжэ репортажай авторнууд хөөрэнэ. Эдэ хоер эрэшүүл корреспондентнүүд бэшэ, харин ондоо хубсаhа үмдэhэн милициин хүдэлмэрилэгшэд гэжэ тэдэ hанаа. Наншалдаанhаа тэрьедэхэ hэдэлгэhээнь үрэ гараагүй. Бүлэг хүүгэд тэдэниие хүсөөд, таhа сохижорхео. Мүн тэдэ хажуудань оршоhон туристическэ бюрогой байшангай сонхонуудые тэhэлээ. Хахасаха дээрээ хулиганууудай ударидагша иигэжэ занаба: «Газетэдэ фото-зурагуудые хараа haa, алахаб...».

Финляндиин ниислэл хотодо ерэhэн хүнүүдтэ амгалан тайбан, ариг сэбэр хото гэжэ hанахаар байдаг. Үдэшын 8 сагта hүүлшын магазинуудай хаагдахада, үглөөгүүр болотор ажабайдал хон-жэн байха гэжэ hанахаар. Гэхэ зуура, hүниин тэн багта олохон кварталнуудта хүлгөөтэй болножо, гэмтэ ябадал гаргагшад олоширдог. Энэ үедэ «Хельсинкиин үйлсэнүүдээр ябахаяа айхаш, дураа гутахаш. Юундэб гэхэдэ, 15 хүрэтэр наhатай хэдэн мянгаад хүбүүд, басагад hүниндөө сугларжа архидадаг, наншалдадаг, үйлсөөр ябаhан хүнүүдые тонодог, сохидог», — гэжэ «Суомен кувалехти» газетын репортернууд бэшэнэ.

Олонхи ушарта эдир залуухан наhандаа ябаhан аад, тэдэ имэр хүүгээр сагаа үнгэргэжэ hурашаhан байдаг. Газетын дотор талада пиво уужа байhан hогтуу хүбүүдэй үнгэтэ зураг толилогдонхой. Тэдэ 8—9 наhатай. Наhаа гүйсөөгүй хүүгэдэй hүниин сэнгэлгэнүүд хэды аюултайб даа. Тэдэ үйлсөөр зайгуултажа ябахадаа, кастедүүдые, финкэ хутага, айлгадаг револьвернүүдые, велосипедэй гэнжэнүүдые баряад ябадаг.

Полициин статистикын еhоор, байгша оной түрүүшын хахадта Финляндида 1988 оной энэ үеынхитэй сасуулхада, гэмтэ ябадал гаргалга 20 процентээр ургаа. Гол түлэб залуушуул гэмтэ ябадалнуудые гаргана. Түрэлхид хүүгэдэйнгээ хойноhоо hулаар харууhална, hургуули, социальна эмхи зургаанууд дутуу дунданuудтай гаар ажаллана, наркомани болон архидалга дэлгэрнэ — эдэ бүгэдэнhөө уламжалан, залуушуул гэмтэ ябадал олоор гаргана гэжэ мэргэжэлтэд заана. Гэмтэ ябадал гаргаhанайнь түлөө хатуу шангаар хэhээхын аргагүй нютагай хуулинууд hула гэжэ хуули еhо хамгаалдаг органуудай зарим хүдэлмэрилэгшэд гэмэрэлдэдэг байха юм. Хельсинкиин уголовно полициин ахалагша комиссар Микко Нурминен «Илхалехти» газетэдэ иигэжэ хэлэнэ: «Түрмэ соо гэмтэ ябадал гаргагшадай үсөөн байхадань, сүлөөдэ ябагшад олошорно бшуу».

А. СУРИКОВ,
ТАСС-ай корр.

НЭГЭ ЭСЭГЭТЭЙБДИ

ДЖОН Леннонэй дурдалгаhаа: «Би арбан хоер наhатай байхадаа, Полые (Маккартни — ред. ажаглалта) түрүүшынхеэ хараа хүм. Нэгэ hүмэ соо хамта ороhон байбабди. Тэрэ абаhаар намда hайшаагдаагүй. Түрүүшээр айхабтар туранхай, томо тархитай шэнгеэр hанагдаа юм. Һүүлээрнь арбан жэлэй үнгэрhэн хойно бидэ дахяад уулзажа, «Битлз» гэhэн нэрэ доро группа байгуулбабди...».

Джон Пол хоер хододоо элдэб юумэ hанахадаа бэрхэнүүд байhан юм. Тэдэнэй хабаадаhан фильмүүдые хараа haa, энээндэ этигэхэт. Рут Маккартни гэhэн нэрэтэй эхэнэр Москва ерэбэ гэжэ дуулахадаа, Полой оюун бэлигые хүндэлдэг совет хүнүүдые шоглохо гэжэ шиидээд, тэрэ баhал нэгэ хурса шог зугаа гаргаа байна гэжэ би hананаб. Суута экс-битлдэ хэзээдэшье түрэл эгэшэ дүүнэр байгаагүй гэжэ хүбүүн бүхэн мэдэхэл. «Космос» гэhэн гостиницын холл соо дэлхэй дээрэ мэдээжэ болоhон битломанай фамилитай эхэнэр айлшантай уулзахадаа, энэмнай анхаралаа хандуулмаар хэрэг гэжэ ойлгоо hэм.

— Би Полтой нэгэ эсэгэтэйб, тиимэhээ адли байнгүй яахабибди, — гэжэ зохидхон сагаан шарайтай эхэнэр минии hэжэг тарааба. Би тэрээнтэй уулзан сасуугаа ямар адлихан нюдэтэйб гэжэ абаhаар ойлгоо hэм. Дискнүүдэй, видеоклипүүдэй, кинофильмүүдэй, соносхолой плакадууд болон хүгжэмтэ журналнуудай ялагар гадарнууд дээрэhээ «Естедэйн» автор, рок-одон Пол Маккартниин бодолгото болоhон хурса нюдэн маанад тээшэ харадаг. «Битлз» мэтэ Ливерпульда түрэhэн Рут Маккартни ахынгаа зүргөөр дабшажа, рок-одон болохо гэжэ шиидэhэн байгаа гээд мүноо манай орондо хаража үзэнэ. СССР-тэ Маккартниин түрэлые ямараар угтааб?

— Ехэл гайхаhан визатайгаар угтаа! — гэжэ Рут гэгшэтэй хамта Калифорниhоо ерэhэн үндэр бэетэй Барри Коффин гэhэн нэрэтэй хүбүүн тэрэнэй орондо харюусаба. Энэ хүбүүн дуушанай абяа буулгадаг режиссер, импресарио болоно.

— Барри ехэрхүүлэн hагад хэлэнэ, — гэжэ Рут ташаганаса энеэжэрхибэ. — Бидэ хоерые үбгэ hамган гэжэ hанаад, гостиницын нэгэ номер соо оруулhан байгаа ха. Тэндэнь оройдоол нэгэ шэрээ табятай. Тиимэhээ Барри hүниндөө коридор соохи диван дээрэ унтана. Энэмнай гайхалтай ушар болоно гэжэ hананаб. Заримдаа ойлгохын аргагүй үзэгдэлнүүдтэй ушарнабди. Бидэ СССР-эй Гостелерадиогой болон Калининградта замбуулинай түбэй тоолон тодорхойлдог техникын НПО-гой урилаар иишэ ерээбди. Би «Ступень к Парнасу» гэhэн телевизионно фестивальда хабаадалсааб. «Мелодия» фирмэдэ өөрынгөө пластинка бэшүүлэ гэжэ намда дурадхаа. Энэ фирмын түлөөлэгшэдтэй хөөрэлдөө hэмди. Тэдэ маанадтай зүлгы зохидоор хөөрэлдөө. Тиихэдэнь энэ асуудал шиидхэгдээ гэжэ юундэшьеб hанаhан байгаабди. Гэхэ зуура, зүлгы эсхид миhэрэлhээ сааша хэрэгнай бүтөөгүй.

— Танда энэ хэрэг ямараар бэелүүлэгдэдэг бэ!

— Хэрбээ дурадхаад, зүбшөөлөө үгэhэн байгаа hааши, ажал хэрэг дары түргэнөөр бэелүүлэгдэдэг. Теэдшье фирмэ мэдээжэ дуушанай дискые дары түргэнөөр худалдажа, олзо оруулха хүсэлтэй байнгүй яахаб даа. Харин эндэ хэлсээ баталаад, манай студида тоогой аргаар бэшэгдэhэн дуунуудтай бэлэн пластинкануудые «Мелодия» фирмэдэ эльгээхэбди гэжэ бидэнэй дурадхахада, манда иимэрхүү харюу үгэбэ: «Эндэ шамдаhанай хэрэггүй, бүхы юумэн удаа дараалан яралгүйхэнөөр хэгдэхэ зэргэтэй». Иимэ харюу абаад, бидэ тон ехээр гайхаа бэлэйбди.

— Магад, рогто дуратай совет хүнүүд танай концертнүүдые хараха аргатай байгаа гү!

— Сэхыень хэлэхэ болоо haa, рогто дуратай совет хүнүүдэй оройдоол ереванайхид хараха аргатай байгаа. Юуб гэхэдэ, манай аяншалгын программа соо Ереванда хэдэн туhаламжын концерт харуулхаар оруулагдаhан байна. Харин Москвада таанад телевизионно программада минии дуунай бэшэлгэ хараха аргатай байхат.

— Сэхыень хэлэхэдэ, манай албан хойрог ябадалгай зарим хүнүүдэй үниинhөө хойшо анхаралдаа абаhан «удаа дараалан яралгүйхэнөөр» гэhэн жама еhоhоо уламжалан, «Битлз» Москвада ерээгүй. Магад, Пол ерэжэ болохо гү!

— Би энээниие мэдэнэгүйб гэжэ таанадай урма хухалха байнаб, — гээд Рут мүрөө хабшаба. — Ахала үнинэй хараагүйб. Нэгэдэхеэр, би Мюнхендэ ажаhуудагби, харин Пол Шотландида байдаг. Теэд тэндэшье Полтой уулзахань хүшэр юм. Тэрэ саг үргэлжэ гастрольнуудта гарадаг, шэнэ пластинкануудые, клипүүдые бэшүүлжэ, туха сүлөөгүй ябадаг... Тиимэhээ худал хуурмаг hураг суу тарааха хүсэлгүйб.

— Та сууда гараhан фамилитай рок-дуушан болонот. Энэ танда туhалдаг гү!

— Үгы даа, — гэжэ Рут хэлэбэ. — Маккартни гэhэн фамили бүри харюусалга ехэтэйгээр хүдэлхые баадхадаг. Олонхи ушарта концертнүүдэй үедэ «Битлз» гэhэн дууе гүйсэдхэхые гуйдаг. Тиихэдэнь энэ дууе ахамни hайнаар дууладаг гэжэ ойлгуулха баатай болодогби. Харин би өөрөө хүгжэм, дуу зохеон бэшэдэгби. Барри Коффин намда нилээд ехээр туhалдаг.

Рут дүрбэ наhатай байхадаа, хатарта hуража эхилhэн байгаа. Арба наhатайhаа дуулажа эхилээб, 15-тайдаа пианино, гитара, саксофон дээрэ наадажа hураа hэм. Сэхыень хэлэхэдэ, Рут эхэнэр-оркестр болоно.

— Ямаршье хэрэгтэ үндэр мэргэжэлтэй байха гээшэ гол шухала, — гэжэ Рут Маккартни тооложо. — Илангаяа шоу-бизнес тухай хэлэхэдэ, үндэр мэргэжэл шухала хэрэгтэй байдаг. Би олон юумэ хэжэ шадахаhаа гадна, бэеэ зохидоор абажа ябаха, уян нугархай байха зэргэтэйб. Тиигээгүй hээ, амжалта түйлахагүш.

— Техникэ эндэ баhал ехэ үүргэ дүүргэдэг, — гэжэ Барри Коффин хөөрэлдөөндэ оролсобо. — Һанана гүш, — гэжэ тэрэ Рудта хандаба. — Пол иигэжэ хэлээ hэмнэй: «Гитара гартаа бэряад, тэрэнэй хүгжэм доро дуу дууладаг би эгээлэй юрын хүбүүнби». Үнэхөөрөөшье тиимэ бшуу. «Битлз» магнитофон дээрэ өөрынгөө дүрбэн композици бэшүүлдэг байгаа. Харин бидэ 250 элдэб янзын дуу бэшүүлхэ аргатайбди. «Битлзын» сценэ дээрэ гараад, юрэл дуулахадань, зал соо hуугшад тон ехээр баярладаг. Харин мүнөө харагшад дуунай түлөө бэшэ, харин шоугой түлөө мүнгэ түлэдэг болонхой. Теэд харагшад намай харахаяа ерэхэ бшуу.

— Тииhээ тиитэрээ «Ступень к Парнасу» телефестивалиин концертнүүдтэ хабаадалсаха зуураа, зарим совет рок-дуушад болон группануудтай танилсааб, — гэжэ Рут үгеэ үргэлжэлүүлбэ. — Заримашуулынь намда тон ехээр hайшаагдаа, hонирхолтойшье байгаа. Шоу-бизнесэй манай системэдэл адлирхуу юумэн танда бии боложо байна гэжэ би ойлгооб. Хүнүүдэй рок-н-ролл наададаг болоhониинь hайшаамаархэшье, гоеэшье. Энэ жанрта ямараар хандадагбши гэжэ минии Полhоо асуухадамни, тэрэ шог зугаатайханаар иимэ харюу үгөө hэн: «Рок-н-ролл гээшэ хүн түрэлтэнэй гайхамшаг зохеол болоно. Эгээл гайхамшаг уран бүтээл болодог оедолой машинкатай тэрэниие сасуулжа үзэхэдэ, тэрэ ямар байлтайб гэжэ өөhэдөө бодоод үзэхэ бэшэ гүт?!».

И. ВАСИЛЬКОВ,
ТАСС-ай корр.

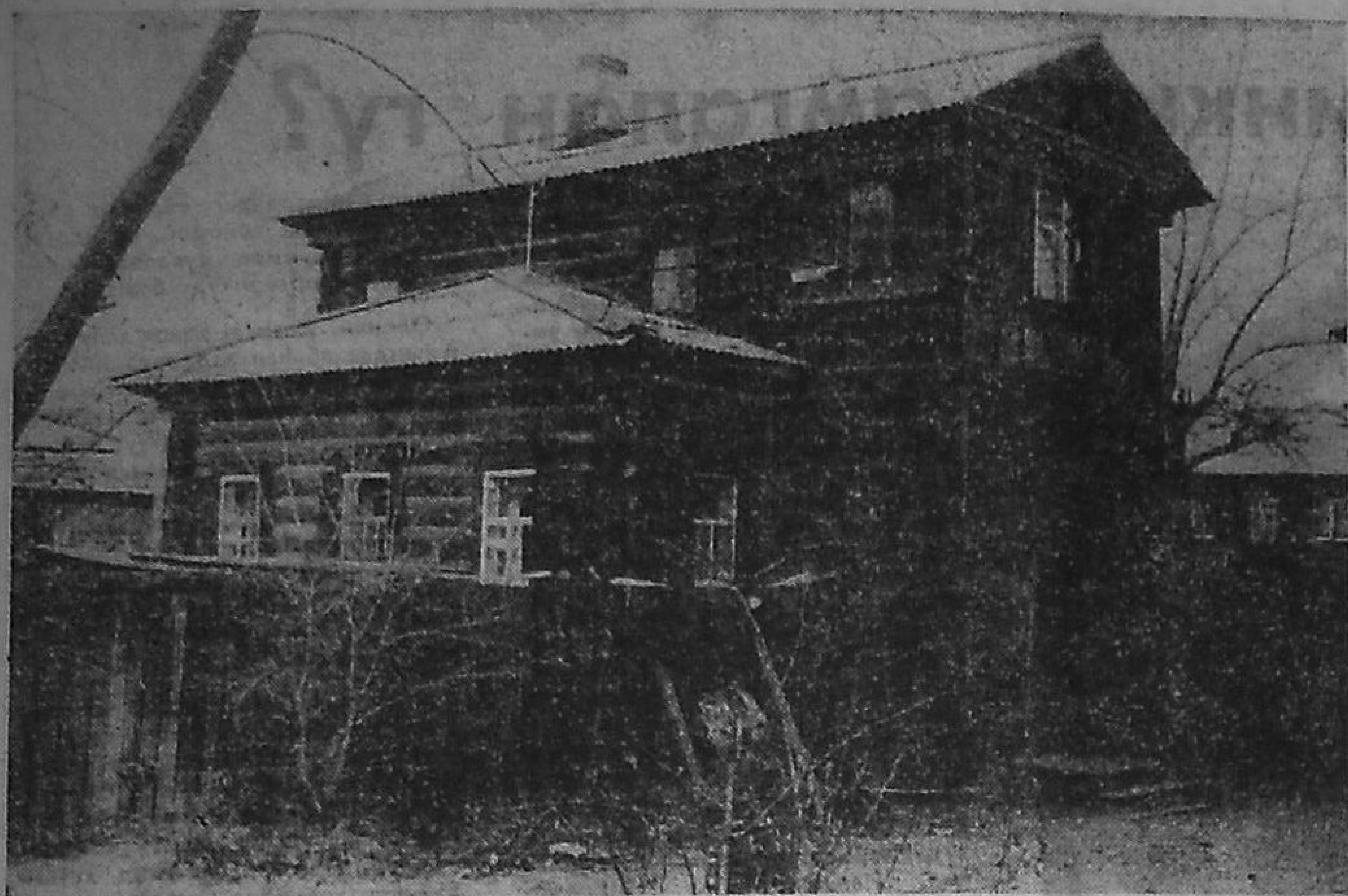

Муравьевой Дээдэ-Үдын адрес

1827 оной январиин 24-дэ Александр Николаевич Муравьев, тэрэнэй һамган Прасковья Михайловна, тэдэнэй 14-тэй Соня басаган, декабристын түрэлнүүд болохо Варвара Михайловна (декабрист Петр Мухановай бэри) болон Екатерина Михайловна Шаховскинууд, үшөө тиихэдэ алба хэгшэ Владимир Дроздов Дээдэ-Үдэ хүрэжэ ерэһэн байна.

«Союз спасения» гэһэн түрүүшын декабристска общество байгуулха тухай үүсхэл гаргаһан, удаань 1817 ондо Александр I хаанние алахые һэдэһэн гүрэнэй гэмтэнние Дээдэ-Үдэдэ ерэхэдэнь, хэн гэртээ байлгахые зүбшөөл үгэһэн байгааб? Дээрэһээ зүбшөөлгүйгөөр ямаршье хүн декабристые гэртээ байлгахагүй һэн. XVIII зуун жэлдэ, мүн XIX зуун жэлэй түрүүшын хахадта «хитад» наймаа эрхилдэг байһан хаа хаа-нагүй мэдээжэ хүпеэсүүд Баснинтанай түлөөлэгшэ Василий Николаевич Баснин декабрист болон тэрэнэй бүлые гэртээ байлгаха гэһэн зүбшөөлөө үгөө. Юундэ заабол Баснинние шэлэһэн байгааб?

Дээдэ-Үдэдэ наймаа хэдэг хүпеэстэ засагаархид найдаһан байжа болоо ха. Ушар юуб гэхэдэ, Василий Николаевич Баснинай аха Дмитрий Баснин мещанин Воронцовой һамгантай үни удаан сагта эбгүйнүүд байһан гэхэ. Воронцоватоной хуулиин наһа гүйсөөгүй хүбүүд Дмитрий Баснинай лавкануудһаа эд бараа хулгайлһан байгаа (ЦГА БурАССР, фонд 11, опись 2). А. Н. Муравьевой «Сочинение и письма» гэһэн ном соо (Эрхүү, 1986 он, 1827 оной апрелиин 22-то Е. С. Шаховскаяда зорюулжа бэшэһэн, бэшэгһээ имэ мүрнүүдые уншажа болоно: «Намтай уулзахашье, хоер-гурбан үгэ андалдахашье дурагүй ябадаг. Ухаа муутай гү, али ямар бэ нэгэ халдабарита үбшэндэ нэрбэгдэһэн хүнһөө тэрьелһэндэл адляар эшэлдэг. Энээндэнь ехэл дураа гутахаар...». Гансал Б. Н. Баснин болон тэрэнэй түрэлхидтэй хөөрэлдэдэг байһан вад, удаишьегүй һала олон нүхэдтэй болобо. Муравьевтой үгээ ойлголсодог, тэрээндэ зохидоор хандадаг болоо гэжэ нютагай хүнүүд хөөрэлдэдэг болоо һэн.

1845 ондо Муравьев Москваһаа хүпеэстэ баярые хүргэһэн бэшэг эльгээбэ. «Хяагта нютагые хэзээдэшье мартахагүйбди. Хүндэмүүшэ зохид ээндээ бүхы һайн һайнние хүсэхэ дуран хүрэнэ. Россидаа урижа, баһал имээр хүндэлхэ, ешыень харюулха гэжэ оролдохобди...» Муравьев «ээнээ» үнэн зүрхэнһөө хүндэлдэг байһан дээрэһээ имэ урин дулаан үгэнүүдые бэшээ бшуу. Иигэжэ декабрист Муравьев Дээдэ-Үдэдэ сүлэгдэхэдөө, Баснинай гэртэ ажаһууһан гэжэ элирбэ.

Баснинай гэр хаана түбхинэһэн байгааб? Энэ асуудалда харюусаха аргагүйбди. Ушар юуб гэхэдэ, декабристын адрестай документ олдогдоогүй. Нэгэ имэ тухайламжа бии. 1828 ондо багахан город болохо Дээдэ-Үдэдэ 5 хирпиисэ, 40 модон үмсын гэр байһан гэхэ. Баснинтан хирпиисэ гэртэ ажаһуугаагүй. Тиигээдшье Т. Ф. Медведцевагай, В. Б. Муравьевой («Повесть о декабристе Петре Муханове» (М., 1966, ст. 148) ном соо Муравьевой гэр имээр харуулагдана: «Муравьевтоной хуушанайнь гэр һануулһан модон гэр...». Городой хуушан гэрнүүдые шэнжэлжэ, Мещанская (мүнөө Банзаровай үйлсэ, 22 (1). үйлсэдэ ном соо хэлэгдэһэндэл адли хоер дабхартай модон гэр олоһон байнабди. Эндэл Муравьев ажаһууһан байжа болоо хаш.

Памятнигуудые сахин хамгаалдаг бюродо энэ гэрэй паспорт маанадта харуулаа. Иигэжэ тэрэ XIX зуун жэлэй хореод онуудта баригдаһан байба. 1827—1828 онуудта энэ гэртэ декабрист А. Н. Муравьев ажаһуугаа, эндэл Волконская тогтоһон байгаа гэжэ элирбэ бшуу.

Александр **СИЗЫХ**,
хизаар ороноо шэнжэлэгшэдэй республиканска бүлгэмэй соведэй гэшүүн.

ВРАЧ-АРХЕОЛОГ

Селенгинскын врач А. А. Караулов хүн зониие эмшэлхэһээ гадна, нютагай археологи шудалха хэрэгтэ нилээд ехэ хубитаяа оруулжа шадаа. Сибирь руу сүлэгдэһэн декабристнууд нютаг нютагай бүхы хүнүүдые үзэг бэшэгтэ һургаха, гэгээрүүлхэ, болбосоролтой болгохо талаар хэды ехэ оролдолго гаргаһан бэ! Иигэжэ түрүү үзэл бодолтой, үндэр болбосоролтой, һайн һайхан хүсэл эрмэлзэлтэй, үнэн сэхэ абари зантай эгээн бэрхэ хүнүүд лэ сүлэлгэдэ эльгээгдэдэг байгаа бшуу. Шэрүүн уларилтай, бүтүү бүглүү газар руу сүлэгдөөбди гэжэ тэдэнэр нэгэтэшье уйдажа үзөөгүй. Хуби заяандаа сүхэрһэн, байдалтаяа эбсэһэн нэгэшье декабрист байгаагүй юм.

Зүүншье, баруушье талада хуушан болон шэнэ хүүрнүүд... Газарта бүхөөр зоогдоһон шэрэм хэрээһэн... Эндэхи памятнигуудые ганса үе саг һандаргаа бэшэ. Ямаршье бодолгүй захиралтаар хүнүүд лэ олонхи хүшөөнүүдые һандаргаһан байна бшуу...

Зуун жэлэй саада тээ Новоселенгинскын хуушан хүүр дээрэ шэрэм хэрээһэн мүнөө ори ганса памятник болоно... «Эндэ врач олон орденуудай кавалер Александр Аполлонович Караулов хүдөөлүүлэгдэнхэй. 1889 оной августын 20-до 55 наһатайдаа наһа барaa» гэжэ хэрээһэнэй нюур талада бэшэгдэнхэй.

Мэдээжэ шэнжэлэгшэ Е. Д. Петряев эрдэмтэдэй шэнжэлгэнүүдтэ айхабтар анхаралтайгаар хандадаг һэн. Сибирьтэ Ш. Петефиин ямар сагта байһан тухай шэнжэлгэнүүд үнгэргэгдэнэ гэжэ тэрэ тон һайнаар мэдэдэг һэн. Наһа барахынгаа урда тээ Е. Д. Петряев намда иигэжэ бэшэһэн байна: «Селенгинск болон Хяагтада мүнөө ябуулжа байһан ажалдатнай үндэр сэгнэлтэ үгэнэб. Энэ ажалайтнай түлөө олохон үетэн баяр баясхалан хүргэхэ байха. Всеволодовтон, Караулов (Горбачевскиин нүхэр) болон Кельберг тухай бэшэхээ бү мартагты».

Петровско Заводто сүлэгдэһэн А. А. Караулов И. И. Горбачевскитэй нүхэсэдэг байгаа гэжэ Забайкалида мэдээжэ байһан А. М. Лушниковай (аха дүү Бестужевуудай хүмүүжэмэл) хүбүүн А. А. Лушников дурдалгануудсоогоо бэшэнэ. 1906 ондо М. М. Зензиновэй «Декабристы. 86 портретов» гэһэн материалнууд соо иигэжэ уншанабди: «Наһа барһан И. И. Горбачевскиин саарһануудые харалгын үедэ врач Александр Аполлонович Караулов, горноинженер Павел Васильевич Богославский, мүн Б. В. Белозеров байлсаа». Эдэмнэй декабристда эгээн һайнаар һанагдадаг хүнүүд байгаа. Декабристнууд К. П. Торсон болон Н. А. Бестужевай памятнигууд тушаа дурдалганууд соо иигэжэ тэмдэглэгдэнэ: «Н. А. Бестужевай хүбүүн (буряад һамганһаа) Алексей Дмитриевич Старцев, Б. В. Белозеров болон минии эсэгэ памятнигуудые табяа».

Декабристнуудта зорюулагдаһан эдэ памятнигууд болон Карауловай хүүр дээрэхи шэрэм хэрээһэн Петровско заводто шудхагдаһан байгаа гэжэ тэмдэглээ ебди. Иигэжэ Карауловай нүхэд үе сагай, он жэлнүүдэй һандаргажа шадахагүй бүхэ гэгшын памятник табиһан гээшэ.

Караулов Селенгинскдэ шэнжэлгын эхэ хүдэлмэри ябуулаа гэжэ Л. С. Залкинд тэмдэглэнэ. «Древние могилы в окрестностях Селенгинска» гэһэн очерк соогоо иигэжэ тэрэ бэшэнэ: «1884 ондо эндэхи врач Карауловай хүтэлбэри доро археологическа малтаганууд хэгдэһэн байна. Эдэ малталгануудай дүнгүүд имэ: хүүр бүхэн соо томо шулуунууд хоер зэргээр табигдажа, дунданьзөөлэн газар хэгдэһэн байба. Үхэһэн хүниие нүхэн соо һуулгаад хүдөөлүүлдэг байгаа гэжэ эндэ элеэр харагдана. Ушар юуб гэхэдэ, араг яһанууд, хохимой энээниие харуулаа. Зарим хүүрнүүдтэ араг яһан олдогдоогүй. Карауловай малталгануудые хэхэ үедэ нэгэ хүүр соо түмэр шагта олдоһон байгаа. Ондоо нэгэшье зүйл байгаагүй, обеороогдоогүй гэжэ документнүүд соо тэмдэглэгдэнэ.

Л. С. Залкинд болон А. А. Карауловые Селенгинскдэ түрүүшын малташануудые хэһэн археологууд гэжэ нэрлэхэ үндэһэ баримтатайбди. Нютагай археологеор угаа һонирходог байһан декабрист Н. А. Бестужевһээ гадна, Бестужевай гэрэй врач П. А. Кельберг археологическа бэдэрэлтэнүүдтэ айхабтар дуратайгаар хабаададаг һэн гэжэ материалнууд соо хэлэгдэнэ. 1876 ондо РГО-гой Сибириин таһагай мэдээсэһэнэй еһоор Селенгинск шадар Леоновшье археологическа малталгануудые хэдэг байгаа. Үшөө нэгэ врач Н. В. Кириллов 1897 ондо Дээдэ-Үдын округто археологеор һонирходог байһан түүхэтэй. Арадай гэгээрэлэй мэдээжэ ажал ябуулагша, поэт Д. П. Давыдов нютагай археологидо анхаралаа хандуулжа, тэрэниие шудалха талаар нилээд ехэ оролдолго гаргаһан байха юм.

Декабрист И. И. Горбачевскиин эгээн дүтын нүхэр нийтын элитэ мэдээжэ ажал ябуулагша, бэрхэ врач, археолог байһан А. А. Карауловай хүүр гүрэнэй харууһан доро түргэн абаха тухай асуудал шиидхэхэ хэрэгтэй гэжэ эрид хэлэнэбди. Энэ асуудалда анхарангүйгөөр гараа һаа, нилээд ехэ алдуу хэхэбди. Энээниие мэдэхэ хэрэгтэй. Түүхын хуудаһануудай нэгэшье мүр харааһаамнай алдагдаха ёһогүй!

Э. ДЕМИН,
хизаар ороноо шэнжэлэгшэ.
Авторай фото.

«АЛТАРГАНЫН» БИБЛИОТЕЧКЭ

А. ШАДАЕВ

Мэргэн Бэлиг хүбүүн

(Үргэлжэлэл. Эхниинь 2-дохи номерто).

Мэргэн Бэлиг хүбүүн халюун шаргал морео улаан утаhан жолооhоонь үлин гараараа барижа, хүтэлэн ябан байhаар, сой хүлэр hүдүреэгээ сохом дүрөөлжэ, hүдүрөөгөө сохом дүрөөлжэ, хай эшэтэй ташуураа баруун гартаа бахим бариба ха. Шуhан зээрдэ моритой Шулуун баатар заhуул болон ошолдобо.

Уданшьегүй болдогой боро добуунhаа ухаа тооhон бурьялжа, газаада далайе селгидуулха, газар дэлхэйе доhолуулха абяа шэмээн гаража, хии хүсэхэ хиибэн хүхэ жороо, hалхи хүсэхэ hаарал хатарша, шуурга хүсэхэ шуhан зээрдэ гурбан болдогой боро добуунhаа буужа, урда хойноо оролсон, шамай намай гэжэ мэеэрхэлдэн, байра дээрээ ерэжэ зогсоходонь, Мэргэн Бэлиг хүбүүнэй халюун шаргал морин бүри үни урда ерэшэhэн байба.

Тэдэнэрэй хойноhоо боосоон гэжэ борбиео сохюулан, урилдаан гэжэ уусаяа наншуулан, холын аянда эсэhэн тулиhан, бог хамажа ябагша морид саг сугаараа ерэжэ, байра дээрээ зогсобод ха.

Мэргэн Бэлиг хүбүүн урилдаанай урда, барилдаанай баруун заха барижа, Балта Мэргэн баатарай Ногоон Сэсэг абхайе hамган болгожо абаха болоод, арадай дунда алдартай, хүн зоной дунда хүндэ ехэтэй болобо.

Мэеэрхэhэн мэргэшүүлээ, барилдаhан баатарнуудаа Балта Мэргэн баатар гэртээ урижа, эбхэмэл мүнгэн шэрээдээ эдеэнэй дээжэ табижа, нахиима найр наада, хотоймо хурим зугаа хэжэ байба ха...

* * *

Ногоон Сэсэг абхай далан долоон хүшэгын саада тээ hууhанаа гаража ерээд:

— Холын нютагhаа морилhон, хоер дабхар боосоо абаhан, минии хүйтэ хубита болохо хүн шэг шарайгаар бэе бэлдэрээр али зэргын баатар юм ааб? hэмээхэнээр мэдэжэ ерэл даа,— гэжэ Шэбэгшэ басагаа эльгээбэ ха.

Үндэр сагаан үргөөгэй дээдэ дабхарhаа доодо дабхарта буужа, хүрин үнгэтэй хүшэгын саана бэеэ халхалан байжа, мүнөө Шэбэгшэ басаганай харахадань, hураг суута олон баатарнуудай дунда дура буляамаар дурагар нюдэтэй, уулзаhайб гэмэ улаахан уралтай, соходоо согтой, нюдэндөө галтай, хүн гэшэгүй хүдэр бэетэй нэгэ баатар арбан хүнтэй ана мана хөөрэлдэжэ hууба ха.

«Энэ хэн баатар бэ?»— гэжэ Шэбэгшын hураглахадань, Ногоон Сэсэг абхайн хүйтэ хубита болохо Мэргэн Бэлиг хүбүүн гэлсэбэ.

Үльмы дээрээ үндысэрөө дуранай амта мэдээгүй ябаhан Шэбэгшэ басаганай досоо шэнэ юумэн түрэбэ. hанаагүй ябаhан юумэн hанаандань орожо, зүрхэнэйнь зүн татан, шэхэндэнь шэгшэг гэбэ. Хоер нюдэниинь манатажа, холшор баатарые харахатай үгытэй боложо байба. hанаандань hайб, ухаандань уhан орожо, орой болотор байhэнаа мэдэнгүй байшаба ха.

Ногоон Сэсэг абхай огторгойн олон мүшэдэй оротор хүлеэбэ. Хара hүни үнгэржэ, харагсгайн дуунаар орон дэбисхэртээ орожо унташаба.

Энэ үедэ Шэбэгшэ басаган далан хүшэгын саана hард гүүлэнгүй орожо, олон юумэ ой ухаандаа оруулжа, унтааша боложо, худалаар хурхиран хэбтэнэ.

Үглөөнэй үлэн шара наранаар Ногоон Сэсэг абхай бодожо, үhэ зүhөө hэргээн байха зуураа:

— Миниишни хүйтэ хубита болохо баатар ямар хэмэр байба гээшэб?— гэжэ hуран байба.

Мэргэн Бэлиг хүбүүнэй дурагар хара нюдэндэнь дураа буляагдажа, инаг дуранда абтаhандаа, Шэбэгшэ басаган хэлэхэм гэхэдээ, хэлэниинь эрьелдэнгүй, hанаа алдан:

— Шинии хүйтэ хубита болохо хүншни үбгэн наhандаа даргаджа, үгсэгэр болонхой байбал!— гэжэ харюусаба.

— Яагаа жэгтэй юм! Гурбан hарын саада тээ гунан дэлхэйе эрьен тойрон ябахадам, хүрин улаан шарайтай хүбүүн ябаа бэлэй. Энээхэн зуура үбгэрөө гэжэ hананагүйб,— гэжэ Ногоон Сэсэг абхай уйдан гашуудан байба ха.

— Намда этигэл ядаа hаа, өөрөө ошоодшье харыш!— гэжэ Шэбэгшэ басаган мэхэеэ гарган, муулар hайлараа хэлэн байба.

— Минии ошожо хараха хорюултайл!

— Тиигээл hаа, би нэгэ аргынь олоод асарhууб!— гээд, Шэбэгшэ басаган гараад ябашаба.

Тэрэ басаган олон зоной дундаhаа үгсэгэрhөө үгсэгэр нэгэ үбгэниие олоод: «Хадамда мордохо дээрээ тантай лаха аргагүй уулзаха хүсэлтэйб гэжэ Ногоон Сэсэг абхай таниие хүлеэжэ байна»,— гээд, тэрэ үбгэнөө үгэ хүүртээ оруулаад, хүтэлөөд ябашана ха.

«Ногоон Сэсэг абхай намда ямар хэрэгтэй хадаа татаба гээшэб?» гэжэ мүнөө үбгэн гайхан тагнан ябаhаар, далан долоон хүшэгын саада тээ ороhоноо мэдэнгүй орошоод байба.

— Мүн даа, мүн!— гэжэ Ногоон Сэсэг абхай дуугараад, харанхалжа унашаба.

— Таниие нэгэтэл хилам гэжэ хараха хүсэлэнтэй байhан юм аад, баярлаhандаа бархиршаба хадаа,— гээд, Шэбэгшэ басаган Ногоон Сэсэг абхайн боолто сооhоо арбанай алта абажа, үбгэнэй альган дээрэнь табяад, холо болгон зайлуулба ха.

Ногоон Сэсэг абхай унтаhанаа hэриhэншүү боложо, өөдөө үндыгөөд:

— Үбэр дээрээ үргэhэн баабаймни үбгэн хүндэ намайгаа үгэжэ, зол жаргалыемни hамаргахаа хаанаhаа hанааб!— гээд, гашуудан гуниглан байhаар борсогорхон боро туулай болоод, бүртэгэнэ руу харайжа ороод, оро сараагүй үгы болошобо ха.

Шэбэгшэ басаган тэмээнэй өөхэ бэедээ, хониной hүүл нюуртаа түрхөөд, хоншуухан боложо, Ногоон Сэсэг абхайhаа илгаруулмаар бэшэ болоходоо гоё гоомойгоор хубсалаад, далан долоон хүшэгын саада тээ ороод hуужа байба ха.

Балта Мэргэн баатар басагантайгаа уулзахаа ороод:

— Зай, Ногоон Сэсэг басагамни, шамайгаа баатар хүндэ хадамнабаб гэжэ баясуулхаяа орожо ерэбэб. Хотоймо хурим, налайма наада хээд, шамайгаа үдэшэхэ болобоб,— гэжэ хүхин хөөрэн hууба.

— hайн даа, баясанаб! Баабайнгаа ошо гэhэн газарта ошонгүй яаха гээшэбиб,— гэжэ Шэбэгшэ басаган үгэеэ үсөөлэн шэбэд гэжэ байна ха.

Тиигэжэ хүхин хөөрэн байhаар, Балта Мэргэн баатар гэр соогуурынь харасагаагаад, «Алим, Шэбэгшэ басаганшни, хаанаб?»— гэжэ hуран байба.

— Аа, тэрэ Шэбэгшын үни удаанай эжы абатайгаа уулзаагүйб гэжэ уйдаха гашуудахадань, гэртэнь табяа hэм,— гэжэ харюусаад, Балта Мэргэн баатараа баабай шэнгеэр үдэшэн гаргаба.

Юhэн хоногоор хэмжэмэ ехэ зугаа найман хоногой туршада найр зугаа дэлгэрбэ.

Мэргэн Бэлиг хүбүүн далан долоон хүшэгын саана орожо, Шэбэгшэ басагые танингүй, Ногоон Сэсэг абхай гэжэ hанаад, дурата нюдөөрөө хаража, дуурайхадажа байhаар, инаг дуранайнгаа тухайда хөөрэлдэжэ, шаб байсар озолдожо, сабуу мэтэ няалдажа байгаа гэhэн юм.

* * *

Мэргэн Бэлиг хүбүүнэй уhанай уташье hаа, харгы замай холошье hаа, гэр нютагаа бусажа, гэргэнтэйгээ ан-бун гэжэ hуужа байха зуураhаа Шэбэгшэ hамганиинь шэлэлбэ хүлөө хар-хор маажан, шэрдэг бэ хүлөө хар-хор маажан, шэрдэг дээрээ нелбожо hүүдаг болобо ха.

«Баатар хүнэй басаган байгаад, иимэ hалан байха юм аал!» гэжэ Мэргэн Бэлиг хүбүүн жэрхэдэг болобо. Тиигэжэ байха зуураа адуунай мяханhаа хашаржа, ангай мяхан hанагдаба гээд, ара хойто тайгадаа агнан тагнан гараба.

Халюунай харые, булганай борые, хандагайн халимтые шэлэжэ харбаад, туранхайень табижа ябаха үедэнь, борсогорхон боро туулай боролжо соогуур бохир-бохир харайжа ябаба ха.

— Энэ борсогорхон боро туулайhаа бэшэн намда дайралдуужан,— гэжэ Мэргэн Бэлиг хүбүүн үлэ мэдээшэ болоод hууба. Тэрээнhээ сааша ябахадань, мүн тэрэ туулай hалан hандангүй, урдань бүмбэрхэдэжэ ябана.

— Энэ юунэй хубилгаан жэбэлгэн ябаха бэлэй? Намайе баhаба гээшэ гү?— гэжэ аяр шара үүдхэеэ хормосmго сооhоон ходоро татан абажа,— нэгэл hомоной хоролто бэээш,— гэжэ сухалдан байхадань, тэрэ борсогорхон боро туулайнь гэнтэ гоё hайхан абхай болоод, харганаа соо харайжа орошобо.

— Зэ даа! Энэмни юун байба гээшэб! Нэгэл ушартай хадаа намhаа hалан hандангүй ябаба алтайш,— гээд, Мэргэн Бэлиг хүбүүн харганаа тээшэ харайба.

Баруун хасарайнь толондо баруунай тайга толотоно гү, зүүн хасарайнь толондо зүүнэй тайга толотоно гү гэжэ hанамаар, иимэ гоё hайхан басаган Мэргэн Бэлиг хүбүүнэй урдаhаа хараад, энеэбхилэн байба.

— Та хэнэй хүүхэн, хэн гээшэбта?— гэжэ Мэргэн Бэлиг хүбүүн асуун hуран байба.

— Нэгэ хэдэн hарын саада тээ боро улаан гүрөөhэн шинии мүрые отолоод гараа бэлэй, hанана гүш?— гэжэ Ногоон Сэсэг абхай дунгинаса дуугараад, дура сэдьхэлыень буляаба.

— hанаа бэд даа! Харбахаяа байтарни басаган болоод, «hайн эрэ hаа, намайе хүсэжэ, hамга хээрэйш» гэжэ харайгаад, далда орошоо hэн. Тэрэмни ши байба алтайш?

— Мүн даа, тэрэшни би байгаа hэм,— гэжэ улам саашаа хөөрэлдэн гэхэдээ, hайн гэгшээр танилсажа, Шэбэгшэ басаганай хобууша худалшын еhоор энэ хүрэтэрөө зобожо тулижа ябаhанаа хоюулаа мэдэжэ, халюун шаргал мориндоо hундалдаад, гэрхэн тээшээ гэшхүүлбэд ха.

Гэртээ ерээд эбир-шэбир хөөрэлдэжэ, эдеэнэй дээжэhээ амсан hууха үедэнь, Шэбэгшэ басаган айлшалhанаа ама халамгайхан ерээд, үүдэнэй газаа тээ байгаад:

— Мэргэн Бэлиг хүбүүн, намай угталши!— гэжэ шанга шангаар дуугарба.

— Мүнөө мэхэшэ үлэгшэн ерэбэлтэй!— гэжэ Мэргэн Бэлиг хүбүүн уур сухалаар халин, hуури дээрэhээ hуга харайжа бодоод, газаашаа гүйжэ гараад, нял байса дуугаржа, налн бугын дуу нэгэдхэн,— Шамhаа болохо юумэн намайе мэхэлүүжэн! Аржагар улаан шэнэhэнэй үзүүртэ дуратай гүш? Али арбан ардаг гүүнэй hүүл томохо гүш? Нэгыень шэлэжэ абалши!— гээд, хабжаганан, хатаран байба.

— Аржагар улаан шэнэhыешни тулижэ дулаасан hүүгүүжам. Арбан зэрлиг адуyешни hаажа, жарган hүүгүүжам,— гэжэ Шэбэгшэ басаган байра дээрээ балшыса баригдахадаа харюусаба.

Мэргэн Бэлиг хүбүүн тэрэ дары ара өөдэ бэлшэжэ ябаhан адуун hүрэг сооhоо арбан зэрлиг адуу шэлэн асаржа, Шэбэгшэ басагаа тэрэ адуунайнгаа hүүлдэнь шагтагалаад, арбан тээшэнь таhа татуулхаяа, hухай улаан ташуураа далайхаяа байба. Тиихэдэнь Шэбэгшэ басаган:

— Үбгэн, үбгэн, болиш! Эрэлхэг зоригтой, зүрхэтэйдэш, сэбэр гоё hайхандашни сээжэ зүрхэнhөө дурлаhандаал шамайе мэхэлээ hэм, инаг дуранhаал боложо иигэhэн байгааб. Ухаан бодол ехэтэй hаа, уярха тэнюун сэдьхэлтэй hаа, намайе бү алыш, амиим абарыш. Ганса нэгэшье дахин шамайгаа холоhоо хаража ябахыемни газар дэлхэй дээрэ амиды ябуулыш,— гэжэ Шэбэгшэ басаган гуйба.

— Худал хуурмаг юумэ хэжэ, хүн зониие мэхэлхэеэ болео hаа, ажал хүдэлмэриин ашаар амидаржа ябаха hаа — амиды мэндэ ябыш даа,— гэжэ Мэргэн Бэлиг хүбүүн Шэбэгшэ басагые амиды табиhан юм гэгшэ.

ХУЛМААДАЙ МЭРГЭНЭЙ ОДХОН ХҮБҮҮН

Урдын урда сагта гурбан хүбүүтэй нэгэ үбгэн байгаа ха. Тэрэ үбгэн хоер хүбүүндээ гэр, мал үгэжэ, амяарнь гаргажа, айл болгоhон гэхэ. Үгытэй ядуу гээшэнь аргагүй, нэгэ муу балгааhандаа бага хүбүүтэйгээ хоюулан үлэhэн байгаа. Хулмаадай Мэргэн наhа ехэтэй болоод, юумэ оложо эдихэ шадалгүй болобо. Бага хүбүүниинь баhа юумэ оложо эдихэ шадалгүй, шараа нюсэгэн ябадаг байгаа. Тэрэ хүбүүн охотноо, зумбараа оложо, хоолойгоо тэжээдэг болобо. Тиигээд байхадаа хоер аханартаа ошожо, эдихэ юумэ эрихэдэнь хоер ахань:

— Ши баянай буруу харюулжа, бозо эдижэ ябахаяа янаш, тэрэ үхэхэ болоhон үбгэниие юундэ hахижа байгаабши?—гээд, үшөө хараагаад, үлдэжэ гаргадаг байба.

Бага хүбүүн хүнэй үлөөдэhэ дутаадаhа, аяга шанагын оеор долеогоод ябадаг болобо. Абань нэгэ үдэр тэрэ бага хүбүүндээ хэлэбэ:

— Зай, хүбүүн, би мүнөө hүни наhа барахамни гээшэ. Ши хоер ахаяа асараарай. Минии үхэhэн хойно яhан дээрэмни ошожо, гурбан hүни hахихат. Түрүүшын hүни эгээ ехэ хүбүүмни hахиха, хоердохи hүни дунда хүбүүмни hахиха, hүүлшын hүни бага хүбүүмни hахихаш. Тиигэжэ hахибалтнай гурбан хүбүүнэймни хэрэг хүсэд hайхан бүтэхэ.

Бага хүбүүн абынгаа үхэхэдэ шара hэеын таhархайгаар хушажа, хүдөөлүүлбэ. Тиигээд ехэ ахадаа ошожо хэлэбэ:

— Мүнөө hүни абамнай наhа бараба гээшэ. Абамнай үхэхэ дээрээ гурбан хүбүүмни гурбуулаа, гурбан hүни яhыемни hахижа хонохо гэжэ хэлээ hэн. Мүнөө түрүүшын hүни, ехэ аха, шамайе hахижа хонохо, гээ hэн.

— Үхэhэн хойноо намаар бэеэ hахюулха гээ гү, арила саашаа!— гээд, үлдэжэ гаргаба.

Тэрэ бага хүбүүн мүн аяга шанагын үлөөдэhэ долеогоод ябана.

Түрүүнэй hүни абадаа ошожо, шара hэеы доронь орожо хонобо.

Хахад hүниин үедэ хангираан, жэнгирээн болоод, ехэ hайхан үнэртэй, ехэ гоё юумэ газаань орожо ерээд: «Хулмаадай Мэргэнэй ехэ хүбүүн байна гүш? Наашаа гаража ерэ!»— гэжэ дуугарба. Бага хүбүүн шара hэеы дороhоон: «Би байнаб!»— гээд, гаража ерэбэ. Гараад харахадань, эмээл, хазаар, hагалдарга, гоё хубсаhа ашаhан, тиимэ нэгэ ехэ гоё hайхан морин ерээд байжа байна.

— Зай, ши энэ минии юумые бултыень аба, тиигээд намайе уhанай тунгалагта, ногооной hэрюундэ абаашажа таби. Намайе хэрэглээ болбол хазаараараа гурба хурылаарай, тиихэдэшни би ерэхэб. Намайе бэдэржэ ябаха юумэ үгы,— гэжэ тэрэ морин хэлэбэ.

Бага хүбүүн тэрэ мориной хэлэhээр бүхы юумыень хуу абаад, уhанай тунгалагта, ногооной hэрюундэ абаашажа табиба. Үглөөдэрынь бага ахадаа ошожо хэлэбэ:

— Абамнай үсэгэлдэр hүни наhа бараа. Шамайе мүнөө hүни ерэжэ hахиха гээ hэн.

Тиихэдэнь бага ахань хэлэбэ:

— Үхэhэн хойноо намаар hахюулха гээ гү, арила саашаа!— гээд, үлдэжэ гаргаба.

Бага хүбүүн мүн лэ хүнэй үлөөдэhэ дутаадаhа түүжэ эдеэд, гаража ошобо. Баhа абадаа ошожо, абаяа hахижа хонобо.

Хахад hүниин үедэ хангираан, жэнгирээн буужа, ехэ hайхан үнэртэй юумэ газаань ерээд: «Хурдан хула моритой Хулмаадай Мэргэнэй дунда хүбүүн байна гүш? Гара наашаа!»— гэжэ дуугарба.

— Би байнаб!— гээд, бага хүбүүн гараад ерэбэ.— Гараад харахадань, аргагүй ехэ hайхан гоё морин эмээл, хазаартай, түгэд хүнэй үмдэхэ хубсаhа ашаhан орожо ерээд байба. Тэрэ морин хэлэбэ:

— Ши энэ минии бүхы юумые абаад, намайе уhанай тунгалагта, ногооной hэрюундэ абаашажа таби. Намайе унаха бариха хэрэг гараа юм хадань хазаараараа гурба хурылаарай, тиихэдэшни би өөрөө ерэхэб.

Бага хүбүүн тэрэ моринойнгоо юумые бултыень абаад уhанай тунгалагта, ногооной hэрюундэ абаашажа табиба. Удаань гурбадахи hүниндөө бага хүбүүнэй өөрөө hахижа хонохо ээлжээн болобо. Мүн хахад hүниин үедэ юумэ гээшэ ехээр лэ хачгиран, янгиран, ехэ hайхан үнэр гутаад, газаань орожо ерэбэ даа. «Хурдан хула моритой Хулмаадай Мэргэнэй бага хүбүүн байна гүш, гара наашаа!»— гэжэ дуугарба.

— Байнаб!— гээд, хүбүүн гаража ерэбэ.

Гараад харахадань аргагүй гоё hайхан хөө хара морин хамаг хазаар, эмээлтэй, хүнэй үмдэхэ хубсаhа түгэс ашаhан газаань орожо ерээд байна.

— Зай, энэ юумыемни бултыень абаад, намайе уhанай тунгалагта, ногооной hэрюундэ абаашажа таби. Намайе унаха бариха болоо юм хадаа хазаараараа гурба хурылаарай, тиихэдэшни би өөрөө ерэхэб. Намайе бэдэржэ ябаха хэрэггүй,— гэжэ хэлэбэ.

Тиихэдэнь хүбүүн тэрэ моринойгоо юумыень абажа, балгааhандаа хээд, тэрэ морео уhанай тунгалагта, ногооной hэрюундэ абаашажа табиба даа.

Үглөөдэрынь бага хүбүүн мүн тэрэ хэбээрээ тэрэ хубсаhа хунараашье үмдөөгүй хоер ахынцаа ерэбэ. Хоер аханарынь гоё хубсаhаа үмдэжэ, моридоо аргагүй hайханаар гоеожо, нэгэ тээ ошохо гэжэ ехээр түхеэржэ байба. Хаанашье ошохонь мэдэгдэнэгүй.

Бага ахынь hамган тэрэ хүбүүгээ ехэ хайрладаг байгаа. Энэ хүбүүн ехэ тулижа ябана, хубсаhа хунаргүй, үлдэжэ дааража ябана гэжэ бэшэнhээн нюужа, юумээ эдюулдэг байгаа юм. Бага ахынгаа hамганhаа хүбүүн асууна:

— Аханарни хаана ошохоо иимэ ехээр түхеэрнэ гээшэб?

— Хаанай хүүхэн хадамда ошохо гээ, тэндэ ошожо наадалсаха гээ юм ха,— гэжэ хэлэбэ.

Бага хүбүүн мүн аяга шанагын оеороор байhан юумэ түүжэ эдеэд, гаража ошобо ха. Балгааhандаа ерээд анха түрүүн ерэhэн моринойнгоо хазаараар гурба хурылба. Тэрэ морин дары ерэбэ. Моринойнгоо хазаар, эмээл, хударгыень — хуу бүрин түгэс хээд, асарhан хубсаhыень үмдөөд, хүбүүн танихаар бэшэ, аргагүй гоё hайхан болоод, хаанай түрэ найрта мордобо.

(Үргэлжэлэлынь удаадахи номерто).

«ЕХЭЛ ҺОНИРХОН УНШААБДИ...»

Эдиршүүлэй республиканска библиотекэ «Отклик» гэһэн серинүүдые залуушуулай анхаралда дурадхана.

Үнгэрэгшэ жэлдэ ВЛКСМ-эй ЦК-гай «Залуу гварди» гэһэн хэблэлдэ залуушуулай бүхы асуудалнуудта харюу үгэжэ шадаха гэһэн шэнэ ном гаргаха гэжэ шиидээ һэн. Энэ һанамжа залуушуулда ехэтэ һайшаагдаһан байна. Барагдахаар бэшэ олон асуудалнуудай эльгээгдэхэдэ тематическа хэблэл гаргаха гэһэн шиидхэбэри абтаа һэн.

— Мүнөө үеын залуушуул ямар байха ёһотойб?

— Залуушуулай формальна бэшэ нэгэдэлнүүдые байгуулхада, ВЛКСМ-эй нэрэ хүндэ буурахагүй гү?

— Армида «уставной бэшэ харилсаан» гээшэмнай юун бэ?

— «Битлэ» юундэ һайшаагдадаг бэ?

«Отклик-2» гэжэ тусхай хуудаһанда эдэ болон бусад асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэнэ. Таанадай ямар шэнжэнүүдтэй, ямар абари зантай байһыетнай багахан тест харуулха.

«Отклик-3» ямар байхаб? Энэ хуудаһанда харюу үгэхэ гээшэ бэлэн бэшэ. Ямар уг зорилгонууд хүнэй урда табигданаб? Бэе бэеэ ойлгодоггүйбди? Зоримгой гүт?

«Отклик-4». Мэдээжэ уран зохеолшод, композиторнууд, соёлой ажал ябуулагшад, журналистнууд тэрээндэ уригданхай. Иимэ асуудалнуудта тэдэнэр харюусаа.

— Манай орондо «кич» бии гү?

— Юрмалада совет эстрадна дуу гүйсэдхэгшэдэй конкурснуудые хайшан гэжэ эмхидхэхэб?

— Юундэ Түбэй телевидени эстрадна дуунай уласхоорондын конкурснуудые харуулнагүйб?

«Отклик-4» тестнүүдые бэлдээ. Тэдэнэй нэгэн сулөөтэй саг үнгэргэлгэдэ зорюулагдана. Сулөөтэй сагаа ямараар үнгэргэдэгбта гэһэн асуудал залуу хүн бүхэндэ табигдажа байдаг. Тиимэһээ энэ асуудал мүн лэ шухала гэжэ тоологдоно. Һайндэрнүүдые ямараар үнгэргэдэгбта? Энэ асуудалда мүн лэ харюу үгтэнэ...

Ямар психолог байһанаа тестнүүдэй туһаламжаар шалгагты.

Культура болон эстетикын талаар литературын редакци «Залуушуулай эстрада» гэжэ уран һайханай самодеятельностиин коллективүүдтэ хабаатай репертуарна согсолборидо анхаралаа хандуулна. «Панорама» гэжэ залуушуулай программа мүн лэ һонирхолтой.

«Отклик-5», эрхэнүүд тухай хөөрэжэ үгэнэ. Мүнөө политическэ системэдэ хубилалтануудай боложо байһан үедэ энэ темэ гол һуури эзэлнэ. Олондо мэдээсэлгэ тухай, залуушуул тухай, бүлэл тухай шэнэ хуулинууд бэлдэгдэнэ.

— Эрхэнүүдыетнай хэн хамгаалхаб?

— Манай орондо контрабандистнууд бии гү?

— Залуушуул тухай хуули ямараар бэлдэгдэнэб?

Прокуратурын, милициин түрүү хүдэлмэрилэгшэд, журналистнууд эдэ болон бусад асуудалнуудта харюусана.

Хүндэтэ уншагшад! Удаадахи хуудаһануудта хөөрэлдөөгөө үргэлжэлүүлхэ байхабди гэжэ найданабди. Редакцидамнай бэшэгүүдээ эльгээгты. Һанааетнай зобоодог асуудалнуудта түрүү мэргэжэлтэд, эрдэмтэд тодо харюунуудые үгэхэ.

Е. БЛАЖКО,
РЮБ-эй ахалагша библиограф.

ПРОБИРКАҺАА ГАРАҺАН ХҮБҮҮН

Декабриин 5-да СССР-эй медицинскэ наукануудай академиин акушерствын болон гинекологиин институтда эди шэдитэ ушар боложо, хүбүүн түрөө.

Энэмнай ямар эди шэди гээшэб гэжэ таанад хэлэхэ байхат. Дэлхэй дээрэ үдэр бүхэндэ хэдэн мянгаад үхибүүд түрэжэ, хахадынь шахуу хүбүүд байдаг ха юм. Зүгөөр сэгнэлтэ табихаяа бү яарагты.

Энээхэн хүбүүн юрэ бусын замаар хүгжэжэ эхилээ (тэрэнэй нэрэ, фамили нюугданхай). Лаборатори соо үбгэ һамган хоерһоо эмбрион абтажа, нэгэ хэдэн саг соо тэрэ эхын организмһаа гадуур хүгжэжэ эхилһэн байна. Һүүлээрнь тэрэниие организм соонь табяа.

Юһэ һарын үнгэрһэн хойно багжагар бата хүбүүхэн түрөө.

Институдай директор, профессор Э. Айламазян иигэжэ хэлэбэ: «Энэ талаар шэнжэлгэнүүд хореод жэлэй урда тээ эхилээ юм. Иимэрхүү операци шухала хэрэгтэй байна. Юуб гэхэдэ, статистикын ёһоор гэр бүлэ болоһон хүнүүдэй 20 процентнь хүүгэдтэй боложо шаданагүй. Гансал манай институдта 3 мянга гаран хүн ээлжээ гээ хүлеэнэ».

А. ЧЕПАКИН,
авторай фото.

ВИКТОРИНАДА ХАБААДАЛСАГТЫ

Эдир туристнуудай республиканска станци «Хизаар ороноо шэнжэлэгшэ» гэһэн республиканска бүлгэмтэй, комсомолой обкомтой, горкомтой, городской пионернүүдэй байшантай, байгаали хамгаалдаг бүлгэмтэй, түүхын болон соелой хүшөөнүүдые хамгаалдаг бүлгэмтэй, Хүүгэдэй республиканска библиотекэтэй, телевидениин хүүгэдэй редакцитай болон «Буряадай залуушуул» газетын редакцитай хамта 1990 оной январь һараһаа декабрь һара болотор Илалтын 45 жэлэй ойдо зорюулжа, «Түрэл хизаарни — Забайкали» гэһэн хизаар ороноо шэнжэлэлгын викторина үнгэргэнэ.

Юрэнхы эрдэмэй һургуулинуудай, интернат-һургуулинуудай, хүүгэдэй байшангуудай, тусхай һургуулинуудай 6—11 классуудай һурагшад, ПТУ-гай һурагшад конкурсдо хабаадаха аргатай.

Викторина III турта үнгэргэгдэнэ.

I тур январьһаа апрелиин 20 болотор үнгэргэгдэхэ.

II тур майһаа сентябриин 20 болотор.

III тур октябрьһаа декабриин 20 болотор үнгэргэгдэхэ.

Конкурсын дүнгүүдые гаргаха үедэ харюунуудай зүбөөр, гүйсэд һайнаар үгтэһэниинь, хүдэлмэринүүдые шэмэглэн гоеолго, зохеолнуудые хэрэглэлгэ хараада абтаха.

Илагшадые грамотанууд, шангууд, үнэтэ бэлэгүүд хүлеэнэ.

Иимэ адресаар «На конкурс» гэһэн тэмдэгтэйгээр харюунуудые эльгээхэ: 670000, Улаан-Үдэ хото, Каландаришвилиин үйлсэ, 23, «Буряадай залуушуул» газетын редакци.

I ТУРАЙ АСУУДАЛ

1. 1989 оной декабрь һарада сагаан гвардеецүүд болон интервентнүүдтэ эсэргүүсэн Забайкалиин арадай буһалгаа үүсхэһэн үдэрһөө хойшо 70 жэлэй ой гүйсөө, харин 1990 оной март һарада республика Буряадта Совет засаг һэргээн тогтооһоор 70 жэлэй ойе тэмдэглэхэ.

Буряадта Соведүүдэй засагай түлөө тэмсэһэн эдэбхитэй хүнүүдэй нэрэнүүдые нэрлэгты, танай тосхондо, городто, райондо ажаһууһан заримашуул тухайнь хөөрэжэ үгэгты.

2. а) Буряадай гайхамшаг ажал ябуулагшадай дундаһаа хэн В. И. Ленинтэй уулзааб? Уулзаһан нэгэ хүн тухайнь хөөрэжэ үгэгты.

б) Ленинэй соратнигуудһаа хэниинь Забайкалида революционно хүдэлөөнэй түүхэдэ үлөө һэм бэ?

3. Буряадта Совет засагай түлөө тэмсэлдэ хариин гүрэнүүдэй сэрэгшэд-интернационалистнуудай хабаадалсаһан тухай таанад юу мэдэхэбта?

4. Буряад орондо Советскэ Союзай хэды герой бииб? Танай дружинын, отрядай, классай, комсомолой бүлэгэй нэрыень зүүжэ ябаһан герой тухайгаа хөөрэжэ үгэгты.

5. Граждан болон Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнуудай геройнуудай нэрэ хүндэдэ нэрлэгдэһэн городой, поселогой, тосхоной үйлсэнүүдые тоолон нэрлэгты. Нэгэн тухайнь хөөрэжэ үгэгты.

6. Манай республикын дэбисхэр дээгүүр Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайн болоогүй, гэбэшье республикын ажалшад Илалтые дүтэлүүлэлсэлгэдэ айхабтар ехэ хубитаяа оруулалсаа.

Таанад эрэлхэг зоригто ажалаараа Илалтые дүтэлүүлэлсэһэн хүнүүд тухай юу хөөрэжэ үгэхэ аргатайбта?

7. Улаан-Үдэ хотодо дайнай үедэ олохон гэрнүүд госпитальнууд болгогдоһон юм. Иимэ госпитальнууд ямар гэрнүүд соо байгааб? Таанад шархатаһан болон үбшэн хүнүүдые эмшэлһэн медицинскэ хүдэлмэрилэгшэд тухай юу хөөрэжэ үгэхэ аргатайбта?

ЭМХИДХЭЛЭЙ КОМИТЕТ.

Заһабари!

«ДОКТОР ЛЭ БОЛОХО ҺЭМ...»

«БЗ»-ГЭЙ УРДЫНХИ НОМЕРОЙ НАЙМАДАХИ ХУУДАҺАНДА СОНОСХОЛ ҮГЭГШЫН ГЭМЭЭР АЛДУУ ГАРГАГДАА. МЕДУЧИЛИЩИИН КУРСАДА ҺУРАХААР АБАХА ТУХАЙ МЭДЭЭСЭЛ СОО РАСЧЕТНО СЧЕТ БУРУУГААР ЗААГДАНХАЙ. ТЭРЭНИИЕ ИИГЭЖЭ ЗҮБӨӨР УНШАХА:

«УЛААН-ҮДЭ ХОТЫН ЖИЛСОЦБАНКЫН ОКТЯБРЬСКА ОТДЕЛЕНИИН ПОЧТОДО ОШОЖО, № 00142306 ГЭҺЭН РАСЧЕТНО СЧЕДТО КУРСЫН ТҮЛӨӨ 35 ТҮХЭРИГ ТҮЛЭХЭ».

КРОССВОРД

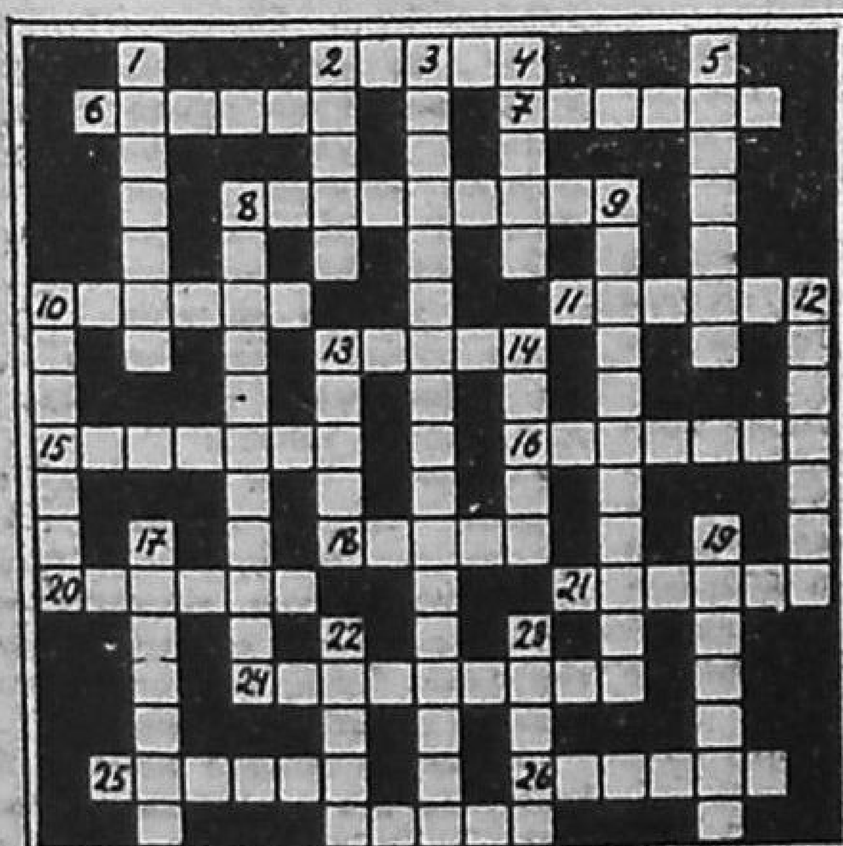

ПО ГОРИЗОНТАЛИ: 2. Просоленная и провяленная спинка осетра. 6. Химический элемент. 7. Денежная единица страны. 8. Агрегат для получения стали. 10. Сорная трава с сильным запахом. 11. Пустыня в Ливии. 13. Спутник Сатурна. 15. Половина игры, соревнования. 16. Мелкопоместное дворянство в Англии. 18. Город в Свердловской области. 20. Река, вытекающая из Байкала. 21. Метательное копье на коротком древке. 24. Один из героев «Илиады» Гомера. 25. Восклицание радости, удовлетворения при решении какой-то задачи. 26. Морское млекопитающее подотряда зубастых китов. 27. Предварительный набросок, план.

ПО ВЕРТИКАЛИ: 1. Полукруглые обрезы, полученные при распиловке бревен на доски. 2. Средство защиты боевой техники. 3. Наука, изучающая художественные письменные произведения. 4. Доля, часть. 5. Льдина, занесенная морским течением на отмель. 8. Записка на право получения бесплатного места в театре. 9. Вечнозеленый кустарник с яркими цветами. 10. Свойство человеческого мозга отражать окружающую действительность. 12. Прохладительная жидкость. 13. Характерная особенность звука. 14. Действующее лицо оперы Р. Леонкавалло «Паяцы». 17. Учительница в романе М. Шолохова «Поднятая целина». 19. Персонаж оперы К. Вебера «Вольный стрелок». 22. Продукты, корм, заготовленные впрок. 23. Картина М. Врубеля.

ЯНВАРИИН 6-ДА ТОЛИЛОГДОҺОН КРОССВОРДЫН ХАРЮУНУУД

ПО ГОРИЗОНТАЛИ: 1. Гладь. 6. Зевксис. 7. Фурнитура. 9. Инвар. 11. Анива. 14. Охрим. 17. Риторика. 18. Колошник. 19. Селектор. 21. Комотини. 22. Дукат. 23. Фаянс. 25. Шквал. 26. Таратайка. 27. Инициал. 28. Банан.

ПО ВЕРТИКАЛИ: 2. Лявоника. 3. Десятник. 4. Азгур. 5. «Искра». 7. Фабрикант. 8. Антоновка. 10. Наталка. 12. Винница. 13. Просо. 14. Октод. 15. Молот. 16. Юклид. 19. Рукавица. 21. Казатина. 24. Сатин. 25. Школа.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД:

670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. Телефоны: зам. редактора — 2-34-06, секретариата —2-34-41, отделов: идеологический —2-43-23, социально-экономических проблем — 2-43-23, писем и образования, переводов —2-40-57, корректорская —2-35-74.

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА СУББОТЫН УДЭРНУУДТЭ ГАРАДАГ

Газета отпечатана в республиканской типографии Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств полиграфии и книжной торговли, г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35. Н-04319.

Редактор Александр ДРУЖИНИН.